

УЖК

Український журнал

3 | 2010

ціна 30 Кє

Тема:
два кольори

Сповідь расиста

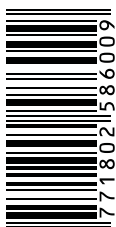
Оксамитова
ксенофобія

„Я“ президент!

„Всьо будет
Донбас“?

03

9177180215860091

В нашому просторі

вдома на чужині

- 8 Міхаель Мозер:
„Мені заважає антиукраїнський
вимір певних русинських кіл“
- 9 Лубош Палата
Чому мадяри говорили про Словаччину

гості

- 10 Євген Головаха:
„Етнічні проблеми викликають в українців
не конфронтацію, а ізоляцію“

тема: два кольори

- 13 Олександр Бойченко
Сповідь расиста
- 14 Тетяна Мазур
Боротьба за чуже право на життя
- 16 Алла Лазарева
Оксамитова ксенофобія

У 80-х роках, у розпал переможних баталій французьких феміністок за жіночі права на виробництві, з'явилося таке формулювання: „скляна стеля“. Цей образ відображав невидиму межу між чоловіками та жінками з однаковою компетенцією. Нині термін „скляна стеля“ активно використовується захисниками прав іноземців.

- 18 Богдан Копчак
Суд розігнав партію чеських фашистів
- 20 Максим Буткевич
Біле насильство
- 22 Богдан Буткевич
Ненависть навпаки
- 24 Олена Дмитрик
Стереотипи в картинках: голлівудська версія

з краю

- 27 Петро Андрусечко
„Я“ президент!
- 32 Богдан Копчак
Дочекався, бо вже давно „в черзі стояв“

Коли один із журналістів запитав Януковича, чому він хоче стати саме президентом, а не прем'єром, адже в голові Кабміну більше повноважень, ніж у президента, Віктор Федорович відповів: „Я... я вам скажу так, що я давно вже в черзі стою, і я не хочу з неї виходити. Це моя вже принципова позиція, вот...“.

- 34 Олександр Черненко
Всі хотіли використати на свою користь дірки у законі

„Український журнал“
www.ukrzurnal.eu

Інформаційний культурно-політичний
місячник для українців у Чехії, Польщі
та Словаччині
№ 3 (55), 2010, рік п'ятий

Видає: PУTA, e-mail: ukrzur@seznam.cz

Редколегія:

Прага – Ленка Віх (головний редактор),
Богдан Копчак, Валентина Люля,
Інна Біланін, Івана Грешлик, Богдан
Зілінський, Рене Кочік, Яна Леонтієва
Варшава – Ростислав Крамар,
Петро Тима, Анна Коженювська-Бігун,
Ярослав Пристах
Пряшів – Олесь Мушинка
Київ – Богдана Матіяш,
Петро Андрусечко

Коректор: Надія Іздрик
Художнє оформлення
та верстка: Ондра Гулеш
Дистриб'ютор: CZ Press spol. s.r.o.

Часопис видається за фінансового
сприяння Міністерства культури ЧР
та Міністерства закордонних справ
України

За достовірність викладених фактів
відповідає автор статті.
Редакція залишає за собою право
не у всьому погоджуватися з думками
і поглядами авторів, скорочувати
матеріали і виправляти мову.
Рукописи не повертаються.

Реєстрація: MK ČR E 16026
ISSN 1802-5862

www.ukrzurnal.eu

- 35 Богдан Копчак
Країна перепусток
- 36 Ярослав Гребенюк
Донбасівці не повірили
у любов Тимошенко до Путіна
- 38 Марцін Войцеховські
Про успішних кандидатів,
вибори і стратегічних партнерів
- Богдана Костюк
„Всё будет Донбас“?

культревію

- 46 Софія Андрухович:
„Добра література – це магія,
яку не можна пояснити“
- 48 Софія Андрухович
Зизоока продавчиня зелені
Jazzbaby
- 50 Тамара Злобіна
Чорне і не-чорне
- 51 Олег Коцарев
Місто магнатів, бароко і стоматології
- 52** письменницька колонка
Анатолій Дністровий
Три мої богеми

Сьогодні, коли важко зізнатися, що за плечима залишилися чи не половина прожитого (даруйте за цю скупку сентиментальну сльозу), я загалом скептично ставлюся до богеми. Водночас розумію, що той, хто ніколи не провалювався у сутінки богемних фантасмагорій, мабуть, не має душі.

- 53 музика
- 54 Юрко Іздрик
Сіль Ікон
- 55 рецензії та анотації
- 58 Роксоляна Свято
Без Різдва і містерії

УЖ у мережі Facebook!

„Український журнал“ уже доступний в мережі Facebook, де для всіх охочих відкрито простір для дискусій та коментарів стосовно актуальних та архівних номерів нашого часопису. Окрім групи „Український журнал“, пропонуємо також відвідати групу „Фільми України / Films of Ukraine“, де можна ознайомитись з актуальною інформацією про перегляди українського кіно в Празі та про закордонні фестивалі й акції, в рамках яких презентуються українські фільми.

Наш читачу!

» Здається, президентські вибори в Україні можна вважати завершеними. Не витримали всього цього тиску лише Щек і Хорив із пам'ятника засновникам Києва. А всі решта вижили. Це позитивна інформація. А як буде далі? Як каже новий український президент: „Паживемо — побачимо!“

А тепер до Теми, яку ми пропонуємо у безрезультатному числі „Українського журналу“. Расизм, неонацизм, позитивна дискримінація і боротьба з ними. Поштовхом до опрацювання цього питання стало, зокрема, й недавнє рішення Вищого адміністративного суду Чехії про розпуск ультра-правої Робітничої партії через те, що вона стала політичним прикриттям для всіх чеських неонацистів і, порушуючи Конституцію, являє собою загрозу для демократії. На перший погляд, це успіх чеського уряду, який був позивачем у цій справі. Але абсолютним успіхом вважати це не можна. По-перше, представники цієї партії не втратили своїх громадянських прав і можуть вступати в інші партії чи засновувати нові, про що вони відразу ж і заявили. По-друге, всі подібні дії зайвий раз рекламують ці угруповання. А по-третє, може, хтось і задоволений таким вирок суду і вважає, що проти неонацистів треба застосовувати рішучіші дії, проте варто замислитись, чи такого роду дії зможуть змінити думки цих людей у бажаному напрямку, а чи лише зміцнять їхні переконання.

Стара Європа вже, здається, переконала, що розформування ультрарадикальних партій, екстремістських угруповань і арешти неонацистів — це лише один зі способів боротьби з неонацизмом та ксенофобією, але не єдиний. І тепер намагається підважити подібні течії зсередини, надаючи можливість представникам цих партій, — а це здебільшого молоді люди без перспективи, — знайти кращий сенс буття. Тобто, так би мовити, позитивно їх дискримінувати.

Центральна Європа наразі не дійшла до цієї стадії. А на якому етапі перебуває Україна, ви можете прочитати в рубриці Тема.

І ще два технічні питання. У зв'язку з фінансовою кризою, яка певним чином зачепила й нас, ми змушені заощаджувати на поліграфії і перейти від повноколірного видання на двоколірне. І вже цілком на завершення хочу повідомити, що „Український журнал“ віднині доступний в мережі Facebook. Тож запрошуємо до дискусій і коментарів у цій соціальній мережі.

На все добре!

Бути чи не бути „Норд Стріму“?

➤ Новообраний міністр закордонних справ Литви Авдроніс Ажубаліс вважає, що Польща і принаймні одна з країн Балтії можуть припинити будову Північного газопроводу на дні Балтійського моря. Про це він заявив в інтерв'ю для польської радіостанції „3-над Вілії“ наприкінці січня, будучи ще депутатом місцевого Сейму. На його думку, будівництво може зупинити спільна скарга до Європейської Комісії однієї з країн Балтії та Польщі, отримавши яку Єврокомісія була б змушена провести аналіз впливу газопроводу на довкілля. Авдроніс Ажубаліс закликав спікерів парламентів Польщі й Литви спільно направити листа з відповідним проханням. Побудова Північного газопроводу має розпочатися цього року.

В ПАРЕ пропонують визнати Голодомор геноцидом

➤ Юридична комісія Парламентської Асамблеї Ради Європи схвалила внесені поправки до доповіді і проекту резолюції про голод у СРСР, запропонувавши визнати його за Голодомор і геноцид українського народу.

Попередня доповідь була підготовлена нинішнім главою ПАРЕ Мевлютом Чавушоглу і більше влаштувала російську делегацію. Новим доповідачем у цій справі став парламентарій зі Швеції Бьорн фон Сюдов.

Російська делегація в ПАРЕ підготувала проект резолюції, яка засуджує присвоєння Президен-

том України Віктором Ющенком Степану Бандері звання Героя України.

Камери на кордоні працюють тільки вдень

➤ Камери, які є складовою охоронного забезпечення Шенгену, в більш ніж 40 селах українсько-словацької прикордонної області не виконують своєї функції. Через брак освітлення вони не можуть вночі ідентифікувати номер, ба навіть тип машини.

Коштів, які потрібні для цілодобового освітлення, в селах немає, а Міністерство внутрішніх справ, яке у 2004–2005 рр. заплатило за відеотехніку 310000 євро, наразі відмовляється надати селам фінансову підтримку, аргументуючи це тим, що за законом про сільську раду, за освітлення відповідає село. Хоча старости мають право попросити допомоги в Раді уряду, вже два роки їхні заяви ігноруються.

Надання Степану Бандері звання Героя України – реакція політиків Польщі

➤ Більшість представників головних польських політичних сил засудила надання Віктором Ющенком звання Героя України Степанові Бандері. Він, як голова ОУН, у їх баченні відповідає за волинську трагедію під час Другої світової війни.

На думку Ярослава Говіна з правлячої партії „Громадянська

платформа“, Польща не може активно втручатися до внутрішньої історичної політики України: „Треба взяти до уваги те, що для частини народу України Степан Бандера був, є і буде героєм. Польща повинна акцентувати власну, відмінну позицію, однак державним інтересом Польщі є демократизація України та введення її до західного світу“, – зазначив він. На думку кандидата на пост президента Польщі від Союзу лівих демократичних сил Єжи Шмайдзінського, Віктор Ющенко зробив радикальний крок, ставши на бік націоналістів і охолодивши таким чином процес як польсько-українського примирення, так і примирення всередині самої України. Маріуш Гандзлік з канцелярії президента Польщі Леха Качинського застеріг українських колег бути обачнішими: „Прийняття рішень, з якими принципово не погоджується партнер, ми вважаємо небажаним“, – вважає він. Однак інший представник канцелярії президента Павел Випих гадає, що це – внутрішня справа України: „Напевно, цей жест не був спрямований назовні. Для Польщі найголовніше, щоб новообраний президент дотримувався проєвропейського курсу розвитку України“. Цієї позиції не поділяє Кшиштоф Путра з партії президента „Право і Справедливість“, яка знаходиться в опозиції: „Боротьба України за незалежність та входження її до євроатлантичних структур – це одне, а історична правда – це зовсім інше“.

Більш радикальними були представники організацій кресов'ян – вони провели 5 лютого серію акцій протесту під представництвами України у Варшаві, Познані, Вроцлаві й Любліні. Нагадає-

ЗАХАР БЕРКУТ

Історична драма / 1971 / 97' / реж. Леонід Осика

18 березня 2010 о 19.30 год.

Archivní promítací síň PONREPO, Bartolomějská 11, Praha 1 / ukrzur@seznam.cz / +420 773 622 360 / ВХІД БЕЗПЛАТНИЙ

мо, напередодні Дня соборності України Віктор Ющенко надав Степанові Бандері звання Героя України, а також визнав воїнів ОУН–УПА борцями за незалежність України.

Зрівняються права закордонних і звичайних українців?

► Урядовий комітет з питань гуманітарної та соціальної політики України 2 лютого рекомендував Кабінету міністрів схвалити проект закону, згідно з яким закордонні українці мали б отримати право працювати на підприємствах, установах і організаціях на підставах і в порядку, встановлених для громадян України. Також пропонується надати закордонним українцям право користуватися медичною допомогою та здобувати вищу освіту в Україні на рівні з її громадянами.

Ющенко звільнив шістьох послів України

► 5 лютого 2010 р. Віктор Ющенко звільнив шістьох послів України в різних країнах світу: Інну Огнівець у Словаччині; Бориса Базилевського в Ірландії; Ігоря Лоссовського в Малайзії; Ігоря Логінова в Ірані; звільнив Ігоря Поліху з посади посла в Індії та з посади посла України в Бангладеші, Республіці Мальдіви, Шрі-Ланці, Непалі за сумісництвом; Івана Довганича у В'єтнамі та в Камбоджі за сумісництвом.

У В'єтнамі, Ірані, Малайзії, за даними ЦВК, Віктор Ющенко в першому турі президентських виборів отримав нуль голосів.

„Нелегали“ завдяки необізнаності працедавця

► Групу іноземців, які нелегально працювали на території Нижньосілезького воєводства на пакуванні й сортуванні фруктів та овочів, затримали 28 січня працівники місцевої прикордонної служби. Як повідомляє польське інформгентство PAP, серед за-

триманих – 55 громадян України, двоє громадян Молдови і один – Білорусі. Однак, як з'ясувалося пізніше, усі вони мали відповідні дозволи. Причиною ситуації стала провина працедавця, який не зареєстрував своєчасно заявку про працевлаштування іноземців, а також надав їм роботу на кілька тижнів раніше, ніж про це йшлося в документах, що дозволяли працевлаштування іноземців на території Польщі. Затримані іноземці, після отримання роз'яснення, були зобов'язані залишити територію Польщі протягом семи днів без права в'їзду до країни протягом року. Натомість проти працедавця порушено судову справу – йому, скоріш за все, доведеться сплатити штраф. Нагадаємо, з лютого 2009 р. Польща значно спростила процедуру працевлаштування громадян Білорусі, Молдови, Росії й України.

Вдала комбінація традиції з експериментом

► Наприкінці 2009 року в Театрі ім. Олександра Духновича в Пряшеві відбулася прем'єра п'єси „Буриданів осел” словацького письменника та професора Пряшівського університету Карла Горакі у постановці польського режисера Генріка Розена з Кракова.

Дія п'єси відбувається в наш час, у русинсько-українському шахтарсько-хліборобському селі Порач, що в східній Словаччині.

Головний герой Венделін Івчіц (у виконанні Василя Русиняка) все життя працював у шахті, а після роботи – ще й на клаптику землі. Аварія на шахті, після якої він помирає, призводить і до того, що перед ним (і, зрештою, перед глядачем) проходить у ретроспективній візії все його життя. Деякі кадри біографії героя (народження дитини, весілля, похорон) режисер демонструє на відеоекрані.

Старий шахтар не може змиритися з фактом, що державна шахта, в якій він працював усе життя, стала приватною. А приватизував її спекулянт Максиміліан Бесіда (Любомир Миндош), його зять. Дочка (Людмила Лукачикова) теж не є „морально чистою”. Новий власник шахти зовсім не зацікав-

лений у вдосконаленні шахти та полегшенні праці шахтарів. Усі його зусилля спрямовані на те, щоб за допомогою дружини виманити від тестя заощаджені гроші і вести безтурботне життя. Розгублений Івчіц, який гроші заробляв чесною працею і вірив у комуністичні ідеали, вирішив убити не лише підлого зятя, але й інших зажерливих власників.

Найбільше розуміння він знаходить у внука Рене (Владімір Чема), який мріяв стати професійним кінорежисером, однак до кіноакадемії його не прийняли, і він відбуває „практику” в діда на шахті, де до того ж фіксує все на фото. Венделін бачить у ньому свого спадкоємця – чесного, незаангажованого в нову економічну реальність.

Одна з дійових осіб, яку Івчіц хоче забрати з собою „на той світ”, – його корова Белана, власне кажучи, – лише її величезне вим'я, прикріплене на палиці... Вистава завдяки подібним вдалим експериментам режисера дуже динамічна, повна неочікуваних моментів. Вагому роль в ній відіграють еротичні сцени, хоча

Василь Русиняк у головній ролі (дідо Івчіц) та Владімір Чема в ролі його внука (Рене).

іноді вони виглядають надто відвертими, а то й просто зайвими. Одним із вдалих режисерських прийомів є комбінація дії гри на сцені з площинними проєкціями на екран. Актори демонструють дуже добру гру, особливо слід відзначити головного героя у виконанні Василя Русиняка. Глядачі сприйняли виставу позитивно, вітаючи оплесками не лише фінал, але й окремі сцени.

Микола Мушинка, Пряшів

Міхаель Мозер:

„Мені заважає антиукраїнський вимір певних русинських кіл“

➤ Братиславський Університет ім. Я. А. Коменського, незважаючи на давні традиції, ніколи не мав і досі не має кафедри, відділу чи кабінету україністики. Тому приємно відзначити, що 19 лютого 2010 року на філософському факультеті цього закладу розпочав читати курс лекцій з україністики відомий славіст Міхаель Мозер, професор Віденського університету та Українського Вільного університету в Мюнхені.

Україністика в Австрії має давні традиції. Як вона виглядає зараз?

На превеликий жаль, славні традиції віденської україністики фактично перервалися після II Світової війни внаслідок кількох чинників, про які варто говорити окремо. Натомість, під час

перебудови, у Відні лекторка російської мови Світлана Амір-Бабенко стала проводити заняття з української мови в дуже скромному масштабі. Серед перших учасників курсів були Стефан Симонек, що став моїм віденським колегою, та я. Ми обидва невдовзі стали проводити перші наукові заняття з української філології у Віденському інституті славістики. Від середини 1990-х до середини 2000-х років кафедрою русистики керувала Юліане Бестерс-Дільгер, що також активно працювала в галузі мовознавчої україністики. З початку 2000-х років кафедру західнослов'янських літератур очолює Алоїз Вольдан, що зосереджується на польській та українській літературах. Студентів україністики в нас вельми мало. Добрі дипломні роботи з україністики переважно пишуться не студентами-україністами, а русистами і – рідше – полоністами.

Щодо україністики загалом, то я переконаний, що треба протидіяти цілком абсурдній ситуації україністичних студій у світі та в більшості європейських країн. Маємо величезну Україну та фактично не маємо в провідних університетах Європи жодної наукової україністики. Це абсурд!

Що спонукало вас до вивчення української мови? Де і як ви її вивчали?

Українську мову знаю так, як знаю, не з університетських занять, що могли дати лише певні уявлення про неї, а завдяки україномовним друзям та приятелям, що їх маю по цілому світі. Особливе місце серед них посідає мій добрий приятель Сергій Вакуленко з Харкова.

Які зі своїх наукових праць вважаєте найвизначнішими?

Важко сказати. Все-таки їх уже понад 200, враховуючи шість монографій. Досі думаю, що непоганою працею є моя дисертація. Найуспішнішим виданням були „Причинки до історії української мови” – збірка вибраних статей під редакцією Сергія Вакуленка, що вийшла в Харкові у грудні 2008-го, а в лютому 2009-го

наклад уже був розпроданий. Ходять чутки, що вже й друге видання розійшлося, і готується третє. Такого я ніколи не очікував.

На мовознавчому семінарі в Пряшеві ви зачитали доповідь про граматику Івана Панькевича. Чому саме про нього?

Чесно кажучи, так сталося, бо вдома маю „Граматику руського языка” Івана Панькевича. Коли мене з Інституту русинської мови й літератури запросили до Пряшева, я вирішив попрацювати над цим виданням, щоб його краще зрозуміти. Між тим з цієї доповіді постала книжка „Грамматика руського языка” Івана Панькевича та галицька українська мова на Підкарпатті”. Збираюся далі працювати над нею і видати в україномовному оточенні. Можливо, у Львові.

Яке ваше ставлення до сучасних спроб творення русинської літературної мови в окремих країнах?

Що мені дійсно заважає, це антиукраїнський вимір певних русинських кіл, на який я, на щастя, майже не натрапив у Пряшеві. Це простісінька справа: ті, хто вважають русинів частиною українського народу, мають таке саме право на свої думки як і ті, хто вважає русинів окремим народом. Як науковець я хочу (й повинен) бути якомога нейтральнішим. Натомість ті, хто мене знає, знають також про те, що я особисто волю розглядати русинське питання в українському контексті.

Над якими науковими темами працюєте зараз?

Закінчую свою книжку про „Граматику руського языка” Івана Панькевича, пишу статті з різних царин історії української мови. Повинен закінчити 4-томну працю про історію української мови в Галичині 1772–1848/9 рр. та підготувати наступні „пост-причинківські” статті для англomовної збірки, що вийде в Північній Америці тощо. Словом, нудно не буде.

МІХАЄЛЬ МОЗЕР (1969 р.) народився в м. Лінц над Дунаєм. У Віденському університеті вивчав русистику та германістику, згодом – історично-порівняльне мовознавство. Його найвизначнішою працею є понад 800-сторінкова книга „Причинки до історії української мови” (Харків, 2008). 2007 року став надзвичайним, а 2009-го – звичайним професором Українського Вільного університету в Мюнхені. В Братиславі Міхаель Мозер викладатиме курс під назвою „Історія української мови XIX–XXI ст. Соціолінгвістичний вимір”.

Чому мадяри говорили про Словаччину

» Приємним обов'язком журналіста закордонної рубрики є спільні обіди з дипломатами тих країн, про які він пише. На обіді, звісно ж, кипить робота. Нещодавно я так „попрацював“ з угорськими дипломатами.

В Угорщині у квітні цього року відбудуться вибори, і ці вибори стануть для країни в певному сенсі переломними. Але не тому, що завдяки ним виразно покращала б економічна та фінансова ситуація цієї країни, що чи не найважче з усіх країн Центральної Європи переживає економічну та банківську кризу. Угорщина була змушена взяти позику в двадцять мільярдів доларів від Міжнародного валютного фонду для того, щоб восени 2008 року уникнути банкрутства.

Та позичаючи таку суму від такої інституції як МВФ, слід враховувати доволі суворі умови, диктовані фондом: по суті, країна-боржник фактично потрапляє під керування МВФ. У світі вийшли сотні книг і тисячі статей про те, чи „фінансова диктатура“ МВФ є корисною, чи, навпаки, — шкідливою для країни-позичальника, однак всі знають, чого (крім вигідних відсотків) вимагає фонд за надані в кризові моменти кредити: урізати, урізати, урізати, зменшувати видатки на соціальну сферу, зменшувати пенсії, скорочувати державних службовців, закривати збиткові державні заводи, обмежувати будівництво автомагістралей, скорочувати фінансування освіти й медицини. А ще — підвищувати податки і суворо контролювати їх надходження.

Це називають „непопулярними заходами“, або „реформами“, або „антисоціальною нелюдяною політикою уряду“, чи навіть „диктатурою МВФ“ — залежно від того, які ЗМІ про це пишуть — проурядові, чи опозиційні. До таких заходів, здебільшого, жоден уряд не вдається добровільно. А якщо й так, то лише впродовж одного, щонайбільше двох років після виборів — щоб ті два роки, які залишились, уряд міг проводити заходи „популярні“, завдяки яким „непопулярні“ забудуться. Принаймні настільки, щоб виборці знову проголосували за владні партії.

Однак через загрозу державного банкрутства угорська соціалістична партія була змушена діяти всупереч цим основним правилам політичного виживання. І тому соціалісти не мають шансів пережити квітневі вибори без втрати політичного здоров'я, не кажучи вже про перемогу. Важкі останні два-три роки, окрім іншого, випустили з пляшки злого джина у вигляді угорських неонацистів, які можуть розраховувати на п'ятнадцять-двадцять відсотків голосів і позицію другої найсильнішої партії у країні. Першою напевне буде правонаціоналістична партія „Фідес“

(Fidesz) Віктора Орбана, яка навіть має шанс отримати конституційну більшість у парламенті.

Коли я йшов на обід з угорськими дипломатами, я сподівався, що ми поговоримо про цю нову ситуацію. Але на диво, майже весь час мова йшла про щось інше. Про Словаччину.

Оскільки про те, про що йдеться на таких обідах, журналіст не пише (принаймні, якщо він хоче, щоб подібні обіди повторювалися в майбутньому), то обмежуся натяками. Загальне занепокоєння, що панує в сусідніх з Угорщиною країнах (йдеться і про Україну), полягає в тому, що Угорщина на чолі з новим урядом Орбана буде здійснювати націоналістичну політику, що виходитиме за

межі її державних кордонів. У всіх сусідніх країнах присутні сильні мадярські меншини, що проживають переважно в прикордонних областях. У випадку Словаччини та Румунії йдеться про десятку частини населення, у випадку України — про 0,4% населення, однак всюди ця меншина є предметом „державного інтересу“ з боку Будапешта. А отже — проблемою сусідньої країни.

Про країну, де до влади найімовірніше прийде націоналістичний уряд, де на виборах неонацисти очікують приголомшливого успіху, в той час, як економіка занепадає, складно писати в позитивному ключі. Тому мої угорські господарі обрали тактику переведення теми розмови на Словаччину, в якій, на їхню думку, все погане, що може статися в Угорщині, вже сталося. Прем'єр Роберт Фіцо керує Словаччиною вже чотири роки, словацькі ульт-

транационалісти (члени Словацької національної партії) вже чотири роки перебувають у складі уряду, тож і націоналістична політика пригнічення й обмеження в правах передусім мадярської (на думку Будапешта) меншини практикується також чотири роки. Певною мірою можна погодитися з таким поглядом, так само, як і з прогнозом, що після червневих виборів при владі в Словаччині залишиться прем'єр Роберт Фіцо з націоналістами. „Чи має „Фідес“, угорська дипломатія, хто-небудь якусь позитивну програму для того, щоб стосунки із Словаччиною після виборів остаточно не зіпсувались, і, не дай Боже, не дійшло до чогось страшного?“ — змушений був запитати я. Відповіді не отримав.

Невдовзі збираюсь на обід зі словацькими дипломатами. Гадаю, там ітиметься переважно про Угорщину. На десерт залишу те саме запитання.

Лубош Палата, редактор
чеської газети „Лідове новини“

Євген Головаха:

„Етнічні проблеми викликають в українців не конфронтацію, а ізоляцію“

11 % українців відчули на собі дискримінацію за національною ознакою у власній країні. Про це і не тільки, про проблему ксенофобії й етику справедливості говорить Євген Головаха — один із найавторитетніших українських соціологів та суспільствознавців, заступник директора Інституту соціології НАНУ.

Чи вплинула на рівень ксенофобії в Україні перманентна політична криза, що продовжується з 2004 року?

Будь-яке гостре політичне протистояння не може не породжувати агресивних тенденцій у суспільстві. Тож наша перманентна політична боротьба між двома регіонально-клановими ідеологіями не може не вести до зростання як загального напруження в суспільстві, так і ксенофобії зокрема. Благо, що ці ідеології не мають суто етнічного характеру, а є результатом різних історичних шляхів формування населення цих регіонів. Саме тому якихось великих спалахів етнофобії в Україні немає. Зростання ксенофобії в Україні почалося після виборів 2004 року. Воно не досить суттєве, але є. Раніше діяла чітка кореляція: чим більш похилого віку респондент, чим нижчий в нього рівень освіти, чим менш урбанізованим він є — тим більший у нього рівень етнофобських уявлень. У першу чергу, щодо євреїв — ця національність взагалі є індикатором подібних настроїв у суспільстві. Але 5 років тому неочікувано головним носієм ксенофобських настроїв стала молодь. Тобто неприйняття тих же євреїв почали виражати представники найбільш молодшої групи населення — з 18 до 30 років. Чого раніше ніколи не було. Тобто, можна сказати, що традиціоналізм повертається. На мій погляд, це погано — бо тільки посилить й так велетенське відставання України від розвинутих країн Заходу. Можливою причиною стало те, що молодь зацікавилася політикою. Важливо відмітити, що українці вза-

галі досить терпима нація, що спокійно відноситься до чужинців. Допоки ті не чіпають їх.

То чи можна називати українців ксенофобами?

Тема ксенофобії не є для України доленосною чи визначальною. Так само як і українсько-російське протистояння. Часто кажуть, що між українцями та росіянами є якесь напруження. Насправді, в жодній країні світу немає настільки близьких відносин між різними етносами, як це є між українцями та росіянами. До того ж, ставлення українців до росіян досить вагомо відрізняється від ставлення українців до інших національностей — в гарному сенсі. Це той самий феномен східнослов'янської відокремленості українців, росіян та білорусів, який дозволяє мати стабільні відносини між представниками титульного етносу та найбільшої національної меншини в країні. Взагалі, етнічні проблеми викликають в українців загалом не конфронтацію, а ізоляцію. Тобто в нас ніколи не буде ідеального варіанту — як у чехів та словаків. І, зрозуміло, ніколи не дійде до дикості а-ля геноциду між тутсі і хуту в Африці.

Іноді говорять, що ксенофобія — це намагання провини за свої помилки перекласти на інших.

Існують два типи суспільного мислення в залежності від того, на кого людина перекладає відповідальність за свої невдачі — екстернальний та інтернальний. Перший тип шукає причину зовні, другий — у самому

собі. Інтернальний тип притаманний західним націям — саме тому ксенофобія там не розповсюджена. Ксенофобія більш притаманна саме екстернальному типу — який мають слов'янські народи та українці. Хоча сказати, що українське суспільство повністю екстернальне, звичайно, не можна. За останні 20 років екстерналізм стало все ж менше. Життя змушує — адже в капіталістичній системі процвітають ті, хто вміє помічати власні помилки і хто сподівається лише на свої сили.

На вашу думку, чи можна побудувати світле майбутнє без традицій та коренів?

Справді, традиційні цінності — це нерідко результат реального практичного досвіду. Не треба нічого робити штучно — ні відкидати досвід поколінь, ні консервувати його. Повірте — корені все одно будуть відтворюватися. Ось вам приклад. У Києві на Чортовому мосту над Петрівською алеєю років 15 як молодята знов почали вішати замочки на нього — в знак того, що шлюб навічно. І це після 75 років атеїзму! Звідки ці молоді люди в такій кількості дізналися про цей звичай, що є настільки давним, що його корені взагалі губляться в глибині віків? Їх же ніхто цьому не вчив — але спрацьовують могутні відтворювальні механізми. Для виховання сучасного патріота потрібно давати йому всі засоби для входження в сучасну цивілізацію, залишаючись при цьому національно орієнтованим. Треба вміти сприймати чуже, не забуваючи свого.

Як на вас, чи вдається це українській нації?

Українське суспільство не змінюється. Змінюються його форми, атрибутика, зовнішні прояви. Але воно залишається таким само корумпованим, неефективним. Це пов'язано якраз з пануванням у нас етики справедливості, а не етики закону. А етика справедливості – це, фактично, і є патріархальність. В Україні вважають, що якщо несправедливо, то плювати на закон. Етика ж законності передбачає зовсім інший алгоритм: ти можеш вважати якесь рішення несправедливим, але якщо воно законне, то ти його визнаєш і виконуєш. До речі, дуже простий спосіб визначити панівну етику в суспільстві – це провести опитування дітей. Задати їм одне просте запитання: якщо ви бачите, що ваш товариш списує на уроці, чи потрібно про це сповістити вчителя? Американець та західноєвропеєць неодмінно скаже – так, потрібно. І так само неодмінно українська дитина категорично заперечить таку можливість. І це не так просто, як комусь може здаватися. У західних дітей спрацьовує наступний мисленнєвий механізм:

якщо мій сусід списує, він не отримує знань. Але оцінку отримає ту саму, що й я, хоча я – вчив. Оцінка потім буде враховуватися на ринку праці, де мій сусід буде моїм конкурентом. І через його обман та порушення закону, по суті, я буду з ним в однакових умовах, хоча я чесно працюю, а він – „філонить“. Тобто, я хочу отримати блага законним шляхом, а він – злочинським. Тому я йду і усуваю цю несправедливість в зародку. Коли наші діти дають списувати в школі, вони вже породжують несправедливий розподіл благ в суспільстві. Тобто, вони бачать, що можна нічого не робити, обманювати і отримати ті ж самі оцінки як той, хто працює. Тому хай нікого не дивує, що в нас у владі сидять колишні комсомольці, які завдяки здирицтву та елементарним крадіжкам отримують мільярди, а прекрасний спеціаліст, що отримує копійки йде і знову голосує за них. Адже для цього спеціаліста такий ось нееквівалентний обмін зведений у ранг норми життя. Проблема в тому, що цей спеціаліст колись дав списати на уроці такому комсомольцю. А в середині 90-х, коли не було що їсти, спеціаліст за хабар

дав йому вчену ступінь професора чи академіка.

Ксенофобія і міграція – два тісно пов'язані процеси. Тобто, чим більше мігрантів – тим більше ксенофобія. Проте, найчастіше мігрують в західні країни, які з ксенофобією борються.

Дуже легкий спосіб визначити ефективність системи в країні – це побачити, чи йдуть до цієї країни міграційні потоки. Адже еміграція – це зовсім не броунівський рух, він завжди цілком конкретно спрямований. Завжди їдуть звідти, де погано, туди, де гарно. Коли мені кажуть про перспективність китайського шляху, я завжди питаю: чому китайські мігранти згодні жити в Україні в абсолютно нелюдських умовах, але тільки не вдома? Чому Китай проводить в нас антидемпінгові розслідування – мовляв, у нас постійно занижують ціни на метал. Логіка в китайців наступна: як метал може коштувати так дешево, якщо працівники отримують, у порівнянні з тим же Китаєм, такі великі зарплати? Саме через таке ставлення до власних працівників китайці й тікають зі своєї країни при першій-ліпшій можливості.

Нерідко різноманітні політичні сили використовують ксенофобські архетипи мислення для отримання влади.

Ксенофобія сама по собі не може породити чогось путнього. Якщо підіймати її на прапори, то на виході можна отримати лише щось на кшталт Ратушняка. Проблема в тому, що криза, яка охопила Україну, цілком могла винести на верхівку хвилі таких ось людей, як він. Але, на щастя, цього не сталося. Бо українці в результаті кризи все ж не втратили всі можливості для виживання, як це сталося, наприклад, у 90-і роки. Тому не сталося повної дезінтеграції критичної маси населення.

Україна – це унікальна країна, де українці досить часто відчувають себе в гостях. Мова йде про так звану зворотну ксенофобію.

Єдиним місцем, де реально існує зворотна ксенофобія в Україні, є Крим. Щоправда, там не так багато, власне, українців. Плюс татари, які нібито підтримують українців. Хоча насправді для них це питання чисто політичне. Взагалі, за моїми даними, 11% українців відчувають на собі дискримінацію за національною ознакою.

Тема:

ДВА КОЛЬОРИ

Сповідь расиста

» Велика сила – наука. Особливо – наука політкоректна. От покажіть п'ятирічній дитині фотографії, наприклад, Майка Тайсона і Шерон Стоун. І дитина вам відразу скаже, де дядя, а де тьотя, хто чорненький, а хто біленький. Ну дурне маля, неосвічене: що з нього візьмеш? Натомість якщо ви покажете ті самі фотографії політкоректному професору антропології, то тут уже справа так швидко не піде. Ще, може, якісь суто гендерні, так би мовити, суспільно зумовлені відмінності на кшталт довжини кульчиків чи ширини трусів політкоректний антрополог і погодиться визнати, але про расу вам у його присутності краще й не заїкатися. „Нема, – скаже політкоректний антрополог, – на світі ніяких рас. Уявну ж різницю між Майком Тайсоном і Шерон Стоун вигадали Адольф Гітлер і Жозеф де Гобіно“. Тоді ви йому несміло: „А расизм? Расизм є?“ „Расизм, – сміливо він вам, – є“. „Ага“, – думаєте ви, після чого йдете шукати в Інтернеті відповідні тести, щоб про всяк випадок перевірити рівень расизму у власній крові.

Принаймні я так зробив. І вже був за крок від вершини щастя. Бо з'ясувалося, що расизмом у більш-менш загальноновизнаному значенні цього слова від мене майже й не пахне. Тобто я не лише готовий співпрацювати і приятелювати з людьми різного кольору шкіри та розрізу очей, а навіть – і це, згідно з тестом, є найвищим проявом толерантності – теоретично міг би одружитися з Вупі Голдберг чи там Йоко Оно. Єдине, чого я б не дуже хотів, це видати дочку заміж за афро-африканця. Але, знову ж таки, не з расистських міркувань. Просто задля міцності родини треба час від часу сходити в гості, перехилити на якесь Водохреще чарку зі сватами, погомоніти. А тут раптом свати живуть, скажімо, в Нігерії. Уявляю собі це Водохреще...

Зрештою, скільки там того Водохреща? Головне – що в усіх інших пунктах програми я показав ідеальні результати. Живи, здавалося б, і насолоджуєш власною расовою терпимістю. Тим більше, що й терпіти нічого не треба, бо ж ніяких рас, як довела сучасна політкоректна наука, взагалі немає. А проте до-

слідницьке сумління підказувало мені, що насолоджуватися ще зарано. „Щось тут не так, – підказувало мені дослідницьке сумління. – І я навіть здогадуюся, що не так: стільки ненависті, як у тобі, в толерантних людях не буває. Пам'ятаєш суддю Томаса Л. Джонса? А генерала Натана Бедфорта Фореста? Засновуючи Ку-Клукс-Клан, ці хлопці менше скреготали зубами від слова „Північ“, ніж ти тепер від слова „Схід““.

І ось таким чином я вивів себе (точніше, моє дослідницьке сумління вивело мене) на чисту воду. Віднині й навіки віків: я – расист. Хай буде, я готовий погодитися з концепціями політкоректної антропології, я готовий не бачити жодної різниці між баскетболом і плаванням, я готовий визнати, що в мене монголоїдні очі і негроїдна шкіра або навпаки. Коротше кажучи, мені однаково, чи насправді існують два основні расові стовбури, чи п'ятнадцять самостійних рас, а чи все це вигадали кроманьйонці, щоб постібатися з неандертальцями. Але від переконання, що на шостій частині земної суші таки вдалося вивести одну нижчу расу, я не відступлюся. Совкоїдна раса – так називається це диво генної інженерії, яке невдовзі остаточно поглине територію мого проживання.

Попервах представники цієї раси належали до різних популяційних систем, однак на початку минулого століття – хтось добровільно, хтось проти власної волі – стали учасниками наймасштабнішого в історії людства соціального експерименту. Саме цією обставиною пояснюється фундаментальна відмінність совкоїдної раси від решти великих груп людей, об'єднаних спільними біологічними рисами. В інших расах (хоч би їх і не було) ці риси виникли у процесі тривалої адаптації до природного середовища – постійної спеки, вічної мерзлоти, піщаних бур тощо. Тим часом совки набули своїх особливостей, пристосовуючись не до природних, а, як уже натякалося, до соціальних умов.

Відтак, приміром, розташовані під рудиментарним чолом очі совка характеризуються не типом розрізу (бо розріз може бути і такий, і ся-

кий), а доведеним до автоматизму домінантним виразом. Виразів цих є три: безпричинна агресія, коли совок зустрічає когось слабшого за себе; принижений страх, коли він зустрічає когось сильнішого; і безпросвітна тупість у нейтральних життєвих ситуаціях. Або вуха: будучи, як правило, маленькими і глухими до всього, що не співає російських „шансонів“, ці вуха водночас спроможні самі намотувати на себе абсолютно рекордні кількості локшини. Також цікавими є руки совка. Внаслідок еволюції, яку в даному випадку доречніше назвати мутацією, совкоїдні руки втратили здатність виконувати будь-яку осмислену (та й неосмислену також) роботу, зате досягли досконалості в умінні давати і брати хабарі. Щодо мозку, то про його наявність важко говорити однозначно. Відомо лише, що голосувати совки ходять як не за Путіна, то за Медведєва, як не за Лукашенка, то за Януковича.

У межах України представники совкоїдної раси розселені на всій території і мало відрізняються від своїх російських, білоруських чи казахських побратимів, але за місцем найвищої концентрації можна б виділити окрему кримсько-донбаську субрасу, з думкою про яку я вирішив пройти згаданий тест ще раз. Ось його результати: 1) сприйняття як близьких родичів – ні; 2) сприйняття як особистих друзів – ні; 3) сприйняття як сусідів – ні; 4) сприйняття як колег по роботі – ні; 5) сприйняття як громадян моєї країни – ні; 6) сприйняття лише як туристів у моїй країні – ні; 7) волів би не бачити їх у моїй країні – ТАК!

Так, я волів би не бачити їх у моїй країні разом з їхнім великим тупим предметом, якого вони обрали собі за президента, і разом з їхньою частиною країни. Заради здійснення цієї мрії я зовсім не проти вчепити собі на груди табличку: расист.

Боротьба за чуже право на життя

27 січня 2008 року близько шостої години вечора Джозеф Банта вийшов із квартири в районі Нивок міста Києва, де мешкав разом із сестрою та трьома іншими шукачами притулку, щоб придбати води у місцевому кіоску. Біля кіоску на 19-річного хлопця з Демократичної Республіки Конго (ДРК) вчинили напад і завдали йому 18 ножових поранень, від яких він невдовзі помер. Пізніше за його вбивство затримали двох молодих людей. Джозеф з сестрою прибули до Києва в червні 2007 року після того, як були змушені покинути своє село в провінції Бандунду. Мешканці села змушували їх одружитися і попередили, що у разі відмови їх уб'ють. Можливо, що цей наказ мав на меті зберегти родинне майно після смерті їхніх батьків, але Україна не змогла захистити їхнє основне право — право на життя.

Джозеф Банта — лише один із багатьох іноземців, які померли в Україні в результаті расистських нападів. Дослідження організації Міжнародна Амністія (МА) в Україні свідчить про велику кількість нападів на людей за расовими, етнічними або релігійними ознаками, які мають широкий діапазон — від словесних образ до серйозних фізичних ушкоджень і навіть убивств. Найбільш жорстокими є напади на африканців. Томас Лукаї, директор

Африканської асоціації в Києві, розповів МА, що його організація рекомендує своїм членам не виходити на вулицю ввечері або у вихідні, бо саме цей час відзначається високою активністю неонацистських угруповань скінхедів.

Перевіряють насамперед представників меншин

Дослідження Київського міжнародного інституту соціології показують, що рівень ксенофобії та

антисемітизму постійно зростає. Інститут провів опитування більш ніж 25000 осіб в Україні впродовж 1994–2006 років. Респондентів попросили визначити рівень готовності до близьких контактів із представниками 13 етнічних та мовних груп, включаючи євреїв, циган і негрів. Їх запитували, чи змогли б вони миритися з представником певної національної групи в якості члена їх родини, близького друга, сусіда, колеги, мешканця України,

відвідувача України, чи не допустили б їх в Україну взагалі. Найбільш позитивна реакція була виявлена щодо українців, росіян та інших слов'ян. Євреї посіли місце посередині. Найбільш негативною була реакція стосовно „негрів” і „циган”. Доповідь показала зростання рівня антисемітизму – якщо у 1994 році 38 відсотків опитуваних виявили готовність до сприйняття єврея в якості члена родини, то у 2006 році – тільки 20,5 відсотків. Аналіз змін у ставленні до „негрів” та „циган” не проводився.

На даний момент неадекватність положень законодавства, низький рівень реагування міліції, а також неспроможність визнати серйозність вмотивованих расово злочинів призвели до фактичної безкарності правопорушників, які чинять расистські злочини. Діяльність міліції у певних аспектах є відкрито расистською. Перевірці документів підлягають насамперед представники етнічних та расових меншин та будь-які особи, які виглядають інакше, ніж українці.

Попри те, що в результаті критики з боку міжнародної спільноти були вжиті деякі заходи, представники уряду виявляють нерозуміння природи расової дискримінації та серйозності цієї проблеми в Україні. Хоча, влада України здійснила за останній час певний поступ. З найбільших досягнень нагадаю створення Міжвідомчої Робочої групи з питань протидії ксенофобії, міжетнічній та расовій нетерпимості, було прийнято план заходів щодо протидії расизму, а також внесені доповнення до чинного законодавства, зокрема, до Кримінального Кодексу України.

Важливо мати волю

МА видає великі зусилля, аби український уряд проявив політичну волю у боротьбі з расизмом та публічно виступав на всіх рівнях уряду проти проявів расизму та ксенофобії. Важливо, щоб уряд проводив моніторинг і реєстрацію випадків расових нападів та доводив цю інформацію до відома урядових відомств, неурядових організацій та широкої громадськості; припинив кваліфікувати злочини на расовому ґрунті як „хуліганство” або „з хуліганськими мотивами”; забезпечив ефективно та ретельно розслідування злочинів на расовому ґрунті; переглянув законодавство щодо

злочинів на расовому ґрунті та забезпечив їх відповідність міжнародним стандартам; розробив чітке керівництво та програми навчання для працівників правоохоронних органів і суддів, які займаються справами расової дискримінації; забезпечив потерпілим від злочинів на расовому ґрунті право на відшкодування, включаючи справедливу й адекватну компенсацію, та реалізацію такого права.

Необхідно покласти край расовій дискримінації з боку посадових осіб, а саме: переглянути процедури керівництва та практики їх виконання, забезпечити здійснення перевірки документів у недискримінаційний спосіб; запровадити систему, яка забезпечує ретельне, своєчасне, прозоре та незалежне розслідування скарг на прояви дискримінації з боку працівників правоохоронних органів та інших посадових осіб; усунути від виконання службових обов'язків будь-яких посадових осіб, щодо яких проводиться розслідування справи з елементами расової дискримінації, до закінчення розслідування та приймати відповідні дисциплінарні та (або) судові санкції проти них. Не менш важливо забезпечити особам, які подають скарги про расову дискримінацію, свідкам та іншим причетним особам захист проти залякування та образ у будь-якому вигляді. Більше того, потерпілі мають право на інформацію про хід розслідування, право на відповідне відшкодування, на видачу дійсних документів, які посвідчують особу, відразу після подання ними заяви про набуття статусу біженця та після прийняття заяви до суду, якщо їм відмовлено у наданні статусу біженців, щоб не допустити щодо них зловживань з боку працівників міліції.

Міжнародна Амністія не стверджує, що расова дискримінація є суто українським явищем. В рамках своєї діяльності вона відзначала факти порушення прав людини з расових, етнічних і релігійних мотивів у багатьох інших країнах – Франції, Естонії, Греції, Косово, Македонії, Латвії, Росії, Сербії, Словаччині, Іспанії та Великобританії.

Міжнародна Амністія

➤ Міжнародна Амністія (Amnesty International) є однією з найбільших міжнародних правозахисних організацій, яка об'єднує понад 2,2 млн. прихильників та членів у більш ніж 150 країнах світу. У 1977 році організація отримала Нобелівську премію Миру.

Перша група МА в Україні з'явилася 24 березня 1991 року в м. Дрогобич Львівської області. Її організував, а пізніше очолив створення амністійної мережі в Україні Мирослав Маринович, відомий український правозахисник. 2 квітня 1994 року на другому етапі установчого з'їзду в Одесі було прийнято Статут Української Асоціації Міжнародної Амністії (УАМА). У 1996 році організація була зареєстрована Міністерством Юстиції України,

у 2003 у Києві відкрився офіс, який координує діяльність організації на загальнонаціональному рівні.

Українські амністери беруть активну участь у всесвітніх кампаніях Amnesty International на захист релігійної свободи, проти „зникнень” і політичних вбивств, на захист прав жінок, проти порушень прав людини в Китаї, проти порушень прав людини в Туреччині, захисту прав біженців, по відзначенню 50- та 60-річчя Загальної Декларації прав людини, проти порушень прав людини в США та акції по захисту прав дітей, проти порушень прав людини в Саудівській Аравії та проти тортур, проти порушень прав людини в Російській Федерації, проти насильства над жінками.

Міжнародна Амністія в Україні лобіює уряд України для беззастережної ратифікації Україною міжнародних угод.

Оksamитова ксенофобія

Згідно з даними французької поліції, статистика правопорушень з ознаками расової нетерпимості за останні п'ять років не змінилася. Водночас, колоніальне минуле та високий відсоток іноземців у великих містах Франції сприяють відповідним дискусіям у суспільстві.

» Нещодавно по французькому телебаченню показували сюжет, відзнятий прихованою камерою. Заходить чорношкірий добродій у квартиру, яка здається в оренду, та чує від власника: „Вибачте, півгодини тому я підписав контракт з іншою людиною“. Згодом туди ж навідується автентичний, себто білошкірий француз. І господар радісно заходить демонструвати принади помешкання.

Аналогічний дослід було проведено в ресторані, де запрошували на роботу офіціанта. Згодом його директор, виправдовуючись перед журналістами, пояснював: „Та

я ж нічого, я ж не проти, я не расист. Але, розумієте, наші клієнти...“ А що, власне, відбувається з тими клієнтами? Домінік Сапо, керівник впливової громадської організації „СОС-Расизм“ пояснює: „Кольоровим французьким громадянам, або ж іноземцям з не-французькими паспортами реально важче влаштуватися на роботу. Вони частіше потрапляють під різні вуличні контролю, мають більше прикрих інцидентів у звичайному побутовому спілкуванні. І житло їм доводиться шукати довше, ніж звичайним французам“. Поза тим, відповідно до стандартів Ради Європи, Франція має імідж

толерантнішої держави ніж, наприклад, Бельгія чи Австрія, де останнім часом за ультраправих голосують до 20 відсотків громадян.

„Тутешній расизм – повзучий, оксамитовий, напівприхований, – вважає соціолог Ерік Гарсія. – Люди знають, що подібні почуття публічно виявляти негарно. Цьому вчать школа та державні інституції. Проте офіційний дискурс – це одне, а інстинктивна недовіра до несхожих на нас людей – інше“.

Ефект скляної стелі

У 80-х роках, у розпал переможних баталій французьких феміністок

за жіночі права на виробництві, з'явилася таке формулювання: „скляна стеля“. Цей образ відображав невидиму межу між чоловіками та жінками з однаковою компетенцією. „Будь-яке начальство за інерцією досі дивиться на жінку-співробітника ніби через скляну стелю, – пояснює викладач психології Женев'єв Барті. – Чоловік однакового з нею освітнього та фахового рівня буде просуватися по службі швидше. Така практика характерна для всіх латинських націй і, зокрема, для французів. У скандинавів справи кращі“.

Нині термін „скляна стеля“ активно використовується захисниками прав іноземців. Активісти правозахисних організацій наголошують, що французький топ-менеджмент дивиться через таку ж невидиму для ока перегородку на осіб із незрозумілими прізвищами.

Аби зарадити справі, президент Саркозі запропонував систему „позитивної дискримінації“. Йшлося, простіше кажучи, про квоти в різних галузях економіки для французів іно-

земного походження. Задум видався шляхетним лише на перший погляд. Бо за французькими законами надавати комусь перевагу з огляду на колір шкіри категорично заборонено.

„Ніколя Саркозі спробував підважити основи французької республіки, – вважає правник Поль Жербо. – Позитивна дискримінація, хоч якими добрими намірами не керується, залишається саме дискримінацією. Зокрема, щодо всіх інших, не-кольорових кандидатів на робоче місце, які мають кращу компетентність“.

Широко розрекламовану новацію поки що не надто втілюють у життя. Проте французьке телебачення зважалося на символічний крок. Найпопулярніший канал TF1 запросив презентувати випуски вечірніх новин чорношкірого ведучого Арі Розельмака. Експеримент можна вважати вдалим, бо журналіст дійсно цікаво працює в ефірі. Свіжо, жваво, яскраво... „Франція завжди знала про свою багатокультурність, а тепер вона в цьому пересвідчилася“, – жартують колеги.

Кольорова симетрія

На французькій землі расистські угруповання формуються не лише з голомозих скінхедів. Як воно й має бути, кольорове населення також має своїх переконаних ксенофобів: жоден народ чи раса не є чимось однозначно кращим чи гіршим за інших. Щоправда, французьке Міністерство внутрішніх справ наголошує на очевидних пропорціях. Організованих у групи білих расистів хоч і не аж так багато, але зафіксовано утрічі більше, ніж чорношкірих або арабських міні-структур.

„Там, де існує конкуренція між дуже різними за культурною традицією громадами, неминуче виникає ворожнеча, – розповідає Мішель К., поліцейський з бідного паризького передмістя, який не побажав бути названим. – Що вища концентрація бідності, безробіття, неуспіху, то частіші конфлікти. Інциденти часто виникають під приводом етнорелігійної незгоди. Але реальна причина – відчуття загнаності, безперспективності, гіркота від браку хоч якихось перспектив у житті“.

П'ять років тому концентрований десятиліттями розпач бідних кварталів вибухнув сліпим колективним бунтом. Щоночі палали припарковані на вулицях машини та автобуси, розбивалися вразки шибки магазинів та кав'ярень, а вранці знову

наставав мир. І так три тижні. Політичні лідери Франції досі кажуть, що тодішні нічні підпали не мали ані лідерів, ані організаторів. Проте не всі соціологи погоджуються з таким поглядом на події. Зокрема, Надір Петі каже, що „коли нічні бунти й почалися стихійно, вони швидко стали використовуватися тими силами, які були зацікавлені у дестабілізації країни“. Йдеться, власне, про стару як світ політичну експлуатацію проблем опозицією. Тоді це були соціалісти, а також ... правий міністр внутрішніх справ Ніколя Саркозі, який зводив особисті рахунки з прем'єр-міністром Домініком де Вільпенем.

Як би там не було, а ті проблеми, що їх винесли нагору осінні бунти 2004-го, до сьогодні не розв'язані. Діти бідних, неосвічених іноземців з французькими паспортами за світовідчуттям переважно так і залишаються особами з-поміж двох світів. Безробітними в другому поколінні. Людьми без майбутнього.

Соціаліст Стефан Курсель, депутат міськради небагатого паризького передмістя Курнов, вважає, що питання позитивної дискримінації можна ставити, проте не в етнічному, а виключно в соціальному контексті: „Відкривати в бідних кварталах більше шкіл, створювати в них класи з меншою кількістю дітей та можливістю педагогічної допомоги для тих, хто відстає в навчанні. Незалежно від того, де чия бабуся народилася і якої віри є батьки. Тоді цей задум може спрацювати. Якщо більше державних коштів буде спрямовуватися на розвиток бідних міст“.

Поки триває обмін думками, Французька республіка готується до регіональних виборів. Вони призначені на березень-2010, і дискусії кандидатів, звичайно ж, не оминають теми національної ідентичності. Президент Саркозі навіть вивів її на рівень загальнонаціональних дебатів. „Аби відвернути увагу від економічної кризи“, – вважають його опоненти.

„Усвідомлення чужого як загрози – один із найдавніших людських рефлексів, – каже психолог Женев'єв Барті. – Важливо, що ми самі з цим острахом робимо, як його з себе помалу вичавлюємо. Врешті, це і є виховання. І дітей, і себе“.

Щоправда, лідери Національного Фронту Франції мають принципово іншу позицію. Соціологічні опитування обіцяють їм до 8 відсотків голосів на майбутніх виборах. <

Суд розігнав партію чеських фашистів

Вищий адміністративний суд Чехії задовольнив вимогу чеського уряду і 17 лютого 2010 року прийняв рішення про розпуск чеської Робітничої партії (РП). Таким чином суд припинив діяльність партії, яка в січні налічувала 950 членів та мала не меншу кількість прихильників.

► Політичні партії в Чехії зникали й раніше. Але суд скасовував їхню реєстрацію винятково у зв'язку з багаторічною бездіяльністю та недотриманням умов подання річних звітів. Лише в одному випадку радикальний, але маргінальний Комуністичний союз молоді дочекався розпуску за те, що відмовлявся викреслити зі свого статуту слова про диктатуру пролетаріату і насильне повалення капіталізму. Щойно тепер суд уперше проголосив, що партію розформовують через те, що її представники не лише промовами, але й несанкціонованими заходами на вулицях міст системно, масштабно і довготривало порушували чеську Конституцію, а отже партія являє собою загрозу для демократії.

Робітнича партія виникла у 2003 році на руїнах ультраправої націоналістичної молодіжної „республіканської“ партії Мірослава Сладека, якому в 90-х пощастило бути навіть депутатом чеського парламенту. Чому вибрали саме таку назву, важко сказати, бо очевидного зв'язку з робітничим рухом РП не має. Хіба що робітниками є значна частина членів партії.

Дах для всіх нацистів

РП об'єднала „під одним дахом“ націоналізм із ксенофобією, расизмом та неонацизмом. Суд висловив свою позицію відкритим текстом: РП стала політичним прикриттям для всіх чеських неонацистів зразка німецького нацизму 1-ої половини ХХ століття. Головним союзником РП є неформальна, юридично незареєстрована, але дуже радикальна чеська неонацистська організація „Народний опір“. Суд підрахував,

що у виборчих списках РП під час виборів до місцевих органів влади, до Європарламенту та до парламенту Чехії фігурувало аж 28 представників „опору“.

„Робітнича партія дає певним соціальним групам негативні оцінки. Передовсім ідеться про етнічні групи – циганів, в'єтнамців, але також і про секс-меншини, орієнтацію яких РП принципово вважає збоченням. Публічні виступи представників РП цілеспрямовано нав'язують ідею, що ці групи загрожують суспільству“, – пролунав у судовій залі один із аргументів проти існування партії. Голова семиосібного судового колегіуму Войтех Шімічек зачитував обґрунтування рішення суду впродовж двох годин.

Занепокоєння суду правами гомосексуалістів може декому видатися зайвим, але в толерантній і переважно атеїстичній Чехії ця тема вже давно не є табу. Чоловікам і жінкам однакової статі навіть дозволено офіційно реєструвати своє партнерство, що є альтернативою шлюбу. А міністр у справах прав людини, колишній рок-музикант Міхаел Коцаб, нині розробляє законопроект, що дозволить зареєстрованим партнерам усиновляти дітей...

„Суд дійшов висновку, що ця партія намагається скасувати деякі основні атрибути демократичної правової держави, до яких належить і захист основних прав людини, в тому числі й прав нацменшин. РП атакує саму суть демократичної правової держави, коли говорить про боротьбу з Системою та потребу націонал-соціалізму, як його розуміє РП. Партія йде шляхом розхищення основ демократичної

правової держави, що суперечить Конституції. Це неприпустимо“, – підкреслив суддя Шімічек.

Бритоголові набридли

Чеські скінхеди і неонацисти почали непокоїти поліцію, а згодом і політиків два-три роки тому. Саме тоді почастишали зустрічі та заходи бритоголових, яким легко вдавалось отримувати офіційні дозволи для своїх акцій. РП застосовувала різні легальні хитрощі: наприклад, заяви про намір провести пікет чи демонстрацію надходили до муніципалітету від невідомих громадян здебільшого в п'ятницю. Звичайно, службовець, який розглядав справу, був неспроможний до понеділка проаналізувати ситуацію, а за чеським законодавством місцева влада у випадку незгоди з проведенням публічного заходу повинна дати відмову впродовж трьох днів. Лише з часом стало зрозуміло, про що йдеться. Неодноразово лише завдяки ЗМІ громадськості ставало відомо, що демонстрація „випадково“ відбудеться коло синагоги, та ще у день, коли народився хтось із представників Третього рейху чи в день погрому євреїв.

Згодом парламент Чехії ухвалив зміни в законі, щоб дати чиновникам більше часу на розгляд справ, а МВС надрукувало для органів місцевого самоврядування брошуру, де експерти з екстремізму подають дані, які мали б у відповідних працівників викликати занепокоєння та могли б бути підставою для заборони заходу.

Однак РП вдавалась і до інших хитрощів. Скажімо, відбувається мітинг, де в присутності журналістів і поліцейських лунає кілька

Центр Праги, 17-го листопада 2009

критичних, але стриманих промов проти циган та інших, за твердженнями РП, „дармоїдів“. Описля лідер РП Томаш Вандас оголошує про закінчення зустрічі. І тут розпочинається основне, до чого партія нібито жодного стосунку не має: войовничо настроєні неонацисти демонстративно крокують до місцевого циганського кварталу. Поліція перегороджує їм дорогу, але одні вступають в бій, а інші малими групами намагаються поліцію обійти і таки прорватися в циганський квартал, щоб „підтримати“ там місцевих „білих“, яким соціально неадаптовані цигани не дають жити.

З другої спроби

Чеські політики привітали рішення суду. Щоправда, соціал-демократи не забули нагадати, що успішною

була лише друга (себто їхня) спроба заборонити РП. Вперше Вищий адміністративний суд Чехії розглядав справу РП у березні 2009 року. Але тоді ані уряду, ані МВС не вдалося обґрунтовано довести порушення Конституції Робітничою партією. Суд відхилив позов уряду, і РП вийшла з поєдинку переможцем, і перемога ця була не лише моральною. Згідно із законом, щоб запобігти можливості владного „шантажування“ якоїсь партії нескінченними позовами, після одного позову наступний може бути подано не раніше ніж через півроку.

До другої спроби заборонити екстремістську партію МВС і уряд підійшли по-іншому. Разом із неурядовими організаціями силовики підготували для суду 66 сторінок тексту з 88-ма додатками, включно

з фотографіями, CD й DVD, були запрошені експерти, свідки... Представляти в суді уряд було доручено одному з найкращих чеських юристів Томашу Соколу.

Томаш Сокол досягнув очікуваного Кабміном результату. Суд оголосив про розпуск РП. Однак навряд чи все піде легко й швидко, і невідомо, чи зусилля в справі розпуску РП не пропадуть намарно.

Лідер РП Томаш Вандас уже заявив, що його партія подасть скаргу до Конституційного суду, тим самим призупинивши вирок Вищого адміністративного суду. РП має на це 30 днів. А вирок КС очікувати доведеться довго, тож РП зможе весь цей період активно діяти. Робітничка партія вже заявила, що хоче взяти участь у парламентських виборах, які в Чехії відбудуться наприкінці травня. А це означає безкоштовний ефірний час на телебаченні й радіо та можливість навіязувати громадськості саме ті ідеї, які влада вважає небезпечними і неконституційними.

План „Б“

В РП та її лідера Томаша Вандаса є і план „Б“, основою якого є клон РП – Робітничка партія соціальної справедливості (РПСС). Партія наразі існує лише формально, але зареєстрована за тією ж адресою, що й РП. Достатньо наказу – і члени РП поголовно перейдуть у РПСС. І навіть судді Вищого адміністративного суду на запитання журналістів стосовно РПСС підтвердили, що подавати в суд і вимагати заборони партії, яка є на „старті“ і формально не має минулого, – безсенсовно. Тож чехам слід бути готовими до того, що в змаганні за голоси виборців візьмуть участь і бритоголові, які не лише промовами і вчинками, але й символікою на прапорах, наліпками, одягом і татуванням демонструють свої симпатії до нацистської НСДРП.

На думку деяких чеських аналітиків і коментаторів, владі не варто було забороняти РП. Повторна судова справа лише відкрила неонацистам двері в ЗМІ. Їх не запрошують до інтерв'ю, однак про них пишуть, публікують фото. РП може змінити назву, але повністю не зникне – як не зникли після судової заборони радикальні профашистські партії в Угорщині чи Словаччині.

Біле насильство

Кількість нападів на іноземців в Україні встановити нелегко: ні МВС, ні СБУ, ні будь-яка інша державна установа подібної статистики не має. Вряди-годи вдається отримати рішення суду, де підсудні отримують покарання, зокрема за статтею 161 Кримінального кодексу України – „Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії“.

Однак таких рішень небагато, і здебільшого навіть там, де очевидними є расистські мотиви злочину – цю статтю не застосовують. Кримінальний кодекс України вказує мотиви расової ненависті також у переліку обставин, які обтяжують покарання (ст. 67) – однак, наскільки нам відомо, у даному контексті цю статтю не застосовують взагалі.

Підстав для оптимізму – небагато

Тож спроби моніторингу ситуації роблять передусім кілька неурядових організацій, спираючись на повідомлення етнічних громад та інформацію, яку надають медіа. При цьому ті, хто провадить таке відстеження, розуміють: до них доходять лише повідомлення про невелику частину випадків – „верхівку айсберга“.

Експерт Конгресу національних громад України В'ячеслав Ліхачов, який провадить подібний моніторинг, зафіксував різкий стрибок у кількості нападів з 2006 року: впродовж року стало відомо про напади вуличних нацистських банд на 14 осіб (2 загинули), тоді як наступного, 2007 року, від рук расистів потерпіли вже 87 осіб (6 вбито), а 2008 р. – 83 особи (4 вбито). Відчутне зниження кількості нападів відбулося хіба що 2009-го: зафіксовано до 40 подібних випадків і, на щастя, не було підтвердженої інформації про фатальні наслідки для жертв. Однак подібні спади траплялися й раніше; тож дослідники кажуть, що підстав для оптимізму – не так багато, як хотілося б.

Відео-докази

На саморобному відео видно, що його знімали прихованою камерою. Молоді люди заходять до крамниці з продажу і ремонту взуття. Видно обличчя продавця – він подібний на вихідця з Кавказу. Наступний план: той самий магазин палає, розсіюючи нічну темряву. Титри говорять про спалення бізнесу, „який належав мігрантам“.

Подібні відео дедалі частіше з'являються на веб-сторінках, що їх підтримують учасники крайньоправих угруповань; та й самих сторінок стає все більше. Більш багатолюдними є й публічні акції, які (часто під безневинними гаслами на кшталт „Молодь – за здоровий спосіб життя“) провадять такі угруповання. Контингент, переважно, той самий у різних регіонах України: найактивніше до лав молодих неонацистів зараз ідуть представники субкультури футбольних хуліганів та вихідці із неонацистського крила скінхедів. Однак вплив цих груп ширший і за субкультурні, і за географічні рамки. Нехай навіть учасники легальної організації „Патріот України“, або окремих груп-ланок так званого „Автономного правого спротиву“ (неонацистська мережа) і формулюють свої переконання у термінах українського етнічного націоналізму – принципи білого расизму для них важливіші. І це дозволяє знаходити спільну мову із молодими українськими націоналістами, і з печерними ксенофобами, і з учасниками російської нацистської сцени (чи не найбільшої на сьогодні у світі). З останніми зокрема – обмінюються досвідом, літературою, вмінням – в тому числі

вмінням нападати; ба й провадять в Україні спільні міжнародні нацистські концерти, на яких грають крайньоправі гурти і з Росії, і з Західної Європи.

Видима чисельність молодих людей, які готові вийти на вулицю, аби публічно викинути вперед праву руку і прокричати щось про „білу Україну“, зростає. Втім, і расистські напади, і публічна активність доморощених нацистів є лише найяскравішою видимою частиною проблеми. Шоковані повідомленням про черговий напад, громадяни нечасто думають про те, що нападники не впали з місяця: вони вирости тут-таки, на цих вулицях, у тутешніх родинах, навчалися у тих самих школах, дивилися ті самі телеканали й обговорювали життя із друзями. І справді, у сучасному українському соціальному доквіллі чимало того, що підтримує, або й прямо провокує расистські настрої.

„Етнічний профайлінг“

Лютий 2010 року. Телестудія у Києві. Костянтин Дикань – директор департаменту Державного комітету України у справах національностей і релігій, запрошений до участі у ток-шоу, несподівано каже: мовляв, проблема расизму в Києві є, однак вона – незначна та маргінальна. А якщо представники мігрантських громад будуть, каже він, „провокувати нас“, погрожуючи зростанням кількості іноземців, які тут проживають – то цього робити не варто. Бо, мовляв, у відповідь можуть і „скінхеди розізлитися“... Його підтримує Володимир Омельчук з експертного об'єднання „Чесне

слово”: Україна, мовляв, потребує захисту „інтересів титульного етносу”. Подібні заяви можна почути досить часто – частіше, аніж публічно висловлені побоювання щодо стану дотримання, скажімо, прав людини в Україні.

На жаль, ні українські медіа, ні чиновники чи інші „публічні мовці”, здебільшого не готові фахово і спокійно обговорювати дражливі питання етнічності чи міграції. Тому щойно ми торкаємося цієї теми – відразу є великий шанс зустріти якісь зі звичних штампів, які мають мало спільного з дійсністю. То всі, як один, підхоплюють погрози крайньоправій партії „Свобода”, що наступного року до України прийдуть сотні тисяч „нелегальних мігрантів” – навіть не здавши собі праці спитати, звідки праві „ультра” взяли цю химерну фантастику. То зі статті до статті переходять твердження, що „нелегали і далі завозять в Україну екзотичні хвороби” (для довідки: за всі роки незалежності державними органами не зафіксовано жодного подібного випадку); то помірковані політики використовують слово-сполучення на кшталт „навали нелегалів” чи „життєвого простору української нації” – не помічаючи

проблемних асоціацій, які пов’язані з таким слововживанням... А обговорення у медіа вступу в дію угоди про реадмісію (повернення неврегульованих мігрантів) між Україною та Євросоюзом цього року – подекуди просто набувало характеру істерики.

„Мова ворожнечі” у медіа та промовах політиків є такою ж постійною рисою української сучасності, як у діяльності міліції – „етнічний профайлінг” (підозра на адресу особи у скоєнні злочину виключно на підставі її зовнішності). Офіційні повідомлення центрів громадських зв’язків МВС на кшталт „Грузини грабували автомобілі” або „Обережно: цигани” аж донедавна вважалися абсолютною нормою – і відразу по оприлюдненню опинялися на новинних стрічках тих самих маргінальних нацистських сайтів. І лише віднедавна почалися обережні кроки задля того, аби припинити цю ганебну практику.

Та й важко говорити про освіту журналістів та співробітників ЦГЗ МВС: врешті-решт, змін потребує передовсім базова шкільна освіта. У школі дотепер дітей навчають концепції „людських рас” в отому незмінному вигляді, який успадко-

ваний від радянських часів – попри те, що більшість сучасних антропологів її не поділяє. І дотепер уроки історії України містять, майже винятково, виклад історії етнічних українців, – залишаючи учнів у невіданні про давню й багату історію українських поляків, євреїв, вірмен, кримських татар і багатьох інших етносів, які проживають на цій землі віддавна.

Поки що роботу з протидії расизму в Україні провадять переважно неурядові організації, молодіжні антифашистські групи та окремі ентузіасти-правозахисники. А українська держава і далі надає перевагу тому, аби визнавати, що в Україні є расистські угруповання, расистські веб-сайти, крайньоправі публічні акції, некоректні висловлювання у медіа, застаріла система освіти... – але дуже неохоче визнає, що в Україні існує расизм. І попри деякі окремі заходи останніх років – рух у напрямку необхідних змін відбувається із таким неквапом, і так невідповідно розвитковій ситуації, що іноді видається: спроби виправити ситуацію вочевидь не встигають за тим, якою загрозливою вона стає.

Ненависть навпаки

Ксенофобія буває різною. Нерідко на тлі надмірного захоплення захистом прав людини та національних меншин забувають, що расизм та етнофобія можуть стосуватися не лише мігрантів та іноземців. Самі мігранти також проявляють її щодо титульної нації в місцях свого компактного проживання. Особливо, якщо отримують можливість не інтегруватися в культурний простір країни, куди приїхали. В Україні проблема так званої зворотної ксенофобії потихеньку також набирає обертів. Експерти одноставні: неконтрольована міграція може призвести до серйозних проблем у найближчому майбутньому. До яких саме — можна легко зрозуміти, подивившись на приклад Західної Європи та США.

» У Західній Європі, яка має велику кількість мігрантів з країн іншого цивілізаційно-культурного ареалу, зворотна ксенофобія є похмурою реальністю. У низці міст вже давно є квартали, куди людям із білою шкірою краще не ходити. Бо там вони, в кращому випадку, зустрінуть неприємні погляди та образи в спину на кшталт „біла свиня“, в гіршому — справа дійде до рукоприкладства.

Мігранти атакують

По всій Європі склалася достатньо парадоксальна ситуація, коли громадська думка завжди стає на бік мігрантів. Тобто, коли вони об'єднуються в союзи та земляцтва — то це „для захисту прав“. Коли ж те саме роблять представники титульного етносу — то це ксенофобія, расизм, фашизм тощо. Ось, наприклад, діти переселенців з Північної Африки у тій самій Франції на по-

літичному рівні фактично отримали індульгенцію на неприязнь до білих. Мотивація — „важкий наслідок колонізаторської політики“.

Не треба думати, що зворотна ксенофобія — це щось далеке від українських реалій. „Справді, фіксуються випадки ксенофобських актів щодо українців з боку мігрантів з далеких країн, — погоджується Віталій Кулик, директор Центру досліджень громадянського суспільства.

– Поки що, в першу чергу, проявляються в зневажливому ставленні до місцевого населення та побутових конфліктах. Перш за все, мова йде про арабів, які намагаються створювати групи самозахисту. Трапляються випадки утискання українців з боку румунів, русинів, словаків та угорців у місцях їх компактного проживання на території України. Це, передусім, Закарпаття”.

Зрозуміло, великий плюс України в тому, що вона ніколи не була метрополією величезної імперії, до якої з’їжджались би представники всіх її колоній та домініонів. Так сталося, наприклад, з Великою Британією чи Францією. Плюс і в тому, що в більшості нелегалів, які проникають на нашу територію, не має наміру залишитися в Україні. Їхня мета – за першої можливості перетнути кордон будь-якої країни-члена ЄС і попрямувати до місця, де компактно проживають їхні співвітчизники.

„В Україні поки що порівняно мало мігрантів з далеких країн, – стверджує Володимир Паніотто, генеральний директор Київського міжнародного інституту соціології. – Вони складають менше половини відсотка населення країни. Більшість з них (якщо бажав залишитися в Україні) знаходиться в шлюбних стосунках із представниками корінного етносу. Хоча бажання одружуватися на „своїх“ домінує, та з кожним роком кількість таких шлюбів буде зростати”.

Про прояв так званої зворотної ксенофобії вже говорять і українські націоналісти. „Дійшло до того, що хлопці з моєї організації нещодавно бачили в Києві біля сумнозвісного ринку секонд-хенду на Шулявці негрів із нашивками “Чорних пантер”, – розповідає голова київського осередку ГО “Патріот України” Сергій Бевз. – Хто забув, то нагадаю, що це чорні расисти, які наголошують на тому, що білі є недолюдьми. Не так давно біля того ж таки ринку жорстоко побили двох українських дівчат тільки за те, що вони були в камуфляжних штанах, і негри сприйняли їх за скінхедів. Десь за рік до цього була ситуація в київському метрополітені, коли негр із ножем напад на двох білих хлопців: йому здалося, що вони якось „не так“ на нього дивляться. Дуже багато випадків є у Харкові, де кількість мігрантів з далеких країн стає все більшою.

У великих містах Сходу мігрантів вже стільки, що вони створюють повноцінні етнічні анклав, де вони починають висувати свої умови існування та співжиття”.

Великою проблемою для України стала активація з 1 січня цього року договору про реадмісію з ЄС. Згідно з нею, всі нелегали, які будуть спіймані на території європейських країн, у разі доведення свого проникнення туди з території України, будуть повернутися саме в Україну. Мало того – Київ повинен за власний кошт відправляти їх додому. Враховуючи, що в Україні донині немає служби, яка б фахово займалася проблемою нелегальної міграції, все це викликає серйозну стурбованість.

Щодо питання іноземців у Штатах, то на думку американських фахівців, допоки США були „плавильним тиглем народів” – усе було гаразд, і діти кожного мігранта, що приїздив у Новий Світ, вже ставали стовідсотковими американцями. Тепер „тигель” почав перетворюватися на „салатницю народів”, де кожний етнос – це окремий кусень, який хоч і лежить з іншими в одній тарілці, ніколи з ними не змішується. Це – величезна пересторога для України, яка маючи достатньо патріархальне суспільство, просто не буде спроможною нормально сприймати величезну кількість переселенців з глибоко чужою нам культурою, релігією та світосприйняттям. „Чим менше мігрантів приймає країна, тим менший в ній рівень ксенофобії, бо немає об’єкту для неї. Як з одного, так і з іншого боку”, – підсумовує Аркадій Бужченко, голова правління Української Гельсинської спілки.

Російський слід

Проте все ж не кольорові мігранти, а російська спільнота є головною проблемою у явищі зворотної ксенофобії в Україні, зокрема на Сході та в Криму. А саме – групи „кауровців” в Одесі, „Донецька республіка” в Донецьку, „Русское содружество” в Севастополі тощо. Як зазначив Віталій Кулик, діяльність цих груп спрямована навіть не проти України як держави, а саме проти українців як етносу. Вони відмовляють українцям у праві називатися та бути українцями.

Не можна не відмітити, що нинішнє російське керівництво проводить чіткий курс на підтримку саме

відверто українофобських організацій. Не розуміючи простого правила „сила дії завжди дорівнює силі протидії”, вони сподіваються, що протидія українізації України допоможе захисту російських інтересів в Україні. Проте за оцінками соціологів, діяльність російських шовіністичних організацій навпаки відштовхує більшість українців від Росії.

„В Україні є 1-2% людей, що не хочуть бачити українців в якості членів їх сімей, – розповідає Володимир Паніотто. – Це, ясна справа, представники російської громади. В рамках похибки 0,1% – ті, хто не хотіли б бачити українців навіть в якості туристів. Тобто, не можна сказати, що це явище є масштабним, хоча, на жаль, воно присутнє в суспільному житті”.

Однак важливим фактором є те, що різниця між українцями і росіянами в Україні, за оцінками фахівців, стає все меншою в залежності від віку людей. Тобто, чим молодшими є люди, тим менше проблем на етнічному ґрунті у них виникає. Вчені пов’язують це з поступовою інтеграцією та асиміляцією російської спільноти.

Цікаво також дослідити стосунки між самими українцями, які живуть в різних регіонах країнах. Експерти відмічають досить недружнє ставлення корінних українців до діаспори. Навіть, так би мовити, україноорієнтовані українці досить скептично думають про своїх земляків за кордоном. Якщо європейська діаспора зі Словаччини, Польщі, Чехії сприймається більш-менш нормально, то українці з-за океану – США, Канади, Австралії – викликають у великій кількості населення мало не відразу.

Ба більше, якщо на початку 90-х минулого століття близько 60% населення хотіло мати родичів за кордоном, то тепер таких не набереться й 10%. Науковці пов’язують цей феномен із тим, що за ці роки велика кількість українців познайомилася із Заходом не з кращого боку. Щонайменше 3 млн. українців попрацювало в Західній Європі на низькооплачуваних роботах і відчуло на собі прояви ксенофобії. Відповідно, відчуття образи екстраполюється й на українців, що стали громадянами цих країн. Можливі, звичайно, й прояви елементарної заздрості.

Стереотипи в картинках: голлівудська версія

Коли ми говоримо про ксенофобію чи расизм, часто забуваємо, що ці явища базуються на численних стереотипах і упередженнях, які активно поширювалися масовою культурою, в тому числі й кінематографом.

➤ Однією з причин численних стереотипів у західному кінематографі, без сумніву, є орієнталізм, головні принципові догми якого існують і сьогодні в їхній найчистішій формі. На думку американського літературного критика Едварда Ваді Саїда, ці догми стверджують, що існує абсолютна різниця між раціональним, гуманним і вищим Заходом, і недорозвиненим і нижчим Сходом; що Схід вічний, однорідний і неспроможний визначити себе; що Схід лежить в основі чогось такого, чого або треба боятися, або контролювати його.

Концепція „Сходу як європейського винаходу” проявляється і в західному кінематографі. Перш за все, звернімося до образу араба. Медіакритик Джек Г. Шахін задокументував близько 850 голлівудських фільмів, які зображають арабів у негативному світлі. Лише 5% з усіх переглянутих ним фільмів дають більш-менш позитивний образ араба, а кінострічки, в яких араби виступають протагоністами, можна перерахувати на пальцях. „Арабська гуманність та культура стерті. Замість того, щоб сфокусуватися на образах спільного, фільми фокусуються на відмінностях між нами”, – твердить Шахін.

При цьому відмінності часто конструюються: наприклад, у „Гладіаторі” („Gladiator”, 2000) араби постають перед нами брудними, неголеними, розхристаними, і подібний образ кочує з фільму в фільм. Бруд та тваринність голлівудських арабів свідчить про те, що вони уявляються як протилежність „цивілізованого” Заходу, а також про намагання зробити з них символ Зла.

„Голлівудський іслам” і „китайська лялька”

Журналіст Артур Джонс для визначення сукупності стереоти-

пів у голлівудському кіно використовує словосполучення „голлівудський іслам”. У „Облозі” („The Siege”, 1990), яку Джонс назвав „Годзіллою” з арабськими мусульманами замість монстра, стереотипи проявляються у злитті понять „араб” та „мусульманин”. Насправді ж 10 мільйонів арабів – християни і лише 15% з-посеред 1,2 мільярда мусульман світу – араби.

Стереотип арабів як „демонічних терористів та релігійних фанатиків” існував задовго до трагічного вересня 2001 року. Проте після 11 вересня ненависть та страх міфічних „демонів” перейшли на новий рівень „війни з тероризмом”. Ця ворожість спричиняє пошук і, відповідно, появу „демонів” у фільмах, де є потреба показати „ворога”.

Ще один поширений голлівудський стереотип – образ покірної азійської жінки. Шерідан Прассо виділяє три типи таких стереотипів: „китайська лялька”, „німфа” та „повія”, що їх, на жаль, сучасні голлівудські фільми широко використовують – як, наприклад, у „Мемуарах Гейші” („Memoirs of a Geisha”, 2005). Цей фільм, претендуючи на правдиве зображення японської культури, містить так багато помилок (одяг, грим, танець etc), що його називають „орієнталістським кітчем”. Найсуттєвіша проблема цього фільму в тому, що він взагалі був створений – це просто ще одна стрічка, яка екзотизує азійських жінок.

Невинні перебільшення

Здавалося б, що може бути невиннішим за звичайний мультфільм? Проте навіть мультфільми студії „Дисней”, на яких виростає молоде покоління, дуже часто містять у собі досить небезпечний підтекст. Жанр мультиплікації завжди застосовував прийом перебільшення дій-

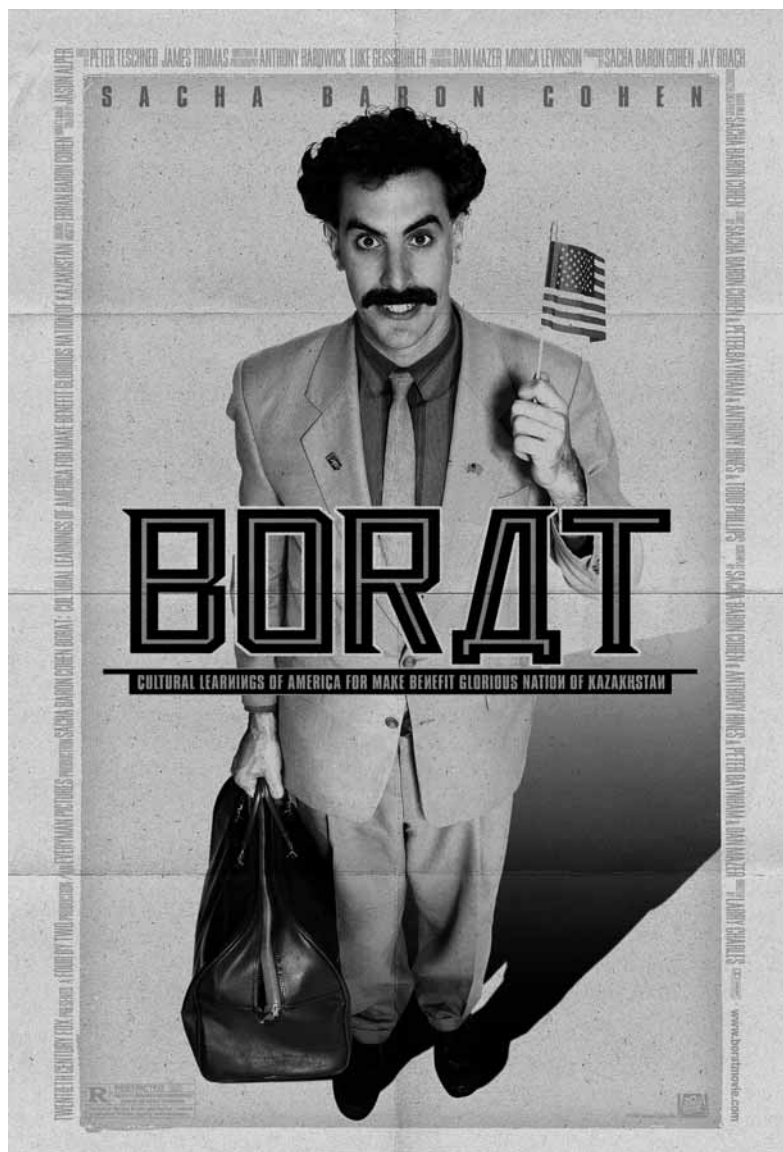
сності, оскільки переважно він не працює з реальними об’єктами. Немає нічого дивного в тому, що расові та етнічні стереотипи стають складовою анімації, адже вони самі – перебільшення специфічних людських рис і культур.

Ранні американські мультфільми часто зображали карикатурні стереотипні образи афроамериканців. Такими були персонажі з „Веселих мелодій” „Warner Brothers”: чорна добра „матуся” – тип ідеальної служниці, та Боско – карикатура на чорного співака. Диснейська „Фантазія” („Fantasia”, 1940) показує в одному з епізодів чорношкіру дівчинку-кентавра, яка з посмішкою чистить копита „світлій”. У перевиданні мультфільму 1960 року ця расистська сцена „радісної служниці” зникає.

Пізніше, в 1967 році, „Дисней” випускає „Книгу джунглів”, де всі персонажі мультфільму, – окрім мавп, які співають пісню „Я хочу бути схожим на тебе” у джазовій обробці, – говорять з чистою британською вимовою. Як бачимо, після боротьби за права афроамериканців відверті негативні стереотипи поступилися натякам.

У ранніх американських мультфільмах стереотипними були й образи індіанців: індіанець завжди курить люльку, живе у вігвамі та воює з „хорошими” американськими солдатами (фільми з серій „Merrie Melodies” та „Looney Tunes”, з 1937-го по 1960-й). У диснейському „Пітері Пені” 1953 року індіанці справді „червоношкірі”, до того ж іноді проводиться паралель між індіанцями та дикунами.

У 90-х аніматори розуміють необхідність створення політично коректних персонажів та сюжетів, показуючи нових, етнічних героїв. „Алладін” 1992 року – перший

крок компанії в новому напрямку, а саме на Схід. Проте диснейський арабський світ постає перед уважним глядачем все тим самим „орієнталістським Сходом“. Видозмінений сюжет з казок „Тисячі і однієї ночі“, змалювання східного світу (суміш арабської, перської та індійської культур) та образи героїв містять у собі багато стереотипів та суперечностей. Перш за все, ми бачимо знайому з голлівудського жанрового кіно „демонізацію“ Сходу: образ головного лиходія Джафара втілює в собі усі негативні характеристики. І це було б не так помітно, якби головні герої – Алладін, Жасмін та її батько, султан – не мали світлої шкіри, англізованих рис обличчя та американського акценту.

В наступному анімаційному фільмі „Покахонтас“ („Pocahontas“, 1995) автори намагалися „компенсувати“ принизливе зображення індіанців у „Пітері Пені“, але „Дисней“ надто сентименталізував Покахонтас, посиляючись на стереотипний ланцюжок „індіанець-природа“, і ненав’язливо пропагує меморіцид, не показуючи справжньої колонізації індіанців.

Цікаві стереотипи про Європу постають перед нами у мультфільмі „Рататуй“ („Ratatouille“, 2007). Сама назва обіцяє глядачеві щось вишукано-французьке. І дійсно, впродовж стрічки конструється французькість, як її розуміє „Дисней“. Передусім – це Ейфелева вежа, яка регулярно з’являється у кадрі. На другому місці – червоне вино, яке

постійно п’ють і наливають клієнтам герої. І нарешті, стереотип щодо самих французів у короткій сцені: чоловік наводить на жінку пістолет, а за секунду вони пристрасно цілуються. Як бачимо, „Дисней“ у „Рататуй“ обмежився загальноприйнятим набором „туристичних“ штампів, щоб передати екзотичність та романтику „міста, де збуваються мрії“.

Загадкова російська душа

Що ж до пострадянського простору, то Заходу він ще не зовсім зрозумілий. Голлівудський стереотип щодо росіян (під якими може розумітися збірний образ усіх пострадянських країн) чудово озвучений у фільмі „Термінал“ („The Terminal“, 2004): „Це росіянин. Коли в нього намагалися забрати ліки, він дістав ніж“. Росіянин – неголений, агресивний, кидається в крайнощі і дуже експресивний. Мабуть, через загадковість російської душі.

Образ жителя Східної Європи довів до межі радикальності Саша Барон Коген у скандальному фільмі „Борат“ („Borat: Cultural Learnings of America for Make Benefit Glorious Nation of Kazakhstan“, 2006). Коген висміює стереотипи щодо „недорозвинених“ країн третього світу: дикість, беззаконня, расизм та дискримінацію, аморальність та збочення. Борат їде в США за „культурним досвідом“. Фільм наповнений расистськими, сексистськими, гомофобними жартами, які, на жаль, абсолютно серйозно підтримують „політкоректні“ і „толерантні“ американці у фільмі. Метою цих жартів є довести, наскільки поширеними все ще є упередження в демократичній та ліберальній Америці.

Змішання етнічних сюжетів та вибіркове включення етнічного матеріалу в транснаціональний продукт часто подає весь світ як набір одноразових кліше, або маскує під тонким шаром позірної „толерантності“ стійкі расові і етнічні стереотипи.

„Я“ президент!

» „Політичний труп” – так відразу після повторного туру виборів 2004 року називали Віктора Януковича навіть його соратники в Донецьку. І так думали не лише в Україні, але також за її межами. Але незабаром виявилось, що розмови про політичну смерть лідера Партії регіонів були передчасними. Після короткої перерви Янукович та його політична сила без особливих зусиль зуміли реінкарнуватися. Перший, хоча короткий реванш дали під час парламентських виборів 2006 року, коли Партія регіонів опинилася на першому місці. А це означало, що взяти курс на президентські вибори та повну перемогу.

Якщо читачі пам'ятають, вибори 2004 року, окрім серйозної політичної боротьби принесли море анекдотів про Януковича. Найкортший з них, справжній шедевр народного гумору (до речі, він з Росії), звучав так: „ЯНУКОВИЧ – ПРЕЗИДЕНТ!”. Для багатьох це справді сприймалося як жарт, хоча не завжди дотепний. Ну справді, що це за „професор”, який падає від кинутого яйця, політичний лідер і кандидат, темний бік якого пов'язаний з кримінальним минулим і висловлюваннями про опонентів у стилі „козли”. Минуло трохи більше п'яти років і анекдот став реальністю. Україна отримала нового президента – Віктора Федоровича Януковича.

Майбутній політик народився у 1950 році. Дитинство пройшло у робочому селищі Жуковка поблизу міста Єнакієво (Донецька область). Мати померла, коли Януковичу було два роки. Важке дитинство увінчалось у 1967 році першою судимістю на три роки позбавлення волі за пограбування. У закладі позбавлення волі Янукович пробув рік і сім місяців, звільнившись за амністією, яку оголосили на честь 50-річчя Жовтневої революції неповнолітнім злочинцям. Після виходу на свободу Віктор Янукович влаштувався робітником на Єнакієвський металургійний завод. Попрацював однак недовго, оскільки вже у 1970 році був засуджений вдруге за нанесення важких тілесних ушкоджень середнього ступеню важкості. У 1978 році обидві судимості були зняті завдяки зверненню у Донецький обласний суд депутата Верховної Ради СРСР космонавта Георгія Берегового.

Це найбільший компромат на Януковича, який вдало використали у 2004 році. Тоді, як показують дослідження Центру Разумкова, дві третини опитаних не хотіли, щоб президентом стала двічі засуджена людина. Однак спроба повторно використати ці факти біографії Януковича перед виборами 2010 року не принесла очікуваного ефекту. Навколо фактів засудження назбиралося чимало пліток, причина яких криється, насамперед, у відсутності повної документації, пов'язаної як з вироками, так і з їх погашенням.

Ще більше питань викликає по-

2004: Янукович користується підтримкою у Москві. Ось тільки незрозуміло, навіщо Росії такий псевдогерой? Здавалося, можна поставити на когось іншого, хоча б на Сергія Тігіпка. Виявляється, не можна. Виходить, Янукович відповідав очікуванням усіх своїх партнерів? Що давало йому таку міцну позицію? До сьогодні це питання залишається темою для спекуляцій.

дальша кар'єра майбутнього президента. Після закінчення технікуму (заочно) 26 річний Янукович у 1976 році стає директором автопідприємства виробничого об'єднання „Орджонікідзевугілля” у Єнакієво. З того часу протягом наступних років він займатиме керівні посади, зрештою, щоразу вищі. Як це можливо, щоб двічі засуджена, недосвідчена молода людина у радянській системі отримала керівну посаду? У кожному разі, це досі таємнича карта у біографії Януковича. Тим більше, що нещодавно у медіа впливля інформація про його участь у другій половині 1970-

х років в авторалі у Монте-Карло. Янукович не приховує, що машини цікавили його завжди. Однак участь у закордонному змаганні в радянські часи з таким життєвим багажем? Залишимо це, однак, біографам, які тепер напевне почнуть роботу над біографією та досягненнями нового президента.

Від директора до прем'єра

У 1980 році Янукович закінчив Донецький (заочно) політехнічний інститут за спеціальністю „Автомобілі та автомобільне господарство”. У 2001 році, як зазначається у ЗМІ, отримав ще одну спеціальність – „Міжнародне право” – в Українській Академії зовнішньої торгівлі, а також захистив докторську дисертацію на тему „Управління розвитком інфраструктури великого промислового регіону”. Доктор економічних наук, професор. В офіційній біографії Януковича перед виборами 2004 року зазначалося, що він є членом Каліфорнійської міжнародної академії наук, освіти, індустрії та мистецтва, дійсним членом Академії економічних наук України та членом-кореспондентом Транспортної Академії України.

Однак у досягненнях новообраного президента часто сумніваються. Приводом для жартів стають аж ніяк не випадкові орфографічні та фактажні помилки, яких Янукович неодноразово допускався в офіційних документах. Так, під час заповнення анкети кандидата на посаду президента України у графі „науковий ступінь та звання” Янукович зазначив „професор”. Серед інших гучних ляпсусів вислів про те, що гора Афон знаходиться у Палестині, перейменування російської відомої поетеси Анни Ахматової на Анну Ахметову, а українського композитора С.С. Гулака-Артемовського на Гулака-Артьомовського. Якось Віктор Федорович переплутав функціонера німецького робітничого руху Августа Бебеля з одеським письменником Ісааком Бабелем. А 1 лютого 2010 року, виступаючи перед мешканцями Львова, назвав присутніх „кращим геноцидом нації”, маючи на увазі очевидно „геофонд”. Однак не будьмо такими критичними, європейський політичний бомонд також далекий від ідеалу. Згадаймо хоча б ляпи Ніколя Саркозі або витівки італійського

прем'єра з його пристрасстю до двозначних жартів.

Значно кращих результатів Янукович досягнув на урядовій ниві. У 1996 році його призначили заступником голови Донецької обласної державної адміністрації, у травні 1997-го – губернатором, через п'ять років, у листопаді 2002-го – прем'єр-міністром України. Звідки взялася кандидатура Януковича на цю посаду, беручи до уваги факт, що у 2002 році він був майже невідомий широкому загалу? Його прізвище не варто шукати у контексті найважливіших політичних подій 1990-х років.

Так чи інакше, у 2002 він швидше нагадував урядовця регіонального рівня, проте дуже успішного, адже втримався на посаді губернатора досить довго. Подейкують, що відвідуючи Донецьк у 1996 році, Кучма сказав, що Янукович перебуватиме на своїй посаді так довго, скільки він пробуде президентом. Недаремно кар'єру Януковича пов'язують саме з Кучмою. Віктор Федорович прекрасно розібрався у політичних розкладах. Наприклад, під час першого туру президентських виборів 1996 року більшість місцевих виборців віддали голоси за кандидата від Комуністичної партії Петра Симоненка (39,40%). Однак вже у наступному турі за Кучму проголосувало на 21% виборців більше – 52,98%. Мало того, як і пристало справжньому господарю Донбасу, у парламентських виборах 2002 року Янукович забезпечив належний результат (найвищий з усіх областей) прокучмівському блоку „За ЄДУ“. Кучма не міг не оцінити зусиль свого протеже.

Вибір Януковича на посаду прем'єр-міністра здавався більш ніж логічним і лише підтвердив зростання донецької групи, – найсильнішої у тогочасному (і зрештою у теперішньому) політично-економічному просторі України. Однак Янукович не перетворюється на маріонетку. Навпаки, він зміцнює власну позицію у Партії регіонів (очолив у 2003 році) та форматує партію під своє обличчя, переконуючи в цьому і її засновників, і інвесторів (насамперед Рината Ахметова). На його користь імідж вдалого господаря Донбасу (головним чином в очах тамтешнього бізнесу), такого газди, який і в Києві не забуває своїх коренів. ➤

Фото: Богдан Колчак

► Проект „Наступник”

Прем'єрське крісло – прекрасний трамплін для президентських амбіцій. Вже у квітні 2003 року в інтерв'ю BBC Кучма не має сумнівів, що парламентську більшість на наступних виборах презентуватиме єдиний кандидат, яким може бути власне Янукович. Дуже швидко Віктор Янукович стає чи не єдиним політиком, який реально може конкурувати з Віктором Ющенком. За ним могутні фінансові засоби, медіапідтримка, потужна адміністративна машина. (Організації, які моніторували вибори, вважають, що кампанія могла коштувати навіть 400 млн. доларів).

Янукович користується підтримкою у Москві. Така собі „російська людина”, як пишуть про нього деякі російські ЗМІ. Володимир Жириновський вважає, що він „поверене Україну Росії”. А Володимир Путін взагалі двічі вітає його з перемогою. Звідси, як думається, позиція Юрія Андруховича і багатьох інших (він висловив у редакції „Критики” одразу після революції), що Янукович „від початку й до кінця був російським геополітичним проектом”. Ось тільки незрозуміло, навіщо Росії такий псевдогерой? Здавалося, можна поставити на когось іншого, хоча б на Сергія Тігіпка. Виявляється, не можна. Виходить, Янукович відповідав очікуванням усіх своїх партнерів? Що давало йому таку міцну позицію? До сьогодні це питання залишається темою для спекуляцій.

Здавалося, Янукович не може не виграти президентські перегони. Тим не менше, вибір хибний. Влада не сподівається на масштабні протести. Під натиском Кучми Янукович погоджується на переголосування. В результаті Ющенко виграв, набираючи 51,99%. Успіх помаранчевих затьмарює той факт, що 44% противників – це дуже велика підтримка. Регіонали погоджуються з вердиктом, але вони до сьогодні впевнені, що 2004 року у них вкрали перемогу. Янукович тим часом виразно дистанціюється від Кучми, не пробачивши його компромісу з помаранчевими. Під час прес-конференції 13 грудня 2004 року Янукович скаже: „Що стосується моїх нинішніх відносин з Кучмою – у нас абсолютно розійшлися точки зору. У мене глибоке розчарування в цій людині”.

Представники Інституту Глобальних Стратегій, які працювали

на кампанію Януковича одразу після виборів, вказували на ряд помилок, які здійснили регіонали під час кампанії. Насамперед електорат Януковича складали люди старшого віку, працівники бюджетної сфери, адже саме на них зорієнтували передвиборчу кампанію. Слабкою ділянкою стала низька мобілізація електорату. Переважну більшість виборців Януковича сформували перед першим туром, головним чином завдяки збільшенню нагород.

2009: Вкрай пересварені постпомаранчеві виглядають так, ніби забули про Януковича – колись їхнього головного опонента. Януковичу, як не дивно, можна було не проявляти якоїсь особливої активності: парадоксально, але чим менш активним він був, тим динамічніше зростав його рейтинг. Віктор Федорович віддався хобі – тенісу та гольфу а 25 лютого 2010 року складає Присягу президента України.

Відомо, що електорат Ющенка характеризувався більшою активністю та лояльністю щодо свого лідера. Однак, як показують вибори 2010 року, уроки не пройшли повз Віктора Федоровича.

В кампанії Януковича було й кілька анекдотичних моментів, які спритно і, будьмо чесні, дуже вдало використали противники. Найбільш відома історія з яйцем. Оскільки Віктор Федорович – людина кремезної статури, наріжним каменем кампанії стала ідея створити імідж сильної людини. Однак 24 вересня 2004 року цей імідж значно пошкодили. Того дня

лідер регіоналів поїхав з візитом на Івано-Франківщину. На виході з автобусу у нього влучили яйцем. Янукович миттєво втратив свідомість, і стокілограмового чоловіка на руках перенесли до машини. Так виглядала „терористична атака” на кандидата від владного табору. Ця історія зрештою покладена в основу сюжету політичного трилеру „Vox populi” (автор Андрій Мелехов), в якому Янукович, захищений куленепробивним жилетом, очікує не на яйце, а на постріл снайпера. Псевдозамах мав би підвищити його рейтинг і дискредитувати політичних противників. Втім, це вже літературна фікція.

„Ситуація обнулилася”

Так сказав колишній президент України і хресний батько Віктора Федоровича Януковича Леонід Кучма після перемоги свого політичного сина 7 лютого 2010 року. Однак на це довелося витратити п'ять років.

Після виборів 2004 року Янукович дослівно пропав (як і зрештою більшість його співпрацівників), виїхавши за кордон на більше ніж півроку. Однак наприкінці 2005-го він знову з'являється на політичній арені, стаючи до боротьби у парламентських виборах. Його помаранчеві противники вже встигли добряче посваритися, і вони недооцінюють лідера Партії регіонів. Ющенко впевнений, що його політичній силі гарантована підтримка виборців, Тимошенко бореться з „Нашою Україною”.

Янукович тим часом демонструє переваги. Насамперед він не „кидає” своїх людей, як Ющенко. Зауважте, що коли у 2006 році він перемагає на парламентських виборах і завдяки соціалістам Мороза знову очолює уряд, його кадрова лава досить довга. Щоправда, в оточенні Януковича є кілька груп впливу, які конкурують між собою, однак центральною фігурою залишається він сам. З часом, однак, кілька людей покине Партію регіонів. Наприклад, Інна Богословська, Раїса Богатирьова чи Тарас Чорновіл, який у 2004 році після другого туру виборів очолив виборчий штаб Януковича. Тим не менше, плітки про розкол у Партії регіонів, які все частішають, не підтверджуються. Будучи прем'єр-міністром, Янукович намагається обмежити повноваження Ющенка і в резуль-

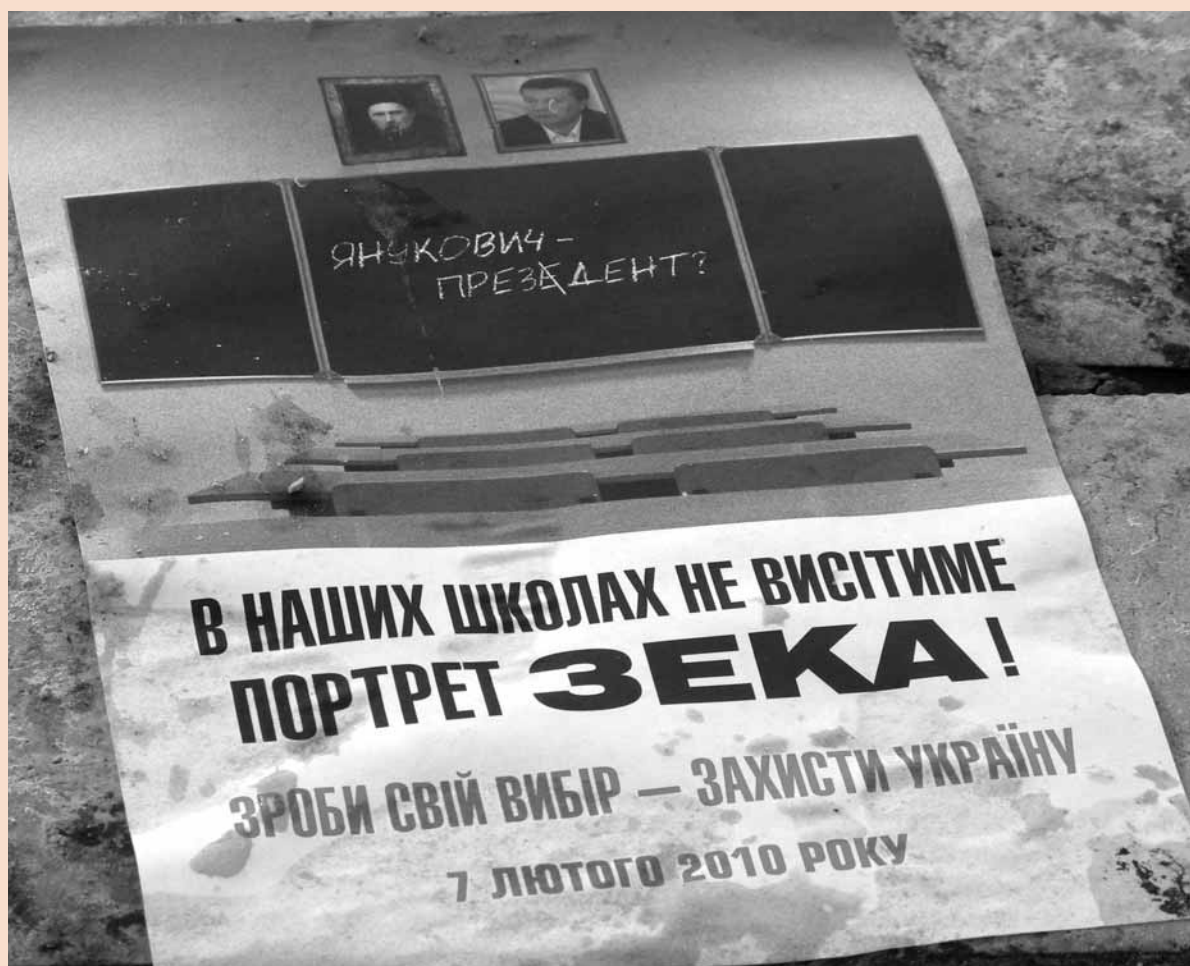

Фото: Богдан Колчак

Спроба повторно використати темні факти біографії Януковича перед виборами 2010 року не принесла очікуваного ефекту

таті втрачає посаду прем'єра (після дострокових парламентських виборів у 2007 році). Що цікаво, вибори підтримав Ахметов, якому, схоже, не сподобалося зростання амбіцій керівника партії. Втім, незважаючи на чутки про погіршення відносин між Ахметовим та Януковичем, гроші здатні розтопити будь-яку кригу і назовні обидва показують себе найкращими товаришами.

У 2009 році було очевидним, що Янукович виставить свою кандидатуру на майбутніх президентських виборах, а його оточення захоче реваншу. Немає сумнівів, що найкращий шанс дала політична ситуація — конфлікт між Тимошенко та Ющенком. Вкрай пересварені постпомаранчеві виглядають так, ніби забули про Януковича — колишнього головного опонента. Януковичу, як не дивно, можна було не проявляти якоїсь особливої активності: парадоксально, але чим менш активним він був, тим динамічніше зростав його рей-

тинг. Як підтвердження, Віктор Федорович віддався хобі — тенісу та гольфу. Врешті-решт почали говорити, що він дуже нагадує Віктора Андрійовича, — той також не любив політики. Президентські вибори, однак, показують, хто є хто. У першому турі Янукович отримує 10% переваги над Юлією Тимошенко, а 7 лютого різниця зменшується до 3%. Загалом Янукович набирає 48,95% і 25 лютого 2010 року складає Присягу президента України.

Чи справді ми повернулися до ситуації 2004 року, як сказав Кучма? Швидше за все, ні. Україна змінилася, та й Янукович вже не той. Помітно, що за останні п'ять років він добряче попрацював над собою. Невідомо наразі, яка це зміна — внутрішня чи лише зовнішня. Однак у ролі президента Янукович буде змушений мислити та діяти у дещо інших категоріях, ніж просто лідер опозиції, який прагне реваншу. Усе це свідчить, що повне

повернення до часів Кучми просто неможливе. Як прогнозує відомий політолог Кость Бондаренко, „...на зміну етнічному націоналізму Ющенко прийде економічний націоналізм Януковича“.

Президентура Януковича є ризиком насамперед для нього самого, цим разом усе може завершитися справжньою політичною смертю. До того ж, йому потрібні коаліція та уряд, на які він міг би спиратися. Але навіть тоді буде важко реалізувати виборчі обіцянки перед обличчям кризи. Януковичу треба зважати на ворожий електорат Західної та Центральної України.

Чи вдасться новому президенту подолати виклик, будемо уважно слідкувати на шпальтах „Українського Журналу“.

Петро Андрусечко, Познань

25 січня Кандидат у президенти Сергій Тігіпко хоче створити в діючому парламенті свою депутатську групу. „Я думаю, що через певний час я оголошу такий вільний набір до групи депутатів, які захочуть підтримати партію „Сильна Україна“ навіть в нинішньому складі парламенту”, — заявив політик. „Я почав такі переговори і переговорив вже з трьома людьми з приводу такої роботи. Це люди з фракції „Наша Україна“, — повідомив Тігіпко.

26 січня Сергій Тігіпко готовий прийняти портфель прем'єра, якщо переможець виборів дасть йому карт-бланш на непопулярні реформи. При цьому йому байдуже, чи це буде Віктор Янукович, чи Юлія Тимошенко. „Умова одна — модернізація країни. Якщо сьогодні будуть готові підтримати ліберальними реформами ринкову економіку, якщо будуть готові підтримати демократію, тоді, будь ласка, тоді можна йти у прем'єри“, — сказав Тігіпко. „Якщо зараз буде підтримка більшості, і президент та прем'єр будуть налаштовані на реформи, то до кінця року впевнено можемо дати 7–8% зростання ВВП, який у 2009 році впав на 15%“, — наголосив він.

26 січня Чисельність інтернет-аудиторії в Україні станом на 1 січня 2010 року становила понад 15,3 мільйонів користувачів. Це — третина населення України. 18,7% українських сімей є абонентами кабельного телебачення (понад 3,4 млн. абонентів). Середня українська сім'я витратила на послуги зв'язку в середньому на рік близько 990 гривень або 83 гривень на місяць, з них половина — витрати на рухомий (мобільний зв'язок), чверть — фіксований телефонний зв'язок, 10% — послуги з передачі даних та надання доступу до мережі Інтернет і менше 3% — послуги поштового зв'язку.

28 січня Верховна Рада звільнила Юрія Луценка з посади міністра внутрішніх справ. За відповідне рішення проголосував 231 депутат. Зокрема, за відставку Луценка проголосували такі фракції: Партія регіонів — 171 депутат, БЮТ — 1, НУ-НС — 11, КПУ — 27, Блок Литвина — 19, позафракційні — 2. Перед голосуванням карточками віцепрем'єр Олександр Турчинов запропонував голосування

Дочекався, бо вже давно „в черзі стоял“

» **Вибори президента України відкрили Віктору Януковичу, антигерою 2004 року, дорогу до найвищої посади в країні і водночас поставили крапку в помаранчевому періоді. А символом поразки „помаранчевих“ можна вважати тих 5,45 відсотків голосів, які Віктор Ющенко отримав в першому турі виборів.**

В народі переможця виборів вже прозвали лагідним прізвиськом Яник. Яким президентом буде він для України, покаже час. Наразі нагадаємо, яким показав „Яник“ себе під час кампанії.

Принципова позиція нового президента

Перед другим туром виборів Віктор Янукович відмовився від участі в телевізійній „дуелі“. Погодився лише відповісти на заздалегідь узгоджені запитання присутніх журналістів. Відповідав він повільно, українською мовою, формулюючи прості, але цілком неконкретні речення. Часом навіть здавалося, ніби хтось запустив кандидатів „не ту стрічку“ чи подав не той аркуш паперу.

Коли один із журналістів запитав Януковича, чому він хоче стати саме

президентом, а не прем'єром, адже в голови Кабміну більше повноважень, ніж у президента, Віктор Федорович відповів: „Я... я вам скажу так, що я давно вже в черзі стою, і я не хочу з неї виходити. Це моя вже принципова позиція, вот..., але ми подивимось, я знайду таку позицію, яка принесе найбільшу користь для країни, і дасть мені можливість реалізувати мої плани“. А на запитання, чи він як президент планує провести перерозподіл повноважень, Янукович мабуть вперше і востаннє всміхнувся й відповів: „Паживемо — побачимо!“

Віктор Федорович переконував, що українці за п'ять років після Помаранчевої революції зневірились, розчарувались і хочуть змін. Тому після виборів і перемоги лідера Партії регіонів пообіцяв, що дійде до зміни формату коаліції та зміни уряду. Янукович однак не згадав, що до влади, в якій розчарувалося населення за останніх п'ять років, належав і він особисто.

„Довіри немає... до... цієї влади, яка п'ять років працювала неефективно. Як... як тільки я отримаю май... мандат довіри... от..., це означає, що я повинен зробити все, з чим я йшов на вибори. Та програма... мені люди довірили її реалізувати. І безумовно

Кандидати „сипали“ на виборців потік обіцянок про краще майбутнє...

Фото: Богдан Колпак

я її буду реал... буду її реалізовувати, я буду організовувати ефективну владу... Я повинен зробити, щоб економіка була зростаючою... Я повинен згуртувати навколо цієї роботи не тільки політиків, професіоналів, а й суспільство, щоб в суспільства була мотивація", – абсолютно непереконливо втовмачував телеглядачам кандидат у президенти.

Чому він почувався так некомфортно? Звісно, через українську, бо в наступні дні його можна було почути лише російською, причому говорив вільно і самовпевнено. І на завершальному мітингу в Києві, і на „свій” виборчій дільниці, і в неділю ввечері у „своєму” штабі, коли перед десятками телекамер та мікрофонів назве себе переможцем. Українською Янукович звертається до народу лише у відеозаписі.

Марна боротьба

„В останній час появились такі інформаційні хвилі, які повідомляють суспільство, що з 2004 року Янукович змінився, що він зненавчався став політиком, який стоїть за розвиток демократії. Я можу вам сказати, що всі останні події, які відбуваються під час президентських виборів, говорять: Янукович з 2004 року, коли стояв на чолі масштабної фальсифікації виборів президента, не змінився”, – застерігала виборців Тимошенко перед другим туром.

Справді, Янукович не вважає Майдан чимось позитивним. Він не вбачає в ньому фактор, який при-

звів, між іншим, і до лібералізації суспільства, і позбавив ЗМІ „темників”, і перевів українську демократію з формату *de jure* у формат *de facto*. Майдан, за словами Януковича, приніс „демократію для обраних, а для всіх останніх – закон”.

„Я буду боротися за кожний чесний голос в нашій державі. І буду боротися за те, щоб за будь-яких умов усе ж таки вибори були проведені максимально чесно. Якщо це все буде зруйновано остаточно, я буду звертатися до народу України просто повстати проти таких технологій, які не дають можливість їм чесно вибрати владу в державі”, – проголосувала Юлія Тимошенко, натякаючи, що покличе народ „на барикади”. Її слова зацікавили пресу, однак аналітиків не переконали, а виборців не зворушили.

Чому? Бо Юлія Володимирівна на сьогодні втратила багато своїх прихильників, які хоч і залишилися її виборцями чи навіть віддали їй голоси в другому турі, проте вже перестали бути її вболівальниками. Тимошенко презентує себе як патріотку України, але багато людей розчарувалося в ній через невиконані обіцянки, недолуге протистояння кризі, популізм, а також – схильність зловживати адмінресурсом.

Під час прес-конференції в стінах Кабміну, яку перед другим туром кілька українських телеканалів транслювали в прямому ефірі, і яка була повністю присвячена передвиборчій боротьбі з Януковичем, у Тимош-

руками, або зробити перекличку депутатів, оскільки, за його словами, в Раді немає половини фракції Партії регіонів, однак ця пропозиція була відхилена. Після голосування Турчинов заявив, що Партія регіонів розправилася з міністром, щоб взяти міліцію під своє управління і вплинути на вибори.

28 січня Президент Віктор Ющенко підписав закон про ратифікацію угоди щодо гранту від ЄБРР на безпеку Чорнобильської атомної енергостанції. В угоді йдеться про отримання українською стороною 3,5 млн. євро на дотримання ядерної та радіаційної безпеки при будівництві на ЧАЕС сховища відпрацьованого ядерного палива сухого типу.

28 січня Кабінет міністрів призначив Юрія Луценка першим заступником міністра внутрішніх справ-в.о. міністра. „Жодних підстав для зняття Юрія Луценка не було, і саме тому одноголосно всі члени Кабінету міністрів прийняли рішення про призначення першим заступником міністра внутрішніх справ Юрія Луценка з покладанням на нього виконання обов’язків міністра внутрішніх справ”, – сказав віцепрем’єр Олександр Турчинов.

29 січня Окружний адміністративний суд Києва зупинив рішення уряду про призначення Юрія Луценка виконуючим обов’язки і першим заступником міністра внутрішніх справ. Таким чином, Партія регіонів знову звільнила Луценка.

29 січня Президент Віктор Ющенко підписав Указ про визнання воїнів Організації Українських Націоналістів і Української Повстанської Армії учасниками боротьби за незалежність України. Президент відзначив, що відповідно до цього Указу учасниками боротьби за незалежність України визнаються члени формувань Української Центральної Ради, Української Народної Республіки, Західно-Української Народної Республіки, Української держави Гетьманату, Української Військової Організації, Організації народної оборони „Карпатська Січ”, Організації Українських Націоналістів, Української Повстанської Армії, Української Головної Визвольної Ради й інших військових

Фото: Богдан Копчик

... замість того, щоб прибрати з вулиць сніг

формувань, що боролися за незалежність України.

29 січня Кандидат у президенти Віктор Янукович обіцяє після перемоги провести переговори про газотранспортний консорціум. „Я ще в 2004 році був прихильником створення газотранспортного консорціуму“, — відзначив він. Янукович також зазначив, що Росія, Білорусь і Казахстан „лішли далеко вперед у питанні створення ЄЕП“. За словами кандидата, він хоче інтегрувати Україну в цей процес на принципах Світової організації торгівлі.

30 січня Блок Литвина залишається у чинній парламентській коаліції. Про це заявила прем'єр Юлія Тимошенко, коментуючи голосування цієї політичної сили за відставку Юрія Луценка з посади міністра внутрішніх справ. Аналогічну заяву щодо збереження коаліції зробив і лідер Блоку Литвина.

1 лютого 58 % перевірених підприємств України минулого року порушували законодавство у сфері ціноутворення, повідомили у Держінспекції з контролю над цінами. „Економічні санкції склали 283,9 млн. грн. Завдяки цьому було попереджено обрахування населення на 195 млн. грн. Для порівняння, з бюджету на Держінспекцію було витрачено 36 млн. грн., у тому числі на зарплату — 27 млн. грн.“ Необґрунтовано були підняті ціни на цукр, молоко, інші продовольчі соціальнозначимі продукти.

1 лютого Український алфавіт отримав офіційну транслітерацію латиницею, яка була затверджена Кабінетом Міністрів.

1 лютого Новим головним тренером збірної України з футболу призначено наставника харківського „Металіста“ Мирона Маркевича. Допомогати новому наставнику збірної буде Юрій Калитвинцев, який з юнацькою збірною України виграв чемпіонат Європи 2009 року.

2 лютого СБУ затримала п'ятьох офіцерів ФСБ Росії, які намагалися отримати відомості, що становлять військову таємницю. Про це заявив голова СБУ Валентин Наливайченко. За його словами, „на гарячому“ було затримано кадрового офіцера спецслужби РФ під час одержання від громадянина України

енко відверто запитали, чому її прес-конференція як кандидата відбувається саме в будинку уряду, і чи не вважає вона це зловживанням адмінресурсом. Відповідь прем'єр-міністра, м'яко кажучи, ошелешила.

„Я перевірю, як іде трансляція. І я переконана, що сьогодні трансляцію вигідно робити всім каналам, тому що це є суспільнозначима новина, яка мусить бути донесена до кожної людини в нашій державі“, — відповіла Тимошенко.

Навіть попередження, заклики та натяки Юлії Володимирівни про можливість нового Майдану не допомогли їй стати першим президентом-жінкою. За остаточним підрахунком голосів ЦВК, Янукович отримав 48,95 %, а Тимошенко — 45,47 %. Порівняно з результатами першого туру виборів, кількість голосів за Януковича зросла на понад 13 відсотків голосів, а Тимошенко здобула більш ніж 20 відсотків нових голосів.

Непевна перемога і програні голоси

Яник переміг. Наступає ера його „каманди“, бізнесменів і олігархів

зі сходу, людей, які не обтяжуватимуть себе українською мовою. До вишиванок вони пістету не відчуватимуть, але можуть бути здібними господарями і навіть такими собі російськомовними патріотами України. Проте і новий президент, і його люди повинні пам'ятати, що більше половини України висловилися проти них. Вперше президентом України стає людина, яка отримала в другому турі менше 50 відсотків голосів, перемогла в менш ніж половині областей, і не перемогла в столиці.

Тимошенко програла. Але не тому, що під час голосування та підрахунку голосів відбулись якісь масштабні порушення. І не тому, що Вищий адміністративний суд відмовився розглядати скарги за процедурою, запропонованою прем'єром. Президентом вона не стала тому, що 4,36 % виборців, які прийшли на дільниці, проголосували проти обидвох кандидатів. Значна частина цих голосів могла би бути її голосами.

Богдан Копчак, Київ-Прага

Всі хотіли використати на свою користь дірки у законі

коментарій

Безперечно, якщо оцінювати і порівнювати президентські вибори з виборами 2004 року, ми бачимо значний прогрес і крок вперед. Дуже простий приклад: у другому турі у 2004 році при повній мобілізації виборців, скажімо, у Донецькій області явка була 96 %. Зараз при повній мобілізації у Донецькій області явка була 76 %. Відповідно, 20% у 2004 році просто було домальовано. І те, що зараз цього не сталося, означає, що люди голосували, як хотіли.

Було багато процедурних порушень, пов'язаних передусім з недосконалим виборчим правом, з суперечливими рішеннями ЦВК, судів, коли на місцях комісії навіть не знали, як їм включати виборців у списки, як організувати голосування вдома. Навіть

якщо порівнювати ці вибори з парламентськими виборами 2006 року, то ці є кроком назад власне у процедурному питанні. Але результати, які оприлюднила ЦВК, відповідають дійсності і фіксують волевиявлення виборців України. Це є фактом.

Новий закон про вибори ми критикували на етапі прийняття поправок ще влітку. Дійсно, експертне середовище було єдине у тому, що такий закон приймати не можна і там є багато небезпек. На жаль, політики нас не дослухалися. А ті зміни, які здійснили по ходу, були ще гіршими. Але і Партія регіонів, і БЮТ, кожна з політсил думала, що голосуватиме на свою користь, що використає на свою користь недосконалість і дірки у законі.

Олександр Черненко,
голова правління
Комітету Виборців України

Країна перепусток

коментарій

► „У вас немає акредитації? Будь ласка, за цією електронною адресою вишліть наступні дані, обов'язкова також фотографія в електронному варіанті. Але найпізніше сьогодні ввечері. Пізніше вже вашу заяву ніхто не розглядатиме. Ваш бедж тут буде в неділю“, – пояснює мені в п'ятницю гарною українською пані з прес-центру Віктора Януковича у розкішному київському готелі „Intercontinental“. Нове українське слово бедж не означає нічого іншого, окрім картки з вашим ім'ям, назвою редакції і фото. Бедж під час акції потрібно носити на шиї, а опісля можна додати до інших виборчих сувенірів.

Все завчасно висилаю. В неділю, 7 лютого, в день виборів Президента, пробую спочатку зайти на виборчу дільницю на Майдані Незалежності, де повинен проголосувати Віктор Ющенко. Виборцям перехід ніхто не створює, натомість для журналістів виділено окремих вхід, через детектор металу. Зрозуміло. Дивує інше – список. Хто з журналістів про нього не знав і заздалегідь через працівника прес-департаменту не акредитувався, того охорона категорично відмовляється пропускати, мовляв, приходьте пізніше, коли президент проголосує. Сваряться з охороною журналісти з Чехії, німецький кореспондент, пробуємо переконати охоронця й ми з моїм словацьким колегою. Єдине, чого добираюсь я, це інформація, що все можна залагодити через якогось Олега. Якщо до нього подзвонити, він ще може включити моє ім'я в список. Прошу номер телефону, але охоронець його не має. Радить роздобути самому. На щастя, в мене є потрібні знайомі. Через півгодини вдається роздобути номер телефону. Дзвоню – наступний шок: виявляється, ця важлива персона знаходиться біля охорони й детектора. Щоб довідатися про це, довелося обдзвонити пів-Києва. Олег до телефону каже: заходьте, я вас проведу. І дійсно – висилає за мною свого співробітника. На виборчій дільниці з десяток журналістів з камерами, фотоапаратами і мікрофонами „загнали“ в один кут і попередили: за цю лінію не виходити. Однак це правило не для всіх, кільком дозволено зайняти й інше місце...

В другій половині дня, відправивши

матеріал про заяви Ющенка на виборчій дільниці до редакції, прямую в готель, що став осередком „синього“ кандидата. Запитую про свій бедж, на що мені кажуть проходити далі, мовляв, бедж зараз не потрібен, його видадуть пізніше. Так і сталося, працювати можна було й без картки, навіть документів ніхто не вимагав. Але в понеділок мене знову занесло в „Intercontinental“. Знову запитую про свій бедж, ще в п'ятницю обов'язковий, хоча в неділю вже забутий. І тут чергова несподіванка: тим, хто акредитувався в останні дні, картки не зроблено, зіпсувалася машина. Тобто доведеться повертатися додому без сувеніра.

В понеділок Юлія Тимошенко запросила журналістів до себе в будинок Кабміну. Всі чекали на її оцінку виборів, визнання чи невизнання перемоги Януковича. Тому я заздалегідь поспішив акредитуватися. Та, на жаль, прес-конференцію спочатку перенесли на кілька годин, аби її згодом взагалі відмінити, не повідомивши про нову годину чи дату. Всі журналісти, що вже добралися до Кабміну, зрозуміли, що голова уряду наразі не знає, як бути далі. Спроби

з'ясувати в охорони, чи, випадково, нічого не змінилося, чи не призначено новий термін, виявилися марними. У трьох інших під'їздах Кабміну була та сама картина: охорона в зеленій міліцейській чи військовій формі розводить руками: ми не знаємо, номерів прес-департаменту в нас немає, тут ми лише пропуски й посвідчення перевіряємо.

Я не знаю, як у таких умовах дають собі раду інші журналісти. Людина, яка в Києві і в українських реаліях не орієнтується, практично не має шансів потрапити „досередини“. Якщо їй навіть вдасться знайти потрібний під'їзд, то й тоді навряд чи вона знайде себе в списку. Пропуск, список, бедж – це тут найважливіше...

Богдан Копчак, Київ–Прага

відомостей, що становлять держтаємницю, і передачі винагороди у сумі 2 тис. доларів за надану інформацію. Зустріч з агентом відбувалася за 14 км від державного кордону. При цьому заходи прикриття на другому автомобілі здійснювали ще троє офіцерів ФСБ РФ, військовослужбовець оперативної групи російських військ Придністровського регіону Молдови. За діями свої підлеглих, які прикривали шпигунську акцію та забезпечували безпеку розвідника, здалеку спостерігав їхній керівник – підполковник, начальник Відділу військової контррозвідки ФСБ РФ в ОДПВ, який втік з місця події, залишивши своїх підлеглих. Усі затримані російські офіцери в'їхали в Україну з Придністров'я. Встановлено, що кілька місяців тому вони захопили на території Придністров'я громадянина України, доставили його на військову базу, де, погрожуючи його життю та здоров'ю, а також його родині, примусили до співробітництва. Стосовно старшого офіцера порушено кримінальну справу за статтею „шпигунство“ і за рішенням Шевченківського райсуду Києва для нього обрано запобіжний захід у вигляді арешту. Інші співробітники ФСБ РФ після допитів та отримання від них вичерпних пояснень з приводу виконання розвідзавдань на шкоду безпеці України вислані з території держави із заборобою в'їзду на 5 років.

4 лютого Президент Віктор Ющенко підписав зміни до закону про вибори президента. Зміни стосуються організації роботи виборчих комісій, зокрема, законом скасовано необхідність наявності кворуму при засіданні виборчих комісій. На думку Ющенка, таким чином була ліквідована загроза зриву виборів.

5 лютого Президент Польщі Лех Качинський засудив присвоєння звання Героя України провідникові Організації Українських Націоналістів Степану Бандері. „Поточні політичні інтереси переважили історичну правду“, – вважає Качинський. Він наголошує, що ООН і Українська Повстанська Армія знищили на сході Другої Речі Посполитої більше 100 тисяч поляків „тільки тому, що вони були поляками“.

7 лютого У другому турі виборів президента найбільшу кількість голосів набрав Віктор Янукович.

Огляд подій

Донбасівці не повірили у любов Тимошенко до Путіна

► У Луганській та Донецькій областях Віктор Янукович набрав майже третину голосів (29,4%), ця тотальна підтримка краян і зробила його президентом.

На Донбасі мешкає шоста частина населення України, отже від втілення плану „стати на Донбасі своєю” залежало, чи буде Тимошенко президентом. Тут потрібно було заробити бодай такий же „відсоток прихильності”, як на Одещині й Харківщині. Та на Донеччині активна робота не влася, Тимошенко за 5 років після Майдану так і не вдалося перетягнути до своїх лав бодай когось із тих „донецьких”, хто має вплив та гроші. Хоч у Луганській області спроби заробити добрий відсоток не були наївними.

Штаб очолила Наталя Королевська, яка за оцінкою українського журналу „Фокус”, є найбагатшою людиною області (на початок 2008 року статки Королевської налічували \$243 млн.). Здобутки Луганської БЮТ – гендиректор найпотужнішого Алчевського меткомбінату Тарас Шевченко, гендиректор ДП „Ровенькиантрацит” Юрій Зюков (цей „вугільний генерал” – депутат обласної ради від Партії регіонів

перейшов на бік БЮТ на Майдані Незалежності, коли Тимошенко висували кандидатом у президенти). У списку нової команди БЮТ чимало заможних або відомих „людей праці”, тому підтримка Тимошенко на Луганщині, здавалося, позбавляється маргінального статусу.

Її кампанія для пересічного спостерігача виглядала добре спланованою і дуже витратною. На початку кампанії бютівці деякий час домінували в регіональних медіа. В листопаді позитивних згадувань у місцевих ЗМІ про Тимошенко було втричі більше, ніж про Януковича. Але цієї переваги втримати не вдалося. Найбільшою помилкою бютівців була ставка на перетягування електорату Януковича популістськими методами. Тимошенківці хотіли зіграти на проросійських настроях населення регіону, так з’явилися білборди із зображеннями Тимошенко й Путіна, які тиснуть один одному руки, та підписом „Вони домовилися”. Цю ж тему намагалися використати і для посилення недовіри до Партії регіонів: листівки з тим самим лозунгом, але тут вже ручкалися Ющенко з Януковичем. Однак це відверте спрямування агітації на електорат ►

» Януковича дало зворотний ефект. Водночас, це відвернуло від Тимошенка луганців з числа патріотичної інтелігенції, для котрої Путін нічим не кращий за Януковича.

Не додали балів Тимошенко і лункі скандали в день виборів: велика кількість грузинських „спостерігачів“ у Донбасі в першому турі, яким роздали посвідчення луганських медіа, близьких до БЮТ; фальшиві повідомлення про збройні напади на активістів БЮТ та мінування виборчих дільниць у день другого туру. Робітники ДАІ намагалися ускладнювати життя „регіоналам“, котрі перевозили власним транспортом людей до дільниць. А що зробили „регіонали“ для перемоги на рідних просторах? Як стало зрозуміло вже постфактум, їхнім стратегічним завданням було забезпечення високої явки на вибори. З цим вони впоралися, додумавшись підвозити людей на дільниці, а в „годину Х“ закликали їх проголосувати через спеціальних агітаторів, які ходили по дворах. Активної агітації вони не проводили, чорного піару до останніх днів майже не було. Єдиний резонансний прокол: два депутати місцевих рад від ПР потрапили в міліцію за пошкодження білбордів Тимошенко. На роликах з Управління міністерства внутрішніх справ, які хутко потрапили на YouTube, регіонали скидалися на персонажів російських кримінальних драм, і їх упродовж тижня обговорювали в інтернеті. Проте в прихильників Януковича наразі зародкові уявлення про інтернет, мабуть тому цей скандал не дуже вплинув на результати головного противника.

Результат Тимошенко в Донецькій області склав 6,45%, у Луганській – 7,72%. Ті, хто в першому турі підтримав Сергія Тігіпка (на Донбасі в нього другий результат), потім віддали голоси Януковичу.

І ще один урок саме донбаських виборів: в Україні перестав працювати адміністративний ресурс, на який сподівалася Тимошенко. Принаймні він вже не має колишньої сили.

Ярослав Гребенюк, Луганськ

Про успішних кандидатів, вибори і стратегічних партнерів

» Вибір Януковича є певною невідомою, адже важко сказати, наскільки послідовно він реалізовуватиме свої виборчі обіцянки. В ході виборчої кампанії він досить міцно розігрував російську карту. Здається, що навіть сильніше, ніж був намірений її реалізувати як президент. Проблема полягає у тому, що важко оцінити, наскільки його декларації можна перекласти на мову фактів, конкретної політики. Під кінець виборчої кампанії він рішуче збагатив свій політичний репертуар європейськими сюжетами, демонстративною європейськістю, і запевнив, що проросійського повороту не буде.

Друге питання – це досить мала перевага Януковича. Він змушений рахуватися з настроями половини суспільства і з тим, що він переміг з незначними відсотками. І це також, напевне, йому в певний спосіб зв'яже руки.

І третє питання, об'єктивне: що Росія здатна запропонувати Україні і що може запропонувати Європа? У короткостроковому сенсі Росія може дати дешеву сировину, контракти, якісь кредити, щоб терміново вийти з кризи. Але в сенсі довгостроковому модернізаційна зміна і розвиток сильно пов'язані з Європою.

І питання таке: чи Янукович це розуміє і почне відразу розігрувати цю карту, чи звернеться по неї лише через певний час, після вичерпання всіх можливостей поправити ситуацію з допомогою Росії. В основному я в цьому питанні є поміркованим оптимістом. Ключовими будуть перші рік-два, але все залежить від того, наскільки Росії вдасться протягом першого року або двох років пов'язати Україну з собою.

В Тимошенко на цей момент немає вибору поза тим, щоб стати на чолі опозиції. Хоча тут можливі різні конфігурації. Янукович говорить

про широку коаліцію на користь стабілізації і боротьби з кризою, і не виключено, що в цій коаліції було б місце і для Тимошенко. Тим більше, що її уряд чимало зробив для боротьби з кризою, якщо навіть не у сфері конкретних дій, то принаймні у справі погляду на розвиток. І це потрібно використати, щоб не створювати нових планів від початку. Але дуже ймовірно, що цей перший рік буде підпорядкований боротьбі з кризою і можливі різноманітні коаліції.

Натомість не будемо забувати, що наступні вибори в Україні мають відбутися дуже скоро, у 2011 році, і я думаю, що перед цими виборами відбудуться досить розумілі поділи. І Тимошенко візьме в них участь як лідер опозиції. І не виключено, що вона виграє ці вибори і їй знову вдасться створити коаліцію у парламенті. Адже і з огляду на вік, на амбіції і на підтримку вона лише мінімально поступається Януковичу. Юлія Тимошенко має шанси принаймні ще кілька років відігравати значну роль в українській політиці. Натомість поразка у парламентських виборах 2011 року може стати для неї проблемою. Якщо таке трапиться, тоді не виключено, що її чарівність як лідера опозиції розвіється.

Арсеній Яценюк має шанси залишитися в політиці за принципом, де що схожим на той, за яким він функціонував раніше. Тобто він скористається власним капіталом, таким, як освіта, знання мов, до певної міри гідність в західному сенсі. Не виключено, що він буде прем'єром, особливо якщо утвориться коаліція „Нашої України“ з Партією регіонів. В такому разі він був би найбільш природним кандидатом у такій системі.

Натомість Сергій Тігіпка має шанси в основному тоді, якщо відбудуться дострокові парламентські вибори, оскільки йому вдасться ско-

Сергій Тігіпко, як і Арсеній Яценюк, мають великий шанс одержати від майбутньої пропрезидентської коаліції посаду голови уряду

ристання політичною підтримкою і створити силу, яка може набрати десять, навіть до п'ятнадцяти відсотків у виборах і стати поважним коаліційним партнером для більш важливих груп. А якщо дострокові вибори не відбудуться, йому буде важко утримати мобілізацію електорату. Щиро кажучи, в інтересах найбільших нині груп є маргіналізувати Тігіпко і не допустити до того, щоб він отримав якусь функцію. З другого боку, їм важливо не допустити до дострокових виборів. Але не виключено, що їх змусить життя. В кожному разі, я не думаю, що Яценюк або Тігіпко в близькій перспективі стануть провідними гравцями і наберуть ваги. Вони можуть обіймати високі посади, але з огляду на специфічну позицію, яку займають.

А щодо ролі ЄС? ЄС повинен оцінити те, що президентські вибори в Україні були демократичними. Може, на елементарному рівні політична система в Україні не діє, але політичний клас прийняв правило: той, хто править країною, визначається в часі вільних і демократичних виборів і всі приймають

їх результат. Це виняток на пострадянському просторі. Беручи до уваги процеси, які відбулися там останніми роками, ЄС не повинен бути байдужим до цього. Молдову і Грузію можна порівняти з Україною за політичною системою. Але Україна в останніх виборах підкреслила роль лідера (якщо йдеться про демократичні процеси у пострадянському світі). Тому ЄС Україну повинен трактувати особливим чином.

З іншого боку, виникає запитання: як Україна відповість на ті можливості, які тепер вимальовуються перед нею? Тобто, на столі лежить Угода про розширення зони вільної торгівлі. І це найкращий спосіб зміцнити співпрацю. І якщо вдасться швидко підписати умови в цьому півріччі чи році, це був би міцний елемент, який пов'язав би Україну з Європою. Але я не впевнений, чи хочуть українські політики з нього скористатися в першу чергу. Чи не прийде їм до голови максимально використати в перший рік вигоди, які дає співпраця з Росією (короткотермінові вигоди), і лише в другу чергу дотягнутися до європейсько-

го кошика. А це ризиковано, оскільки зміцнить голоси скептиків в Європі в плані того, що Україна — ненадійний партнер.

Тобто, з одного боку, потрібний виразний жест з боку Європи. А з другого — потрібні жести з боку України. Вона мусить чітко висловити бажання працювати з Європою, заявити про розуміння європейських інструментів і механізмів співпраці, про свої наміри скористатися ними. Якщо ці два чинники зіграють, якщо Україна буде зближуватися з ЄС, процес модернізації і реформ, а також демократичний процес (якому на цей момент, здається, нічого не загрожує) продовжуватимуться, то у перспективі кількох років Україна дійде до моменту, що членство в ЄС стане реальним. І всі звикнуть до цього, це перестане викликати протести і подив. Україна м'яко дійде до європейських стандартів. Це найбільш позитивний сценарій для України.

Марцін Войцеховські,
політичний експерт, публіцист
видання „Gazeta Wyborcza”

8 лютого Юлія Тимошенко вирішила не визнавати перемогу Віктора Януковича на виборах президента. Таку позицію вона оголосила на засіданні фракції БЮТ. „Я ніколи не визнаю легітимність перемоги Януковича з такими виборами“. Вона поставила завдання своїм юристам готуватися до судового оскарження результатів виборів.

8 лютого Екс-президент Леонід Кучма вважає, що минулі п'ять років в Україні викинуті на вітер. „Ми сварилися з нашими традиційними друзями і не зробили вперед жодного конкретного кроку, навіть у відносинах з Європою“, — пояснює Кучма. Всі останні роки влада займалася лише популізмом, додав він. За словами екс-президента, повертається його команда, його люди: „Все обнулилося. Я задоволений, що все повертається“.

9 лютого Депутат Арсеній Яценюк розглядається як кандидат на посаду прем'єра від фракції НУНС у разі створення коаліції з Партією регіонів. Така пропозиція була схвалена фракцією НУНС, однак вона буде чинна тільки після розпаду діючої коаліції.

10 лютого Центрвиборчком опрацював 100% протоколів, згідно з якими вибори президента виграв Віктор Янукович. Він набрав 48,95%. За лідера Партії регіонів у другому турі проголосували 12 мільйонів 481 тисяча 268 людей. Юлія Тимошенко набрала 45,47% — це 11 мільйонів 593 тисячі 340 голосів. Усього в другому турі виборів президента проголосували 25 мільйонів 493 тисячі 503 особи. Недійсними були визнані 1,19% бюлетенів. Проти всіх у другому турі проголосували 4,36%.

10 лютого Експерти рекламного ринку оцінюють рекламну кампанію всіх кандидатів на виборах президента протягом обох турів у 1,9–3 млрд. гривень. Це максимальна планка усіх кандидатів разом. Ця сума складається з близько 1 млрд. гривень, витрачених всіма кандидатами в першому турі виборів на пряму рекламу, і до 750 млн. гривень, витрачених ними ж на непряму рекламу. У другому турі виборів, за оцінками асоціації, 2 кандидати, які залишилися, витратили по 80–90 млн. гривень.

„Всього будет Донбас“?

Новообраний Президент Віктор Янукович присягав на вірність народу України в напівпорожній залі Верховної Ради. Присутні подякували новому президенту за інавгураційну промову оплесками, але порожня половина зали та й сірий захмарений ранок надворі святковості церемонії аж ніяк не додавали. Першим своїм указом Янукович у властивій йому манері демонстрував, що у велику політику його привів Леонід Кучма.

Фракція Блоку Юлії Тимошенко (БЮТ) на урочистому парламентському засіданні не з'явилася: за різними повідомленнями, БЮТ нібито не отримав запрошення... Натомість у залі були присутні окремі члени українського уряду та в повному складі — фракції Партії регіонів, Комуністичної партії України, фракція „Народний союз — Наша Україна“ та блок В. Литвина. Також присутні були іноземні гості, запрошені на інавгурацію

Варто також зазначити, що на інавгурацію прибув Патріарх Російської Православної Церкви (РПЦ) Кирило (Кірілл), який взяв участь в урочистому молебні за Україну та український народ (що його офіційно провів Патріарх УПЦ МП Владика Володимир (Сабодан). Під час молебню Янукович зробив своєрідну репетицію перед промовою в парламенті — звернувшись до віруючих, він наголосив: „Ми подолаємо всі виклики і труднощі. Ми будемо єдиним, сильним українським народом. Подолаємо всі труднощі і побудуємо сильну державу“.

Про це новообраний Президент говорив і в інавгураційній промові у Верховній Раді України. „Ефективна співпраця між Президентом, Парламентом та Урядом розчистить дорогу до швидкого економічного прогресу. В свою чергу, вирішення цієї проблеми дозволить не лише ліквідувати хронічну бідність, а й об'єднати країну. Люди

„Як Президент, я маю чітке уявлення про те, яка зовнішньополітична стратегія сьогодні найбільше відповідає національним інтересам України. Будучи мостом між Сходом і Заходом, інтегральною частиною Європи і колишнього СРСР водночас, Україна обере таку зовнішню політику, яка дозволить нашій державі отримати максимальний результат від розвитку рівноправних і взаємовигідних відносин з РФ, ЄС і США.“

новообраного глави української держави, дипломатичний корпус, акредитований в Україні. Не дуже в Януковича склалося з представниками стратегічних партнерів України: Росію представляло лише керівництво Адміністрації Президента РФ та Державної думи, А США — лише заступник держсекретаря. Щоправда, Польщу репрезентував президент Лех Качинський. ЄС представляли баронеса Кетрін Ештон та глава Європарламенту Ежи Бузек.

схильні політизувати певні питання духовності здебільшого тоді, коли вони перебувають у стані перманентної фінансової нестабільності. В економічно розвинутих державах вірогідність виникнення внутрішніх конфліктів через різницю в культурних традиціях того чи іншого регіону в десятки разів нижча, аніж у державах економічно відсталих“, — зазначив він.

На думку Януковича, Україна повинна обрати правильну довгострокову стратегію розвитку, бо

Фото: Богдан Колчак

„багато наших проблем виникли через те, що замість того, аби рухатися до постіндустріального суспільства зразка XXI століття, ми пішли шляхом первісного накопичення капіталу, тобто до так званого „дикого капіталізму““. Відповідно, як твердить новий Пре-

зидент, Україна зможе успішно конкурувати в сучасному світі лише за умови, якщо „займемося індустрією знань“, себто сучасними технологіями виробництва та реалізацією здобутків науки.

„Я розумію, що наздогнати індустріально розвинуті країни

10 лютого Вищий господарський суд України підтвердив, що угода, за якою ВАТ „Татнафта“ (РФ) придбала 8,6% акцій ЗАТ „Укртатнафта“, є недійсною. Таким чином, російська компанія „Татнафта“ втратила оперативний контроль над Кременчуцьким НПЗ.

11 лютого Єврокомісія закликає Україну невідкладно повернутися до співпраці з Міжнародним валютним фондом. Це є також умовою для виділення макрофінансової допомоги з боку ЄС. Як відомо, виділення четвертого траншу кредиту МВФ у розмірі \$3,8 млрд. було заплановано на листопад за підсумками третього перегляду програми. Місія фонду завершила роботу в Києві наприкінці жовтня, однак не зробила позитивної заяви про завершення перегляду. МВФ неодноразово публічно наголошував, що чекає формування консолідованої позиції української влади в питанні реалізації.

11 лютого Верховна Рада ухвалила закон про регламент. За відповідне рішення проголосувало 368 депутатів. Як відомо, раніше Верховна Рада ухвалила регламент своєю постановою, проте КС визнав її неконституційною, наголошуючи, що потрібен закон.

11 лютого Три українські авіакомпанії – „АероСвіт“, „Дніпроавіа“ і „Донбасаеро“, підконтрольні групі „Приват“ Ігоря Коломойського, подали в Антимонопольний комітет заявку на створення альянсу. Як відомо, за підсумками 2009 року сумарна частка ринку трьох перевізників („АероСвіт“, „Дніпроавіа“ і „Донбасаеро“) склала 48,5%.

11 лютого Світові лідери привітали Віктора Януковича з перемогою на виборах президента. Зокрема, особисто Януковича привітали президент США Барак Обама, президент ЄС Герман Ван Ромпай, президент Франції Ніколя Саркозі, президент Німеччини Горст Кьолер, президент Польщі Лех Качинський, президент Грузії Михайіл Саакашвілі та президент Росії Дмитро Медведєв.

11 лютого Кабінет міністрів опублікував перелік з 9 стратегічно важливих для економічного розвитку держави інвестиційних проектів. До списку входять про-

» екти з організації швидкісного залізничного руху між Києвом та аеропортом „Бориспіль“, модернізації Іллічівського морського торгового порту, авіаційного будівництва логістичного центру в Узині на Київщині. Також передбачене будівництво енергетичних потужностей компанії „Західенерго“, „Центренерго“ і вітроенергетичних установок на потужностях ДП „Південний машинобудівний завод“. Планується також створення комплексів з переробки твердих промислових відходів у Хмельницькому, Вінниці, Сумах, Луцьку та Чернівцях, а також створення в Україні 10 індустріальних парків. Планує уряд зайнятися і будівництвом заводу з фракціонування плазми крові, потужністю 200 тис. літрів на рік, і зведенням космічного ракетного комплексу „Циклон-4“.

12 лютого Перший віце-прем'єр Олександр Турчинов не бачить підстав для відставки уряду. Уряд може піти у відставку за власною ініціативою лише у випадку зміни Верховної Ради – це норма Конституції. Окрім того, уряд іде у відставку після сформування нової коаліції та обрання нею нового прем'єр-міністра. „Але мені цікаво, як комуністи з націонал-патріотами і регіоналами будуть робити одну коаліцію“, – зазначив він.

12 лютого Верховна Рада затвердила Указ президента про оголошення території міста Калуш та прилеглих сіл зоною надзвичайної екологічної ситуації. Відповідний законопроект підтримали 392 народні депутати. Згідно з пояснювальною запискою, у Калуському районі Івано-Франківської області було порушено екологічну рівновагу в товщі гірських порід Калуш-Голинського родовища калійних солей. Це спричинило численні провали земної поверхні над площею шахтних полів у Калуші, руйнування будинків і комунікацій, засолення водоносних горизонтів у цьому місті та селах довкола нього. На їх території проживає більше 5 тисяч людей. Минулого року в Калуші утворилося провалля розміром з футбольне поле і глибиною 25 м. „Якщо прорветься дамба, а це питання часу, то більше 10,5 млн. тонн хімічних відходів потрапить через річку Лімниця до Дністра і його береги стануть неможливими для водозабору“,

» вкрай складно. Однак можливо. Для цього Україні потрібна стратегія інноваційного поступу, і така стратегія нашою командою розроблена. Вона передбачає розвиток і державну підтримку невеликого числа пріоритетних напрямків, на яких ми зможемо посісти гідне місце в міжнародному розподілі праці. При цьому маєтись на увазі не посилення ролі держави в економіці, а участь держави у створенні ефективних ринкових механізмів. Я переконаний, що безпосередній вплив держави на економіку, ручне управління нею – це шлях в нікуди“, – промовляв Янукович у напівпорожній Верховній Раді.

Окрему увагу лідер Партії регіонів звернув на „відновлення довіри

до України з боку інвесторів і міжнародних фінансових інституцій“. Шляхом до цього має бути забезпечення внутрішньополітичної стабільності, подолання корупції, встановлення чітких, а основне – незмінних правил відносин між державою і бізнесом. „Забезпечення двох перших умов буде особливо складним процесом, але я володію достатнім запасом політичної волі, щоб трансформувати їх у реальність“, – заявив Президент Янукович.

Щодо зовнішньополітичних проблем і завдань, новообраний глава української держави зазначив, що бажає взаємовигідних відносин з усіма: Росією, США і ЄС.

„Як Президент, я маю чітке уяв-

лення про те, яка зовнішньополітична стратегія сьогодні найбільше відповідає національним інтересам України. Будучи мостом між Сходом і Заходом, інтегральною частиною Європи і колишнього СРСР водночас, Україна обере таку зовнішню політику, яка дозволить нашій державі отримати максимальний результат від розвитку рівноправних і взаємовигідних відносин з Російською Федерацією, Європейським Союзом, США та іншими державами, які впливають на розвиток ситуації у світі. На мою думку, виклики, які стоять перед міжнародною спільнотою, диктують потребу об'єднуватися в якомога ширшому форматі. Людству і Україні в тому числі потрібен ЄС в глобальному

прочитанні. Я маю на увазі Єдиний Світ як силу, здатну гарантувати планеті мирне співіснування різних цивілізацій, енергетичну, екологічну, продовольчу безпеку. Ми готові брати участь у таких процесах, як європейська позаблокова держава. Я маю намір запропонувати цю концепцію парламенту для вироблення основ зовнішньої політики України і, сподіваюся, вищий законодавчий орган мене підтримає...".

Вищий законодавчий орган (принаймні та його частина, що була присутня у залі), зустріла виступ вчорашнього колеги, а нині глави держави оплесками. Але порожня половина зали та й сірий захмарений ранок надворі святковості церемонії аж ніяк не додавали. »

— зазначає мер Калуша Ігор Насалик.

12 лютого Проведення виборів до місцевих рад 30 травня 2010 року можуть бути зірвані, застерігає голова Комітету виборців України Олександр Черненко. «Існує велика спокуса ці вибори взагалі скасувати. Серед політичних лідерів і більшості парламентських сил існує невизначеність і острах того, що в місцевих радах і мерах вони вже можуть не одержати результату, отриманого раніше. Окрім того, немає грошей, не прийнято державний бюджет, а місцеві вибори фінансуються саме з держбюджету», — сказав голова КВУ.

14 лютого Офіційно оголошено результати виборів президента, які можна тепер оскаржувати.

15 лютого Інавгурація президента та призначена на 25 лютого.

15 лютого БЮТ наполягає на проведенні всенародного референдуму щодо визначення форми правління в державі: «президентська чи парламентська»?

16 лютого Верховна Рада скасувала свою постанову про призначення виборів до місцевих рад на 30 травня. «Зс» проголосувало 250 депутатів. Своє рішення депутати мотивували відсутністю бюджету, а відповідно, коштів на проведення виборів.

16 лютого Президент Віктор Ющенко залишиться в політиці, хоча й ненавидить її. Про це він заявив на підсумковій прес-конференції. «Я вже вам казав, що політику ненавиджу. Але я добре розумію, що без політики не можна принести користь державі, яку через неї можеш робити. І це внутрішній біль. Я дуже добре знаю українських політиків, і не дуже багато часу хотів з ними проводити, бо це марна праця», — заявив він. «Безумовно, я вестиму свою політичну силу до місцевих виборів і виборів до парламенту», — підтвердив Ющенко. При цьому він зазначив, що вважає найбільшою помилкою свого президентства співпрацю з Юлією Тимошенко.

16 лютого Верховна Рада відхилила законопроект про повернення десятирічного навчання у школах. За цей документ про- »

Експерти оцінюють рекламну кампанію всіх кандидатів на виборах президента протягом обох турів у 1,9–3 млрд. гривень.

Фото: Богдан Копчак

голосували 75 депутатів з 226 необхідних. Як відомо, повернення до 10-річного навчання у школах обіцяв новообраний президент Віктор Янукович.

17 лютого Станом на 31 грудня 2009 року державний та гарантований державою борг України становив 301,5 млрд. гривень або 37,7 млрд. доларів, – на 112,1 млрд. гривень більше, ніж станом на 31 грудня 2008 року.

17 лютого Спікер Володимир Литвин просить представників коаліції у 10-денний термін надати документи, що підтверджують її існування. Ця заява стала відповіддю на заяву регіоналів про те, що коаліції не існує. «Я вважаю, що ми маємо зробити все, щоб Верховна Рада працювала і ніхто не скористався правом на її розпуск. Бо за нинішнього виборчого закону ви прекрасно розумієте, що нічого не зміниться», – наголосив Литвин. З іншого боку, якщо до 2 березня не нададуть 226 підписів, які підтвердять наявність коаліції, вона буде розпущена. «Владу взяли, посади розібрали, а рішень не приймаємо», – зазначив спікер.

17 лютого Вищий адмінсуд зупинив дію рішення ЦВК про встановлення результатів виборів президента до розгляду позову Юлії Тимошенко. Суд дійшов висновку, що Янукович не є відповідачем у цій справі, у зв'язку з чим у суду немає правових підстав для заборони на вчинення ним певних дій.

18 лютого Ставлення українців до Росії, як і раніше, цілком позитивне. Так, за даними останнього опитування Київського міжнародного інституту соціології (KMIC), 93% опитаних добре ставляться до Росії і тільки 4% – погано. 22% українців вважають, що Україна і Росія повинні об'єднатися в одну державу.

18 лютого Україна має достатньо міжнародних резервів для того, щоб обслуговувати зовнішні зобов'язання, включаючи платежі за імпорту газу. Про це заявив представник МВФ Девід Хоуплі.

19 лютого Німеччина вітає ідею створення консорціуму з реконструкції та експлуатації української газотранспортної системи, зокрема, за участю ЄС та Росії. Про це заявив міністр економіки

Навіть приведення новообраного Президента до присяги, що його здійснив голова Конституційного суду України Андрій Стрижак, не додали святковості: отримане після церемонії посвідчення Президента Віктор Янукович із задоволеним виразом обличчя сховав до кишені. Крім цього документа, Янукович отримав з рук Стрижака офіційні символи глави держави – Знак Президента України, Печатку і Булаву. Церемонію супроводжувало виконання Державного гімну України та Молитви за Україну у виконанні Національного хору ім. Верьовки. Зразу після цього, воїни Почесної варті встановили Державний прапор України та Прапор Президента на автомобіль новообраного глави держави. І кортеж відбув з площі Конституції, де розташована Верховна Рада, на Банкову, де знаходиться Державний Секретаріат. Там відбулася церемонія передачі влади від уже экс-Президента Віктора Ющенка

зібралися близько двохсот прихильників Партії регіонів. Вони пройшли від Києво-печерської Лаври до будівлі українського парламенту з партійними плакатами „регіонів” і плакатами „Юля, іди геть!”, „Янукович – наш Президент!”. Один із журналістів, відзнявши з десяток кадрів, сумно мовив: „Здається, всьо будет Донбас”. Маючи на увазі те, які авторитарні за суттю методи ведення політики та бізнесу застосовують „донецькі”, що їх в Україні називають „донами” (за аналогією з „донами” мафіозних кланів США у 1930-ті). Також неподалік від Лаври можна було побачити й представників патріотичних сил України, які протестували проти приїзду Патріарха Кирила: колишній народний депутат України Олександр Гудима переконаний, що „Президент держави Україна, по-перше, не має морального права називати себе „православним Президентом”, по-друге, – приймати благословення від церковного

Першим указом новий Президент перейменував державний секретаріат на Адміністрацію Президента України (як то було за часів президентства Леоніда Кравчука та Леоніда Кучми), і призначив її керівником «регіонала» Сергія Льовочкіна. Той вже працював у великій сірій будівлі за доби першого президентства Леоніда Кучми...

новому Президентові Віктору Януковичу. „Два Віктори” також поспілкувалися одне з одним: за словами Ющенка, вони „обговорили нагальні проблеми країни, як подолати економічну кризу і нормалізувати політичне життя. Як подолати розбрат серед політичної еліти і яким чином модернізувати Україну...”.

Першим указом новий Президент перейменував державний секретаріат на Адміністрацію Президента України (як то було за часів президентства Леоніда Кравчука та Леоніда Кучми), і призначив її керівником „регіонала” Сергія Льовочкіна. Той вже працював у великій сірій будівлі за доби першого президентства Леоніда Кучми...

В день інавгурації у центрі Києва

діяча іншої держави. Така поведінка новообраного Президента Януковича внесе розкол в українське суспільство і ще більше загострить ідейні та моральні суперечки, що існують між Сходом і Заходом України”. А Студентське братство України звернулось до Януковича з гаслом: „Президенте, не розділяй Україну!”.

Того, що „всьо будет Донбас” і що Україна може бути розділеною, найбільше побоюються українські інтелектуали. Ось думки кількох з них:

Філософ, академік Мирослав Попович: „Щоб зшити Україну, президентові Януковичу доведеться тяжко працювати над новою модерною доктриною освіти. Ми з колегами-освітянами підготували

Вона, Юлія Володимирівна, відповідає за все, що не так, вважають „сині“.
Регіонали вже мають свого Президента. Тепер бажають завоювати і Кабмін.

проект нової освітньої доктрини: в ній ми акцентуємо увагу на тому, що людина, народ – творці історії, сучасної державної мапи України. Ми подаємо навіть болючі проблеми й питання. Які викликають непорозуміння між „західниками“ і „східниками“ через людський фактор. Наголошую: підвищення рівня освіти і культури українців, висока якість знань – це запорука тих модернізацій в економіці, політиці, соціальній сфері, про які говорив президент Янукович в інавгураційній промові”.

Видавці й письменники брати Капранови: „Будемо відверті – ми не віримо, що новообраний Президент і його команда реальними справами підтримуватимуть культу-

ру, науку, мистецтво. Книговидання також не належить до сфери пріоритетів нової влади, яка від старої взяла ставлення до гуманітарного блоку проблем... Тож наше гасло – панове владоможці, не заважайте і не втручайтесь!”.

А тим часом, українці придивляються і прислухаються до нового Президента. Читають про призначення в президентській адміністрації, навіть на вулиці дискутують, чи зможе Янукович підняти рівень життя своїх виборців до європейського рівня, а чи, навпаки, перетворить усю Україну на деструктивний Донбас...

Богдана Костюк, Київ

і технологій Німеччини Райнер Брюдерле.

19 лютого Вищий адміністративний суд заборонив здійснення прямої трансляції судового засідання щодо оскарження результатів виборів, водночас суд дозволив трансляцію в прямому ефірі лише оголошення судового рішення. Проти трансляції виступали адвокати Віктора Януковича.

20 лютого Юлія Тимошенко відкликає позов до ЦВК з Вищого адміністративного суду України. „Ми не бачимо змісту в подальшому розгляді позову і з урахуванням формального розгляду судом наданих нами доказів, ми відкликаємо свій позов“, – заявила вона. Тимошенко зазначила, що суд відмовився долучити докази щодо включення до Державного реєстру виборців людей, а також масового внесення до списків виборців померлих осіб. „Фактично було відмовлено вивчати та досліджувати доказову базу, на якій ґрунтується позов, звівши функції ЦВК по підведенню результатів голосування до суто арифметичного підбиття підсумків без жодного підтвердження їх обґрунтованості“, – зазначила вона.

21 лютого Обраний президент Віктор Янукович розглядає кандидатури Сергія Тігіпка, Арсенія Яценюка і Миколи Азарова на посаду прем'єра. Віктор Янукович також зазначив, що очікує створення нової коаліції до кінця лютого. „Я сказав під час переговорів, що ми зараз будемо готувати угоду, яка буде деполітизована, в основі якої буде, в основному, лежати вирішення економічних питань, наведення порядку в країні, початок реформ“, – підкреслив Янукович. За його словами, буде обраний той прем'єр, навколо якого збереться найбільше депутатів.

Софія Андрухович: „Добра література — це магія, яку не можна пояснити“

» На розмову з цією письменницею „Український журнал“ чекав декілька років. Років, за які Софія Андрухович встигла написати роман „Сьомга“, народити доньку і переселитися в передмістя Києва. Авторка книжок „Літо Мілени“, „Старі люди“, „Жінки їхніх чоловіків“, „Сьомга“, вона завжди вражала своєю сміливістю і відкритістю, готовністю до експериментів і проживання інших життів. Їй вдалося бути природною в різних іпостасях: і перекладачки Гретковської й Ролінг, і відчайдушної дівчини, котра кидає навчання в університеті, і турботливої мами. Відкрита світові і всьому новому, Софія Андрухович продовжує дивувати — навіть у цій розмові, розповідаючи про „найсвіжіші“ захоплення і невпинно іронізуючи зі стереотипів.

Софія — означає „мудрість“. Що для тебе мудрість?

Це вміння завжди зберігати внутрішню рівновагу і спокій, і приймати світ та себе в ньому такими, якими вони є. Не хотіти забагато, але й не обмежуватись мізером. Остерігатись категоричності, бачити під різними кутами й різними очима. Не зупинятись, але не летіти сторчголов. Змахуючи крилами, не забувати про хвіст. Перерубуючи вузол, намагатись його розплутати. Бути покірним, ссати дві матки. Не проганяти роботу в ліс. Не бити лежачого. Дурня не валяти, але клеїти. Бути лежачою колодою, під яку вода тече. Бути і рибою, і м'ясом, і тином, і ворітьми. Любити возити санчата — так само як і возити санчата любити. Один раз міряти, сім — відрізати. Пізнавати друга в біді, а ворога — в щасті.

Я маю на увазі, що про мудрість марно говорити. Вона або є, або її немає. Мудрість мовчить і посміхається. Хоча це не означає, що вона не говорить і не сумує. І так далі.

Твій чоловік — Андрій Бондар — теж письменник. Як ви „витримуєте“ одне одного? І як вам працюється — можете писати одночасно, в одній кімнаті за різними комп'ютерами, чи працюєте „позмінно“?

Це якісь нестерпні кліше — начебто письменник повинен обов'язково бути вередливою й прикрою особою, нетерпимою та жорстокою з близькими, а вони мусять терпляче витримувати всі його знущання і покласти себе на вітар літератури. Що там іще? Письменник далекий від побуту, не вміє оплачувати квитанції за світло, не здатен випрати власні шкарпетки, засмажити яйце, забити цвях, письменник — ексцентричний і дикуватий, самотник, відлюдько, сварливий та складний у спілкуванні, проте якимось чином йому вдається на кожному кроці заводити цілу купу коханок і коханців, письменник завжди дуже бідний і дуже нещасний, він знає, що таке дно, у нього хворий жовчний, і взагалі багато хронічних хвороб, він безперервно курить, багато п'є, заздрить колегам-письменникам, та й узагалі всім підряд, він пліткує, ганить тих, хто успішніший за нього, про себе ж завжди говорить лише у суперлативах...

Чому це письменник обов'язково мусить бути якоюсь такою порваною душою, атомним реактором, в радіусі якого на багато сотень кі-

лометрів не здатна існувати жодна жива істота?

Нам із Андрієм не доводиться одне одного „втримувати“ – ми не зациклюємось на таких речах. Ми просто живемо разом, бо нам так добре, і займаємось тим, що любимо. Дуже-дуже любимо. Без чого не мислимо власного існування.

Які твої критерії доброї літератури?

Добра література – це коли ти не розумієш, як цей текст зроблено. Коли, читаючи, відчуваєш, що тебе морозить, по спині пробігають мурашки, в горлі стає клубок, на очі накочуються сльози. Коли тобі після прочитання кілька днів поспіль сумно або – навпаки – весело, коли ти закриваєш книжку і підстрибуєш, переповнений бажанням негайно діяти. Коли бачиш, немов наяву, обличчя й постаті героїв, чуєш їхні голоси. Коли відчуваєш їхні настрої. Коли відчайдушно сподіваєшся на те, що з ними все буде добре. Закохуєшся в персонажів. Відчуваєш потребу розмовляти з ними.

Добра література – це магія, яку не можна пояснити. Прийомів та фокусів просто не існує. Навіть самі автори не знають, звідкіля вона береться.

Яке місце посідає література в твоєму житті? Що є важливіше, а що рівнозначне?

На щастя, життя – не графік, не список і не таблиця. Як добре, що Господь не ведеться на наші імпульсивні дурості на кшталт „Я віддав би півжиття за...“. Як добре, що ми зазвичай все ж не змушені вибирати „або-або“, а можемо дозволити собі „і-і“.

Писання для мене – це мій спосіб життя. Буває, звичайно, по-різному. Ще зовсім недавно мені здавалось, що я можу більше ніколи не писати і почуватимусь при цьому абсолютно спокійною та вдоволеною. А ось зараз – ні, я не уявляю себе без писання. Мені добре, коли я пишу. Я отримую від цього задоволення. Я люблю це дрібне тремтіння, коли з'являється нова ідея, люблю і боюсь, коли бачу написані собою слова і не розумію, звідкіля вони взялися, хто мені їх нашепотів, яким це чином мені вдалося вилити їх із простору. Коли я пишу, то почувуюся на своєму місці. Відчуваю, що це правильно.

І все ж я не хочу говорити про пріоритети. Людина не мусить за-

циклюватись на якійсь одній ролі, не мусить віддаватись на поталу стереотипів. Життя коротке – чому б не спробувати випробувати максимальну кількість можливостей, чому б не постаратися бути в усьому, що подобається, корисним і вправним.

Чому ти покинула навчання? І чи не виникло бажання колись повернутися і отримати диплом хоча б для „галочки“?

Власне, тому, що терпіти не можу робити що-небудь для „галочки“.

Я відчувала, що марно витрачаю час. Вже краще було проводити ті години за читанням, скажімо. Більше користі.

Мені не йдеться про жодні дипломи. Кому потрібні дипломи? Це ж маячня! Якщо я колись вирішу такі отримати вищу академічну освіту, то вже точно не робитиму це заради диплому.

Я ніколи не шкодувала, що зробила це. Я ніколи не почувала себе менш освіченою, ніж ті, з ким я спілкуюсь. Відвідування лекцій, складання заліків та іспитів не завжди означає освіченість – це ж очевидно. І навпаки, відсутність диплому – це не ознака того, що людина не має освіти.

Я не припиняю навчатись. Я роблю це щодня, і мені це не набридає. Навпаки – чим далі, тим відчуваю більшу жагу до читання, копірвання, дослідження.

„Сьомга“ – це спроба відкритися. Наступним буде досвід усунення свого „я“, своєї приватної території з тексту? Про що наступна книжка?

Ні, не обов'язково ж щоразу діяти якимось кардинально навпаки. Існує набагато більше можливостей. Існує стільки історій, стільки сюжетів. Я відчуваю слабкість до психологізму в літературі, до змалювання усіх цих крихітних деталей – натяків, непорозумінь, недомовок, причин і наслідків, мотивів, мізерних часточок, які, певним чином склавшись, здатні руйнувати людські долі чи керувати ними. Мене притягують людські стосунки, так само, як і людські вчинки. Я люблю таємниці й непередбачувані, карколомні повороти. А ще – пограничні стани, сні, переходи в небуття, марення. Мене манять містика, моторошні знаки, потойбіччя.

Побачимо, що з цього вийде.

Ти перекладала Мануелу Гретковську і Дж. Ролінг. Чи зараз іще щось перекладаєш? Для чого це тобі? Коли при читанні тексту з'являється бажання не тільки дочитати його і когось про нього розказати, а ще й перекласти?

Зараз не перекладаю, але, сподіваюсь, незабаром буду.

У принципі, кожен твір, який вражає, який торкається чогось особливого в тобі, хочеться не просто переповісти, але й, так би мовити, „донести“, поділитись. Хочеться, щоб інші отримали не менше задоволення від того, яке отримувеш

ти. Це звичайне людське бажання ділитися чимось хорошим.

На жаль, перекладати саме такі, близькі мені книжки, вдається не завжди. Тут усе залежить від нашого українського книжкового ринку, від видавництва, від їхньої спроможності купувати авторські права. До того ж, не всіх авторів я наважусь перекласти – є такі, до кого ще треба рости, або просто змінюватись, чи навчитись говорити іншою інтонацією, іншим способом. Проте все ще попереду.

Чим тобі цікава фотосесія „Без Ознак Мистецького Життя“, котру для тебе зробив Ростик Шпук (проект, де відомі письменники „перевтілюються“ в бездомних людей, аби привернути увагу громадськості до цієї проблеми)? Які ще досвіди пригадують?

Це була захоплива пригода, абсолютно новий досвід. Було цікаво відчувати себе героєм, персонажем, кимсь іншим, собою і не собою водночас. Такою собі лялькою, зомбі, якою керує людина з фотокамерою. Я мусила бабратись у багнюці, таляпатись у холодній річці, видряпуватись на радіовежу, вихилатись з вікна, і все це в тих чудернацьких костюмах „місцевої божевільної“. Це була дуже цікава, весела гра. Я вважаю, завдання проекту „Без Ознак Мистецького Життя“ – не перевтілитись у людину без даху над головою, не відтворити до найменших подробиць побут бездомного, а уявити себе кимсь іншим, привернути увагу до того, що способів існування – безліч, що можна бути ось таким ельфом сміятарок чи пришелепкуватою річковою русалкою.

А досвіди – я відкрита для будь-яких нових досвідів.

Яким літературним героєм якої книжки ти хотіла б побути?

Один із найбільших смутків – неможливість проживати всі життя відразу. Я хотіла б відчути на власній шкурі не лише переживання усіх літературних героїв, але й буквально усього людського населення Землі. Відчувати те, що інші, чути чужі думки, переживати тисячі, мільйони історій...

Як змінюється погляд на світ після народження дитини?

Прямо пропорційно до того, як змінюється світ. У нього з'являється

додатковий центр, і він починає балансувати, намагаючись не перевернутись. Доводиться вчитися жити по-новому, перелаштовуватись, чимось жертвувати, отримуючи натомість нові кліматичні умови, зміну державного устрою і кольору шкіри.

Значно змінюється масштаб. Те, що раніше видавалось важливим, виявляється раптом не нанесеним на мапу. І навпаки – відкриваються величезні материки, архіпелаги, недосліджені землі, яких чомусь не помічало раніше – вочевидь, через зацикленість на дрібних об'єктах.

Але головне – це не землетрус, а світанок. Поступовий і природний, невимовно гарний. Звичний і мільйони років такий самий.

Які „прості“ задоволення тобі подобаються?

Плавання (у будь-яких водоймах – за десять хвилин ходи від нашого дому прекрасне велике озеро), велосипедні прогулянки (сподіваюсь, цього року ми почнемо брати на них із собою і доньку), пригадування снів, читання, звичайно, та багато іншого. Віднедавна я ще роблю мило – таке у мене хобі. Натуральне мило, без шкідливих складників, пахуче і справжнє. До цього заняття я відчуваю справжню пристрасть. Мене збуджують уже самі назви інгредієнтів, ефірних і рослинних олій, всі ці додатки, комбінації, композиції. Треба бути максимально точним і уважним, бо мило робиться з гідроксиду натрію, а це смертельно небезпечно речовина, і помилка може стати трагічною. Треба одягати спеціальний одяг, захисні окуляри, рукавиці й маску, вимірювати температуру спеціальним термометром. Це справжній ритуал, у результаті якого за певний час з кількох екзотичних олій та масел, води чи молока (або, наприклад, кави чи квіткової води), сухоцвіту, м'якоті фруктів та овочів з моєю допомогою утворюються кольорові бруски зі смачними запахами. Абсолютно нове відчуття для того, хто працює з такими невлонними субстанціями, як слова – власними руками виготовляти щось матеріальне, щось таке автентичне, корисне, приємне, алхімічне, еротичне й містичне.

Софія Андрухович

ЗИЗООКА ПРОДАВЧИНЯ ЗЕЛЕНІ

Зизоока, насуплена, широкоброва, у вицвілому халатіку в дрібненькі блакитні квіти, недовдоволена, ніби її пограбовано, ніби у неї щось вкрадено (наприклад – мову), сидить між м'ясом і ягодами, бо де ж їй іще сидіти. Їй за п'ятдесят, у неї нечиста шкіра, її ніс пережив неймовірні якісь трансформації, і пахне від неї чимось таким – зефіром, кефіром, ефіром?.. – а ще брудом з-під лавок з далекої залізничної станції. Сидить, як божок – нерухомо, як крихітна скіфська баба, вся припорошена, запилюжена, відштовхує шум і галас продуктового ринку, всіх цих мух липких, трупний запах, різників в закривавлених плямистих халатах, свинячі голови з невидимими очима, рибні тушки, телячі нутроші, заздрощі сусідок-перекупок, ревнощі, пустощі закарпатських дітей з чорними від ягід ротами, і кролячі тільця, що недавно були котами, і плетені кошики з афенами, малинами, вишнями, і порепані руки, і потріскані нігті, і дні колишні. Вона сидить, як сиза хмара, купчиться, брови – в одну лінійку, вона не торгується, жаліє кожну стеблину, кожну копійку, знає ціну собі і своїй родині, покупців не вітає улесливими поклонами, не обіцяє, не приговорює, не співає, з місця не зрушиться, сама нічого не пропонує, майже відлякує – спостерігає. Від зелених нестримних запахів стоїш увесь очманілий, тобою водить, руки тремтять, слина котиться, світ не милий – базилік, петрушка, маленькі ручки листя селери, кінза (велика рідкість), пера молоді цибулі – їх тут до холери, буряки, морква, часник, кріп, зелений горошок, я хочу всього, негайно, багато – я не можу потрошки! Я з'їм це просто ось тут, між ягодами і м'ясом, затопчу собі в пельку, зжеру, пошма-

тую зубами, загарчу від оргазму, і вминати му, жадібно буду жувати, спинитись від насолоди – а вона нехай дивиться, нехай мені щось поробить, вона відьма – я знаю: одне око – на місяць, інше – просто в пекло, але ні, я зла на неї не маю, вона м'яка, кругла, від неї тепло, її городина смакує, як м'ясо, така ж солодка, вона просто страшенно сумна – а так непогана тьотка. До неї ходить один, молодший років на тридцять, високий і схожий на статую, на втраченого, непутячого принца, всюди кучері, ніс прямий, вилиці, як із каменю, долоні великі, важкі, вміє хлопець сказати: „дай мені“. Рідко миється, рідко чистить зуби – ще дитина зовсім, але щось таке він усередині будить, від чого вити хочеться, дряпатися, кусатися, плакати, пінитися, розбитись об скелі, розстрікатись, щезнути, здатись і закінчитись повністю, ніби й не було ніколи. Вона його ще недавно сама зустрічала зі школи, годувала у себе найкращим усім, найсвіжішим, купала, чесала, хотіла, щоб він став іншим. Клала з собою до ліжка, пестила, сон пильнувала, ночами не могла лягати – стояла, на нього чекала, прислухалась до звуків, до реготу, крику нічного, вранці була суворою, обіцяла вигнати, не пускати, ніколи більше, нікого, не хочу, не можу, досить – а він ззаду підходить, голову на плече кладе, просить, такий ніжний, довірливий, безсовісне кляте звірятко, всю душу виїняв – жилка за жилкою, на серці тавро поставив – висічену печатку, висмоктав сили, випив, але ж він ненавмисно, такий козир йому вже випав, деś волочиться, п'є, курить, з кимось цілується, треться, від тебе смердить дівкою, чи, може, мені здається, б'є його по обличчю, кидає в нього келішками, потім, коли засне, в узголів'ї сідає нішком, гладить спітніле чоло – синець он на півобличчя, оце я йому всадила, а йому, скотині, так личить, і що мені з ним робити, тільки вмерти лишається, від себе звільнити, але ж він пропаде, зіп'ється, уб'ють, посадять, витруть – і вона робить йому компрес холодний і накладає, неначе митру, а потім на груди його тверді, солоні обережно вкладається втомленою щокною, от заснути б отак разом, назавжди, навіки, або перестати бути жінкою і чоловіком, і стати рослиною – базиліком чи кінзою, однією на двох, великою, грізною,

захищеною такою, і вона цілу ніч лежить, їй нестерпно солодко, їй пекуче-тепло, і не може очей заплющити: одне око – на місяць, а друге – в пекло.

JAZZBABY

Тепло в білій кімнаті, в батареях шумить вода, замело снігами і навколо така самотність – цей нуджаз, цей бібоп, це ага-ага, ця незібрана постіль, розкидані кості, непрохані гості – незнайомці чужі, завжди нові, завжди приходять просто, хоч іди і ночуй під мостом: щоб тобі не топтали по голові, щоб тебе не доводили до межі, щоб тебе не знаходили в мережі, ти заллеш собі горло воском. Крихітко, випий віскі, наведеш трохи згодом різкість. Знов незнане попереду місто, де від твого голосу тісно. Знов цехи, підвали чи гаражі – що ти робиш із серцем, із мозком? Де береш ці мечі, ці сокири, ножі, циркулярні пили – Господи, вбережи, де ти взялася з цим своїм голосом? Ну й голос в маленькій рибки, шерсть на карку стовбурчиться дибки, подивисься – рожеві пипки проступають крізь блузку прозору. Крихітко, в тебе кров із джаз-кору, у тебе в легенях – море, коктейль зі спирту й озону, зі скла і заліза і хлору, на тебе ці люди хворі, в тобі ці люди потонуть – як вони стогнуть і пруться, боками і стегнами труться. Розтираєш блакитні скроні, знову на розстріл іти сьогодні, лахи вдягати модні, пестити вуха голодні – о, без цього ти вже не годна. Пульс відстукує ритм, залізничний розмірений ґрув, мерехтять за вікном міста, чорніють чийсь будинки. Гальма скрегочуть, немов холодна кричить труба. Знову нова зупинка, знову одна зі ста готельна кімната пуста. Хтось гаманець забув, інший забув Христа, ще хтось – себе половинку. Ти не маєш ані хвилинок, не створюй, дитинко, замінки – свою сукню вдягни сріблясту, о Боже, яка ж ти класна, ти гарна, немов картинка: потужна, могутня тваринка. А ти ж іще рота не відкрила, дитинко. Тебе ще не ввімкнули, а ти їх вимкнеш, розірвеш на клапті, на дрібні синкопи, тебе кличуть підземні клуби Європи – покажи їм свінг, заспівай їм по-

кер, ти гард-боп факір, ти кріейтів джокер. Зараз ніч, дитинко, і ти заснула в готельному номері, з вікнами на затоку, в обіймах особи, що пахне кавою мокко, в якій відклеїлись вії, сльозиться око, і було б нечесно, було б жорстоко, якби ти про неї колись забула. Бо вона випадкова, ця Рафалула – місцева зірка, травесті-діва, в якій все накладне, крім серця, вона тебе пригортала, казала: не сердься, ми з тобою разом тільки раз – але як глибоко! Бо ти завтра співаєш деінде – і це так гірко. Ах, для мене ти недосяжна, бо, до холери, я бачила – тобі тиснув руку Боббі Макферрін. Деś приглушено траскають двері, кроки нічного порт'є тонуть у пащі килима, а тобі знову сниться, що ти не сама, що ти повернулась додому, і там зима, і тебе пам'ятають, і не знають, що таке ф'южн, і коли у Різдва ніч тебе засвічує свічку в дерев'яній церковці на сусідньому пагорбі, і просиш у Бозі здоров'я для діда, бо він занедужав, і втікає з грудей печаль, мов спритний сіренький вулик з жовтенькими вушками. А сніг так спокійно паде широкими, вільними смужками, вкриває кожухом вузьеньку вертляву річку, в ковпаки одягає кудлаті ялини й смерічки, визирають очиці зірок з гранатової нічки – і попереду вічність.

Чорне і не-чорне

► Катерина Свіргуненко народилась у сім'ї митця, пройшла шлях від художньої школи до Національної Академії, тому цілком свідомо специфіки своєї професії – в Україні і у світі. Катерина працює у жанрі офорта. Історичність техніки додає кілька смислових відтінків до робіт Свіргуненко – видатні попередники (скажімо, Франциско Гойя), обмежена кількість копій з однієї „дошки” і клопітність ручної праці в добу комп'ютерів. Прихильники стверджують, що техніка глибокого друку надає відбиткам унікальних естетичних властивостей, яких неможливо досягти, використовуючи поліграфічні чи електронні технології.

Історичність офорту впливає і на смислове наповнення робіт художниці. В її творах кінця 1990-х – початку 2000-х років іманентно присутня європейська художня традиція, як на рівні тематичної логіки, так і в знакових деталях. Наприклад, в офорті „Прогулянка” (1999) наче простий сюжет – дві дівчини посеред міста, яке закручується навколо них уламками вражень та образів. Однак пози, зачіски, часткова оголеність і драпірування замість одягу роблять героїнь подібними на античні статуї, а отже, символом жіночності, а також відстороненості і замкнутості, зосередженості на своєму внутрішньому світі. Цю логіку продовжено в роботах 2000-х років – „міфологічні” романтичні герої розігрують напівзнайомі, напівзагадкові сюжети. Художниця намагається розказати публіці різні історії („Дивись: ангел крила скинув”, 2001), вірніше, провокує розгадати їх по своєрідній візуальній партитурі, скориставшись власним культурно-освітнім багажем. Архітектурні деталі європейського бароко та класицизму, введені у роботи, слугують контекстуальним тлом та підказками для вдумливих глядачів. Дія кожного твору (це чотири аркуші) розгортається на тлі алегоричного, членованого на три рівні (підземне, земне, небесне) пейзажу. Композиція будується по діагоналі, наче провокуючи „читати” сюжет. Значну роль відіграють масштабні площини чорного кольору (земне), виконані в техніці акватинти. Во-

ни додають офортам панорамної глибини (з формальної точки зору), та смислової потенційності, адже завдяки техніці виконання, насичений, аж соковитий чорний сприймається як вмістилище усього сущого, чи, можливо, заслона, але не як відсутність-порожнеча.

Сюжети, до яких Катерина звертається наприкінці 2000-х років, більш камерні. У них уже немає героїв-персонажів, що здійснюють пафосні жести. Водночас, „малий” жанр пейзажу чи натюрморту дозволяє ближче підійти до реальності, вхопити її точніше, яскравіше виявити власну творчу спостережливість. Вечірня сукня на вішаку, пара склянок, ваза з плодами реліктового дерева – роботи, яким гарно буде у когось вдома в якості естетичної окраси, штриха до чийсь індивідуальності. Рослинні завитки-орнаменти, які інколи проростають крізь тло офортів контрастним кольором, додають ще одну традицію – українського народного мистецтва, рукоділля та жіночої майстерності в облаштуванні побуту. Сама художниця каже, що ці орнаменти наче „першомалюнки”, щось глибоко природне, первинне та автентичне для її творчості.

Хоча Катерина Свіргуненко не припиняла заняття живописом, навчання на графічному факультеті в Академії сфокусувало її погляд на графіці, мистецтві книги та друці, а тривала робота у видавництві змушувала багато часу приділяти графічному дизайну й оперувати „цифровим кольором”. Можливо, саме останнє стало поштовхом повному звернутись до живописних образотворчих засобів і випробувати смисловий потенціал різних барв. На початку 2010 року художниця підтверджує здогад, що її улюблений чорний це не відсутність кольору, а навпаки, наче усі разом, та демонструє напрочуд розмаїту палітру у проєкті „Назви мені колір” (Київ, галерея „Майстерня”, лютий 2010). Представлені живописні роботи провокують неясне впізнавання. Можливо, справа у динаміці кольорових мазків, яка передає певне емоційне напруження, чи у колористичних асоціаціях – їх абстрактна предметність дивовижна, нагадує гру світла на поверхні води чи нічні

вогні. В одній з картин можна розгледіти пару голубів (і далі шукати зашифровані малюнки), на інших – орнаменти-стебла квітучих рослин, сховані під кольоровою поверхнею, але цікавіші ті, які без прямих підказок подібні на весняний сад чи снігопад. Здогади, непевне пригадування-вгадування відділяють роботи Свіргуненко від класичної абстракції, котра не апелює ні до чого поза власною формою, і наближають до абстракції сучасної, для котрої важливий зв'язок із реальністю. Художниця маніпулює живописом, додаючи йому графічного звучання – світлі плями, залишені поміж мазків кольору, нагадують штрихи по гравірувальній дошці.

Картини, попри абстрактність, діють не так на естетичну свідомість композиційною і кольоровою гармонією, як на культурне підсвідоме своїми вибухами фарб, мерехтінням світла, провокуючи пригадування і впізнавання на підставі складних асоціативних зв'язків. Це враження лише посилюють два портрети – „Вона. У променях сонця”, та „Чоловік з півночі”, збірні образи жінки та чоловіка, у яких динаміка світла й тіні розповідає набагато більше ніж вираз чи риси облич.

Тамара Злобіна, Київ

Місто магнатів, бароко і стоматології

» Майже всі мої знайомі вінничани завжди казали: „Та в нас там нема що дивитись!“ Насправді у Вінниці побувати варто. Причому до цього міста більш-менш зручно діставатися з будь-якого регіону України. А з автомобільного та залізничного вокзалів – зовсім недалеко до вінницьких цікавинок, котрі при бажанні більш-менш усі можна переглянути за один день. Погодьтеся, далеко не скрізь в Україні для туристів усе так просто. Майже все головне, що тут є сенс побачити, міститься на своєрідному мисі в закруті річки Південний Буг, у самісінькому центрі міста, куди їздять доволі незвичні у наших широтах синенькі трамваї.

Вінниця вперше згадується в літописі за 1362 рік, поява цього міста пов'язана з приєднанням майбутньої України до Великого Князівства Литовського. Військо князя Ольгерда перемогло татар, установило княжу владу над Поділлям, і розпочалося будівництво міст-фортець. Серед них була й Вінниця. Назву міста багато хто з дослідників виводить зі слова „віно“, яке може означати не лише придане, а й просто якесь дароване майно, а територію, де з'явилась Вінниця, якраз і подарував Ольгерд своєму племінникові Федору Коріатовичу. Тому самому Коріатовичу, який відзначився в розбудові таких міст, як Мукачєво й Кам'янець-Подільський. Згодом Вінниця пережила польську експансію, козацьку революцію і республіку, поділ Речі Посполитої, громадянську та світові війни (якийсь час мандрівний уряд УНР провів саме тут, а в наступну війну неподалік облаштував свою ставку „Вервольф“ Адольф Гітлер). Сьогодні це найбільше після Києва місто Центральної України з близько 365 тисячами мешканців.

Перше, що побачить будь-який турист у центрі Вінниці, – гарний і стрункий Домініканський костел. Точніше, тепер він зветься Свято-Преображенським собором і належить православним Московського патріархату, що не могло не позначитися на інтер'єрі. А загалом це прекрасний зразок стриманого і дуже стильного бароко.

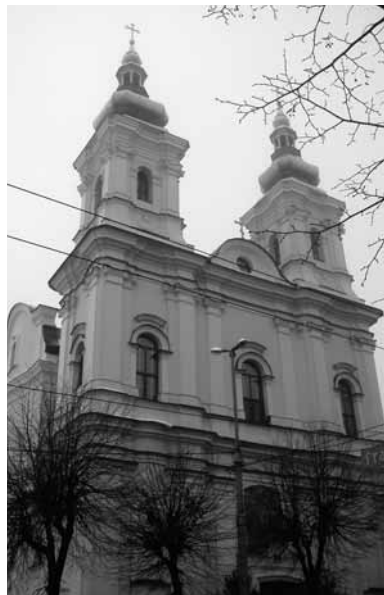
Якщо практично одразу за колишнім Домініканським костелом повернути ліворуч і вниз, тихою

вуличкою можна спуститися до решток старовинних мурів. Це кутова башта і частина стін орієнтовно 1610–1617 років спорудження, тут теж помітні елементи бароко. Втім, ці рештки укріплень загалом виглядають доволі пошкоджено, а ще не надто гармонійно пристосованими до сучасних потреб. За легендою,десь тут колись замурували селянина, котрий недостатньо „дисципліновано“ поведився під час будівництва фортеці.

Повернувшись на головну Соборну вулицю, можна побачити ще один, скромніший, бароковий костел, декілька симпатичних будинків межі XIX–XX століть і вже столичних масштабів готель „Савой“, п'ятиповерховий блакитний будинок у стилі модерн. Зраз будівля переживає якусь реконструкцію, але це їй зовсім не шкодить, як і наявність турецького кафе на першому поверсі. Присутність східних діаспор у Вінниці дехто пов'язує з тим, що тут є доволі відомий Медичний університет. Особливо знаменитим вважається його стоматологічне відділення – може, саме через це в одному з сувенірних магазинів я купив маленьку вазу для квітів у формі... зуба.

А неподалік, на вулиці Пушкіна, є ще вишуканіший модерновий будинок, що належав колись, як стверджують на сайті „Замки та храми України“... учителю фізкультури. Масштаби вчительського особняка вражають, він дещо нагадує київський дім на розі Ярославового валу й Гончара.

Серед інших обов'язкових для перегляду куточків Вінниці можна назвати дерев'яну Миколаївську церкву 1746 року та маєток вісімнадцятого століття у П'ятничанах. Тепер тут – енодокринний диспансер, саме за цією назвою його й можна знайти. Простий і стрункий палац у стилі раннього класицизму стоїть у великому парку, кра-

сивому будь-якої пори року, а неподалік можна побачити мальовничі колишні господарчі будівлі, деякі з них стилізовано під „романтичну фортецю“. Цей маєток колись належав магнатам Грохольським, що походили з полонізованого шляхетного роду. Зрештою, Поділля здавна славилось своїми магнатами та їхніми маєтками – і взагалі палаци, церкви, костели, синагоги й замки є тут мало не в кожному селі та містечку. І саме Вінниця є тією точкою, з якої цілком зручно починати мандрівку цими багатими на історичну спадщину краями.

Олег Коцарев, Харків

Три мої богеми

» Сьогодні, коли важко зізнатися, що за плечима залишилася чи не половина прожитого (даруйте за цю скупу сентиментальну сльозу), я загалом скептично ставлюся до богеми. Водночас розумію, що той, хто ніколи не провалювався у сутінки богемних фантасмагорій, мабуть, не має душі.

Так сталося, що з богемністю мені поталанило ще з раннього дитинства: батько – молодий поет і журналіст, а матір, попри те, що нічого не пише й не малює, й досі гордо називає себе „творчою людиною”. І тепер я можу говорити, як мінімум, про три своїх богеми: „молочну” – тернопільську 70-80-х; „студентську” – ніжинську ранніх 90-х; „київську” – кінця 90-х і початку 2000-х.

У дитинстві батьки брали мене практично на всі творчі посиденьки тернопільських художників, поетів і музикантів. Я тьмяно пам’ятаю ті далекі дійства, але дуже добре пригадую, як духовний гуру тогочасної тернопільської богеми, вже покійний дисидент і археолог Ігор Герета збирав у своїй хаті на Глибокій цілу купу народу. Він любив пити горілку з невеликої макітри, а коли випивав, одягав макітру на голову і засинав, сидючи; Герета в такі хвилини був схожим на миролюбного Будду японських статуєток.

Навіть на свій дуже дитинний вік і слабку пам’ять я пригадую, що то були дуже веселі часи: постійні художні виставки, майстерні, драмтеатр і ресторани, співи стрілецьких і козацьких пісень. Художники Богдан Ткачик, Ярослав Новак, Дмитро Стецько, поети Михайло Левицький, покійний Борис Демків, Богдан Мельничук, Ярослав Павуляк, актори Іван Ляховський та В’ячеслав Хім’як, музикант Володимир Лотоцький, – словом, із цієї „шобли” хтось не раз бував у нашій хаті на Новому світі (старий район Тернополя), зокрема на Березовій. Тому й Тернопільська набережна і Циганка – це переважно основні місця мого раннього „вечірньо-нічного” дитинства. Явище і вислів „водити козу” я знав із цих трьох-чотирьох років.

Інша богема була студентська ніжинська, але подібне явище є у всіх навчальних закладах. Ранні 90-ті – це були надзвичайно розкішні поетичні часи! Абсолютне безгровіш’я

(дефолт країни і невиплати стипендій) і не менш абсолютна свобода. Коли нема грошей – нема потреби щось купувати, нема турбот, окрім голоду. Тому весь час – лише творчість, інтенсивне читання, вино і кохання. Андрій Іванов, Вадим і Оля Гуральники, Василь Голован, Іра Мосіч, Наталя Арендар, Віка Найда, Влад Кругляк, Саша Білоус, Олексій Маслов, Олена Степаненко – з цими співрозмовниками не було часу нудьгувати.

Щодо київської богеми, яка була дуже й дуже різною і про неї, мабуть, треба говорити в множині, то це час останніх трьох-чотирьох років 90-х. Це були також люди з різних середовищ – Юра Бедрик, Андрій Охримович, Мирослав Король, Василь Герасим’юк, Андрій Кокотюха, Марина Брацило і Юрко Нога, а наїздами в Київ – уся „Нова дегенерація”.

До теперішньої богеми я незаангажований, хоча зрідка й стрибаю у богемну гречку. Якщо минуле порівнювати з теперішнім часом, то суттєва відмінність така: оскільки раніше майже не було видавництва і блогів, то значно тіснішим був зв’язок між митцями, включно з читанням своїх текстів за пляшкою один одному, бо ті тексти переважно були нікому не потрібними. Тепер спілкування перемістилося в мережу, у видавничі гостьові кімнати. Треба сказати, що Інтернет менше шкодить здоров’ю, ніж спілкування двох митців, скажімо, у 80-х чи 90-х, яке завжди несло загрозу запою. Тобто „доелектронна” богема була дуже алкогольно-заангажованою. Попри те, що я згадую це трохи з іронічним жахом, зізнаюся – то були часи справжнього романтизму! А тепер... тепер я мабуть старію.

Анатолій Дністровий, Київ

Фото: архів

Нові „Божичі” – ще ближче

➤ Ансамбль української автентичної музики „Божичі” запам'ятовується перш за все тим, що ніколи не структурує, так би мовити, простір свого перформансу за схемою „сцена – глядацька зала”. На їхній виступ завжди приходиш ніби „в гості”, а не „на концерт”. Зрештою, це і не дивно для ансамблю, який відтворює народні пісні та музику, що, як відомо, у традиційному суспільстві існують в безпосередній єдності з обрядами, зі святкуванням, з театральними елементами, із самим життям.

Саме тому словосполучення „альбом „Божичів”” містить у собі оксиморон. Адже „Божичі” – це принципово живе дійство, яке потрібно пережити, а не лише „прослухати”. Втім, той факт, що минулого року ансамблю вдалося видати аж два успішних релізи, не може не привернути нашої уваги до них.

1. „Божичі”. „Українські танці (Частина 1)”

„Майстер-клас українських традиційних танців” – певно, найпоширеніша перша асоціація з назвою гурту „Божичі”. Подібні заходи відбувалися і відбуваються у рамках українських вечорниць, організованих Олегом Скрипкою, і у музеї Івана Гончара, і на „Країні мрій”, і на багатьох інших етнофестивалях, і як школа народного танцю в Києво-Могилянській академії, – тобто майже повсюдно у різних куточках України.

У 2008 році „Божичі” видали альбом з інтригуючою назвою „Українські танці (Частина 1)”. Природно, шанувальники гурту були в очікуванні частин 2, 3, 4 тощо. Натомість наступного року колектив явив світу перевидання першої частини у комплекті з DVD, на якому, як ви вже здогадалися, – майстер-клас народного танцю для тих, хто хоче навчитися танцювати, не виходячи з дому.

Дуже незвично сьогодні слухати запис, який абсолютно не претендує на оригінальність, а навпаки, постійно акцентує увагу саме на своїй традиційності. Хоча свій репертуар „Божичі” поповнюють із фольклорних експедицій, це не означає, що матеріал цей – повна екзотика. Радше йдеться про унікальні варіанти слів

та мелодій більш-менш відомих пісень. Хоч трапляється і незнане, на диску „Українські танці” ви почуєте і знайоме „а дівчина-горлиця до козака горнеться” (щоправда, тут вона „проходить” як орлиця з наголосом на „о”), і навіть дещо піднабридлий хіт будь-якого сільського весілля „Гречаники”.

Набір інструментів так само геніально простий: скрипка, бубон, гармонія. Щоправда, не все це „Божичі”: до них долучився скрипаль-віртуоз Сергій Охрімчук, відомий своєю співпрацею з Олегом Скрипкою, Русланою, „Карпатіанами” та ін.

Як висновок – „Божичі” мали записати „Українські танці” хоча б для того, аби нинішнє етнофестивальне покоління могло прозвітувати онукам, як саме їм у двотисячних „фестивалилось”.

2. „Божичі”. „Помишляйте, челоцеци. Псальми”

➤ Останній реліз „Божичів”, запис народних релігійних пісень-псальмів „Помишляйте, челоцеци”, ще раз доводить просту і зрозумілу істину: цей гурт – як природа, що її красу помічаєш лише тоді, коли втрачаєш. Це варто зазначити з самого початку хоча б для тих, хто, прослухавши першу композицію, скаже: „Не розумію, що тут видатного, наша церковна громада співає не гірше”. І що більше людей так козатиме – то краще для – скажемо пафосно – нашого суспільства. Адже це означатиме, що досі чимало людей сприймають народну пісенну традицію як явище

нормальне і навіть, можливо, повсякденне. А от особи, відірвані від неї, а надто – ті, хто вже й забув, що таке існує – ось справжня аудиторія „Псальмів”, для яких цей диск буде великим відкриттям.

Прослуховування „Помишляйте, челоцеци” саме по собі є експериментом із сучасною людиною в головній ролі. І виявляється, що наш спосіб життя уже й не передбачає таких співів. Де слухати цей диск? На роботі „у фоновому режимі”? Вдома, ладнаючи хатні справи? У транспорті, дорогою додому? Де й коли? Псальми очуднюють будь-яку побутову ситуацію, не пасуючи до жодної.

Звісно, в цьому альбомі і близько не буде ані екзотичних ритмів а-ля

„Даха-Браха”, ані оркестрових обробок народних мелодій, що їх чуємо на деяких записах Ніни Матвієнко. Не буде також і багато чого іншого, вигаданого за останні сто років „на додачу до”, „задля обрамлення” та „з метою увиразнення” традиційного співу. А буде лише він, спів, і слова.

Втім, зі словами тут усе не так просто, адже до розуміння давніх псальмів потрібно іще прорватися крізь цілу низку перешкод, знайомих усім, хто хоч раз мав справу з літературою або принаймні з мовою попередніх століть. Тож якщо ви захочете зрозуміти їх, доведеться роздрукувати текст і засісти за словники.

Інша справа – почути голос предків. Адже цей і подібні заклики, які поширюються на соціальній рекламі у рамках акції, організованої „Божичами”, і означають власне просто налаштуватися на хвилю народної музики, відкрити їй своє серце.

СІЛЬ ІКОН

» На мої легені не претендують мільйони – так... яких пару сотень, може, який легіон, а чи й просто легінь на ім'я дівоче Йона або юнка з хлопчачим іменем Йон.

Та й скільки там у людини тих легенів – одна ліва, одна права (обидві вже юзані), ну, і за плечима запасний балон.

Але в майстра заплічних справ своя правда, і своя лівизна у майстра-шульги, і зриває від тих правд дах, і втікає від тих злив сон, і залітають зліва іволги-сови.

А ріка абсолюту – хай то „урал“, „десна“ чи „волга“ – це як ровер, куплений за невідому валюту: пливеш коротко – педалі крутиш довго. На хріна мені такий rover – ні land, ні water...

Мені б краще тихий сквот на узгір'ї, кований ковчег, трав'яний фарватер, і щоб у кожного свій ватер-клозет, і свій трон благодаті на подвір'ї, і ранкове горнятко, і вечірній пінцет, і нічні молитви й опівнічні повір'я...

Ну, коротше, такий політконкретний едем, у якому і про коректність забуто, і забуто на все. Але мед, дим, дзен, щемкий дух польотів і партитур, аромати арніки, рути, амбри, срібний полиск ртуті, мускусний дух зрілості й легка, ніби пух, чиясь тілосніжна юнь минула – усе це мов інь і янь, мов пепсі-і-кола нині і прісно бадьориться, піниться, бульбашками сходять (є підозри, що це кисень)...

І от коли зацвітуть довкола субтропічні стокротки, коли співпадуть і ніч-Х, і день-У, і зійде новий Z-сезон, коли здитинілий Йона повернеться з довкола світнього плавання по бозна-чийх жовчних протоках, до нашого дому прибі'ється (мов ікона до стіни) жовто-гаряча дівчина з хлопчачим іменем Йон.

І ми віддамо їй усе.

Себто time, space and joy.

Тобто час, місце і метод.

Ми все складемо до її ніг. Включно з нашими головами.

Та вона не візьме нічого. Не зуміє. А, може, не зможе. Просто залишиться з нами.

І переверне все з ніг на голову – і наші голови, і свої кінцівки, аж вкінці почнеться такий двіж, що боронь, Боже.

І сквот задрижить устократ усіма своїми серцями-клапанами, легенями-дівайсами, задвигить, заведеться, заторохтить, чаду напустить, піддасть газу, розворушиться, ламанеться, але не зламається, з місця зрушить, і ми знову у ріки абсолюту шубовснемо в такий же океан (кожен зі своєї ріки у власний океан) і попливемо, як і належить справжньому ковчегу, бадьорячком-морячком по-собачому, піднявши по азимуту носи, навсбіч розбризкуючи воду і сіль, виловлюючи бонуси, вигрібаючи з Зони. І закінчиться тремор. Бо нас тоді вже буде кожного по парі – ми і вона, він і вина, сіль і ікона, я і не-я, Йон і Йона.

Така, приблизно, схема.

Така перспектива.

А виглядатиме, це, звісно, по-іншому: у неба ж свої об'єктиви. Просто щоранку вона куритиме на спільній кухні спільний „житан“ із жерстяної банки, варитиме чай-й-й і готуватиме спільні сніданки – незначні, на пер-

ший погляд, корективи, нічого, як кажуть, особистого, only personal Jesus.

І навіть усі ці ліптоновські лейбочки, що суцвіттями звисатимуть із чайника, переповненого пакетиками з ендорфінами, усі ці сушені гілочки, перетерте на порошок листя й віджилі своє ягоди ожини, розкидані по підлозі, розхлюпане молоко ти трактуватимеш привітно. Як не-смертельний вітальний вірус. Як караоке для ока.

Однак коли вона візьметься за сніданок, коли порозкладає на всіх іще не зайнятих горизонталях червоний перець і помідори – і ти побачиш, як із вправністю живодера вона-Йон здирає з овочів шкірку, навіть не ошпарюючи їх (а при цьому говорить, говорить), як розчленовує печеристі тіла перців, розкладаючи обрубки, ніби механік деталі, – коли вся ваша спільна кухня, включно з житановою жерстю, заповниться кривавими шматками біомаси, і висохнуть крапи, і спорожніють кухлі, а далі почнеться жерсть як така, ти усвідомиш, що нею-Йоною керує не голод і не жадоба помсти, а проста любов до червоного, до simple red, а, може, навіть, до simple mind, і коли simple red змішається із simple mind на закіптюженій циганській пательні, і весь цей пательний мікс зашкварчить, зійде піною, випустить пару, а потім вгомониться і лише попахуватиме гіркими хмарками red hot chilli peppers, ти раптом усвідомиш, що прописка в твоєму техпаспорті – це жерло вулкана, невеликого, майже домашнього вулкана, бо ж кожен порядний сквот повинен володіти власним вулканом, isn't it?

І нехай тут замість лави – гойдалка в саду, а замість магми – кожному своє (кому Magnum 19-го, чи що, калібру, кому напівпорожня туба Magne-B6, кому магнето від мотоцикла „Урал“), нехай тут не сірка, і не сірководень, а якісь рожеві родові води, і нехай навіть це ніяке не жерло вулкана, а звичайна халупа де-небудь на Балканах, проте саме тут space і time, і тільки тут job – це joy, а радість – і метод, і місце, і час, бо тут ніхто не мусить робити того, до чого серце не лежить, бо серця тут лежать розпанані на всіх горизонталях, вертикалі натомість ростуть лише вгору (до Бога?), а тутешні Йон і Йона знають, що можуть молитися одне до одного як до Себе Самого, бо кожен, хто народив у собі персонального Ісуса, вартий богородиці-діви й отче-наша, а навіть той, хто нікого не породив, заслуговує господи-ісусе-христе-змилуйся, бо не в заслугах справа й не у вартостях, а кристаликах солі, які проступають на місці, де точилися сльози з репринтної (анілін, аніме) ікони...

...і тому душа моя, пілотована чи то він-Йоною, чи то вона-Йоною, сумирно сплановує на розпечене плато циганської пательні, всіяне залишками пересмаженої крові, що проростала з-під землі впродовж цілої історії (на щастя, історія закінчується, тож даймо мертв'якам волю ховати своїх мервих, а собі даймо волю жити свої животи життям)...

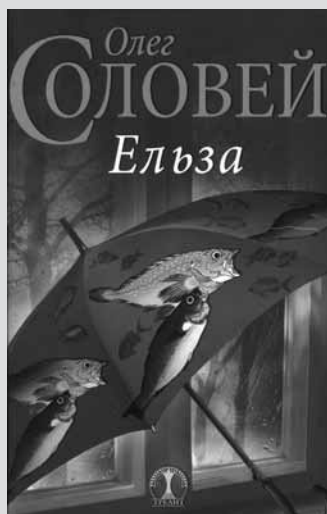
...і тому тіло моє радо приймає дари чорноземні й небо-небесні...

...а сам я вмовкаю, беручись за пурпурове причастя (важко розмовляти, жуючи), сказано бо: не Enter оскверняє уста людини, а Esc...

Навіщо „Ельза”

Олег Соловей. Ельза.
Харків, Треант, 2010.

➤ Одна з ключових проблем сучасного письменства – й українське тут не є винятком – полягає в тому, що воно, попри всі докладені зусилля, так і не змогло виробити єдиної оптимальної стилістики для художнього відображення часу, в якому ми нині живемо. Звісно, це аж ніяк не дивно, зважаючи бодай на те, що світ останнім часом став інформаційно набагато „меншим”, а отже, і його розмаїтість – соціальна, психологічна, культурна, економічна тощо – сприймається набагато

гостріше. Відтак люди мисливі не раз змушені були констатувати, що жодна стилістика в таких умовах не має ні найменшого шансу стати панівною. Тим не менше, охота до пошуків такої стилістики, – хай би це навіть було не більше ніж процесом ловлення вітру, – й досі залишається одним із найважливіших самозавдань літератури, хай би якою різношерстою й дезорієнтованою вона почувалась.

Однією з найцікавіших останнім часом спроб такого пошуку в українській літературі бачиться проза Олега Солов'я. У його текстах, повістях і невеликому романі, що увійшли до книжки „Ельза”, часом подибуємо відгомін письма Генрі Міллера та більше Мішеля Уельбека – авторів, на яких також позначилося „ловлення вітру”, чи то пак, стилістики часу. Та все ж цей відгомін не критичний, а сприймається

радіше як закономірне взорування до культурного досвіду, який однак доводиться пережити своєму. І головна проблема, якої не може оминати приречений на таке проживання автор, полягає в тому, що світ часу нинішнього закономірно сприймається як хаос, а отже, обертаючись у цьому хаосі, неможливо збагнути його природи: „для артикуляції хаосу не вистачить навіть музики”, а відтак „єдине, що ми можемо робити, – це вигадувати купу не потрібних нікому слів”. Щоб уловити хаос, обмислити його, треба зупинитися самому, почати „збувати слова” (не всі, зрозуміло, а лише ті, які вигадані, щоб назвати те, що до називання не надається), – а зупинившись, випадаєш із часу, стаєш „іншим”, або ж, із погляду цього хаосу, – „хворим”. Поміж тим, саме „хаос дозволяє мати якісь ілюзії. Найважче, коли ілюзій уже не лишається – зовсім і остаточно. Ілюзії мають бути. Інакше життя або й смерть втрачають будь-який свій щонайменший шанс”.

Ось те „зачароване коло”, в якому обертається, силкуючись вирватися й не знаходячи виходу, проза Олега Солов'я. Закономірно, що така проза не може мати подієвих сюжетів – тут „подією” є будь-яке, щонайнезначніше втручання зовнішнього світу (= хаосу) в плин розмислів. Сюжет тут вибудовується за іншими законами – радше тими, котрі прийнято вважати притаманними поетичному текстові, – нагнітання енергетичної напруги, внутрішнього розвитку образів. Власне кажучи, сюжетом є розмисел героя – й у висліді герой набуває рис, притаманних літературному дискурсу „героя нашого часу”: бо ж, „хворий” на бажання й неможливість осмислити час, він уособлює найголовніше, чого бракує цьому часові, – біль!

Саме біль є сюжетом – і героєм – „Ельзи”. Саме біль є тим, що втратив утоплений у хаосних перегонах час. Найбільша біда нашого часу в тому, що хаос є суцільним болем, з яким звикся, якого не відчуваєш у перманентній гонитві, але він усе ж є і руйнує тебе зсередини, непомітно, – а герой усвідомлює його, – і тому „хворий”, – і тому він „герой” цього часу.

Оце і є те найголовніше, що каже нам Олег Соловей своєю книжкою. Але почути це, на жаль, можуть лише ті, хто сам не розучився відчува-

ти цей біль. Себто ті, хто бодай трішечки „хворі”. А про решту чемно промовчимо – хаос-бо любить гру, а болю боїться. Тому література нашого „часу без стилістики” – це література гри. Коли ж усі награвються – на жаль, аж тоді згадаємо про „Ельзу”...

Іван Андрусяк, Київ

Давно очікувана антологія

Поети „витісненого покоління”.
Антологія / Упоряд. текстів та передмова І.М. Андрусяка,
Харків, „Ранок”, 2009, 256 с.,
(Українська муза).

➤ „Витіснене покоління” – авторське означення упорядника антології Івана Андрусяка генерації українських поетів, які починали творчий шлях в середині-кінці 60-х років – за умов, чи не найменш сприятливих для вільної (читай – незаідеологізованої) творчості. Але дев'ятеро митців, представлених в антології (як і низка їх однодумців, твори яких не потрапили до книги), пішли у розріз із тоталітарним уяв-

ленням про роль і місце митця у радянському суспільстві, за що були „витіснені” із громадського життя, позбавлені можливості публікувати власні твори, а один із них – Тарас Мельничук – навіть „поплатився” неволею і зламанною долею за поетичну збірку „Чага”.

Для прискіпливих читачів сама ➤

постановка питання про існування „чергового” покоління поетів (скільки уже списів поламано довкола доцільності „поколінневого” підходу до плину української літератури, і поезії зокрема) може здатися непереконливою, а відтак замах Івана Андрусяка на упорядкування дискурсу довкола „постшістдесятників” (як цих поетів досі доволі часто означували), і до того ж – зібрання „бесту” їх поезії – зухвалим. Проте в обширній передмові упорядник досить переконливо доводить: поети, чия вибрана творчість поміщена в антології, об’єднані схожою долею, подібними мистецькими смаками та орієнтаціями. Зневага до просвітництва у поезії, до менторського тону і підкреслювання громадянської позиції поета – і натомість – увага до метафори, герметизм, орієнтація на позицію „мистецтво заради мистецтва”, переважне використання верлібра – ось основні об’єднавчі прикмети поетики „витісненого покоління”.

Хоча, слід зазначити, що і з цих загальних моментів для всіх учасників антології є винятки: так, відома поема „Вертеп” Григорія Чубая ще має яскраве шістдесятницьке звучання, а в багатьох віршів Тараса Мельничука можна помітити полемічні потуги і мало не політичні нотки.

Левову частку антології складають вірші безпосередніх учасників „Київської школи поезії” (Василя Голобородька, Миколи Воробйова, Віктора Кордуна та Михайла Григоріва) та поетів, тим або іншим чином наближених до цієї неформальної організації (Станіслав Вишенський, Василь Рубан). Олег Лишега свого часу тісно спілкувався з Г. Чубаєм (про що сам поет неодноразово згадував), і з М. Воробйовим (у збірці „Оманливий Оркестр” останнього О. Лишега неодноразово згадується). Лише Т. Мельничук вирізняється з-поміж „витісненого покоління” і особливим трагізмом долі, і поетичними мотивами, з його долею тісно пов’язаними (туга за Україною, метафоризація переживання власного ув’язнення).

Поезії кожного з авторів, що вміщені в антології, І. Андрусяк відібрав дбайливо й фахово: упорядник, вочевидь, намагався представити на суд читача вірші різних періодів творчості, з якомога більшої кількості збірок кожного з поетів – водночас вибираючи справ-

ді яскраві та показові твори. З другого боку, І. Андрусяк фактично не відкриває нічого нового зацікавленому читачеві, в той час як антологія такого замаху могла претендувати не просто на фіксацію „найкращого” з певного поетичного покоління, а на висвітлення творчості дещо призабутих поетів, чия поезія є цікавою (М. Саченко, Н. Кир’ян, І. Семененко, А. Сірик та ін.), проте невідомою широкому колу поціновувачів. Та це не є вже надто великим огріхом антології, а лише вказує на широкий горизонт нереалізованих можливостей щодо подальшого видання творчості поетів „витісненого покоління”.

Підсумовуючи, слід визнати беззаперечну потрібність цієї антології для літературного процесу, але разом із тим – і неадекватність відібраних поезій тій книжковій формі, в якій втілено антологію: зверстана вона вкрай недбало (таке враження, що видавці економили на папері) та й дизайн її убогий і примітивний. Але це – лише окремі прикрі моменти, що навряд чи можуть завадити насолоджуватися якісною високою поезією читачам цієї давню очікуваної книги.

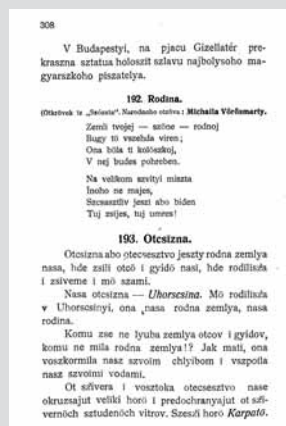
Богдан-Олег Горобчук, Київ

Підручник історії русинів-українців для українських шкіл Словаччини

Василь Франко. Історія русинів-українців для 6–9 класів основної школи з української мовою навчання та з вивченням української мови. Відповідальний редактор Мирослав Іпков. Пряшів: НІТЕСН, 2009, 134 с.

Хоча кількість шкіл з українською мовою навчання в Словаччині останньо зменшилася до мінімуму (13 основних шкіл та одна гімназія), держава зобов’язана видавати для них шкільні підручники.

Наприкінці 2009 року вийшов підручник для трьох старших класів основних шкіл, який охоплює історію русинів-українців від найдавніших часів (кам’яний, залізний і бронзовий віки, прихід у Карпати слов’ян, їх розподіл на окремі пле-

мена), через середньовіччя, нову та найновішу історію (після Першої та Другої світових воєн) до сучасних днів.

Після кожного розділу є рубрика „Запитання і завдання” для засвоєння пройденої теми. Кожен розділ оздоблений малюнками, картами, фото. Трохи незвичним є наведення після кожної географічної назви її еквівалента словацькою мовою. Це данина закону Словацької Республіки про державну мову.

В підручнику подано відомості про маловідомих вихідців з Пряшівщини, про шедеври архітектури та образотворчого мистецтва, які увійшли до загальноукраїнського й світового мистецтва. Підкреслено роль церкви в збереженні національної ідентичності русинів-українців.

Основний акцент поставлено на історію ХХ століття, коли русини-українці Словаччини довелись жити в п’ятьох державних утвореннях: Австро-Угорщині (до 1918), „першій” Чехословаччині (1918–1939), Словацькому штаті (1939–1945), „другій” Чехословаччині (1945–1992) та самостійній Словацькій Республіці (з 1993 року).

В розділі „Русини-українці після 1989 року” (ст. 114–124) розглянуто політичний рух серед цієї національної меншини, виникнення проукраїнського Союзу русинів-українців Словаччини, антиукраїнської „Русинської оброди” тощо.

Підручник закінчується підрозділом „Україна на шляху до самостійності” (ст. 124–125). Книга стане в добрій пригоді не лише учням-українцям основних шкіл, яких у Словаччині стає дедалі менше, але й широкий український громадськості регіону.

Микола Мушинка, Пряшів

ТА АНОТАЦІЇ

➤ **Міхаель Мозер. Причинки до історії української мови. За загальною ред. Сергія Вакуленка. Харків, Харківське історико-філологічне товариство, 2008, 832 с.**

Збірка праць з історії української мови пера одного з найкомпетентніших сучасних українців, віденського мовознавця Міхаеля Мозера у філігранних перекладах Сергія Вакуленка та Анни Солоненко – книжкова подія виняткової ваги.

Розвідки Мозера охоплюють хронологічні відрізки від давньоруських часів до підавстрійської Галичини, і від ранньомодерної доби до сучасного мовного стану України. Австрійський славіст – прихильник ретельних першоджерельних розвідок, які, взяті укупі, творять захопливу мапу мовно-культурних проблем різних етапів історії України.

➤ **Jarosław Hrycak, Iza Chruślińska. Ukraina. Przewodnik Krytyki Politycznej. Warszawa, Krytyka Polityczna, 2009, 336 s.**

Розмови Ізи Хрусліньської з Ярославом Грицаком обертаються навколо звичних для польсько-українських історичних дискусій тем: природа українських ідентичностей, історія України у стосунку до Польщі та Росії, Львів і Донець, проблема УПА і „Волинської різанини”, багатокультурний Львів. Названу „путівником” публікацію можна вважати певним підсумуванням історіографічних та публіцистичних роздумів одного з найвідоміших і найвпливовіших українських істориків. На думку Анджея Менцвеля, що її видавці

винесли як анонс книжки, у цих роздумах Грицак постає не тільки непересяченим істориком, а й „політичним візіонером”. Останнє зауваження видається засадничим, беручи до уваги, що розмови видала „Критика політична” – дуже впливове і не менш контroversійне польське інтелектуальне середовище з виразною лівою, постмарксистською орієнтацією.

➤ **Володимир Маслійчук. Козацька старшина слобідських полків другої половини XVII – першої третини XVIII ст. Харків, Харківський приватний музей міської садиби, 2009, 356 с.**

Ошатно видана і щедро ілюстрована монографія Володимира Маслійчука – друге, доповнене видання його дисертаційного дослідження про козацьку старшину Слобожанщини у напоруд суперечливий час поступової інтеграції цих теренів до Російської імперії. Насичену фактографічними знахідками працю можна вважати добрим прикладом іс-

торії еліт, історії прикордоння та історії соціальних відносин водночас. Автор майстерно і ненав'язливо проблематизує природу взаємин слобідської старшини з імперськими структурами та іншими верствами українського суспільства.

➤ **Богуміла Бердиховська. Україна: люди і книжки. Пер. з польської Тетяна Довжок. Київ, К. І. С., 2009, 229 с.**

Есеї Богуміли Бердиховської, написані для польського читача, напевно становитимуть особливий інтерес для читача українського. Інформативні, емоційні і яскраві біографічні нариси про Василя Стуса, Мирослава Мариновича, Богдана Осадчука, Юрія Шевельова; розповідь про створення Києво-Могилянської академії; проникливі й провокативні критичні тексти про прозу Олеся Гончара, спогади Дмитра Гнатюка, публіцистику Івана Дзюби запрошу-

ють до рефлексії над співвідношенням між советським і європейським у пострадянському інтелектуальному ландшафті. У кращих традиціях Єжи Гедройця та паризької „Культури” Бердиховська пропонує перспективу приязного, зацікавленого і критичного погляду на українські проблеми.

➤ **Хроніка-2000. Т. 78. Пантелеймон Куліш: письменник, філософ, громадянин. Наук. консультант Олесь Федорук. Київ, 2009, 536 с.**

Черговий том „Хроніки-2000” є чудовим збірником наукових праць про Пантелеймона Куліша, мало-заних публікацій самого Куліша та спогадів про нього. Барвисту, часто нищівну і завжди особистісно забарвлену літературну критику та історичну публіцистику Куліша представлено в томі текстами про Івана Котляревського, Петра Гулака-Артемовського, Тараса Шевченка, польсько-українські стосунки. Спогади про Куліша Івана Нечуя-Левицького, Миколи Стороженка, Лева Жемчужникова доповнює передрук розвідки Олександра Лотоцького „П. О. Куліш і М. П. Драгоманов у їх листуван-

ні”. У рубриці „Дослідження” вирізняються інтригуюча першоджерельна розповідь Віктора Дудка про літературні взаємини Куліша і Тургенєва, ретельне відтворення літературних взаємоощуків Куліша і Забіли пера Олександра Федорука, змістовний опис Олексієм Ясем „інтелектуальних трансформацій” історичних оцінок Куліша.

Сергій Брусний, Київ

Без Різдва і містерії

„Мелодія для катеринки“

Режисер: Кіра Муратова

Оператор: Володимир Панков

У ролях: Олена Костюк, Роман

Бурлака, Георгій Делієв,

Наталя Бузько, Олег Табаков,

Ніна Русланова, Рената Літвінова,

Жан Даніель та ін.

Україна, 2008, 153 хв.

Кіра Муратова назвала свою найновішу стрічку „Мелодія для катеринки“ „сумною казкою“, відсилаючи глядачів до літературної традиції Андерсонової „Дівчинки з сірниками“. Хтось може згадати й різдвяні історії Дікенса чи Теккерея або ж навіть український аналог – „Морозенка“ Панаса Мирного, знану зі шкільних часів трагічну розповідь про замерзлого хлопчика.

Історія зведених брата й сестри, які втекли з інтернату через страх бути розлученими і в пошуках батьків проходять усіма колами міського пекла, й справді діється напередодні Нового року – часу, коли лише й можуть трапитися дива. Наприкінці з'являється і квазі-казковий персонаж – вбрана у пишні шати „фея“ (Рената Літвінова); та її спроба врятувати хлопця виявиться такою ж недієвою, як і її декоративна чарівна паличка. Зрештою, брат замерзне на смерть на порожньому горіщі, а сестру впливають на крадіжці хліба в супермаркеті й вона на кілька кроків розминеться зі своїм батьком. Та на цьому аналогії з сумною андерсенівською казкою, мабуть, і вичерпуються.

„Мелодія...“ є дуже соціальним фільмом. Чи не вперше після „Астенічного синдрому“ Кіра Муратова зняла стрічку, в якій так багато „злободенного“ – усіх тих неприємних, а подекуди й страшних, реалій, впізнаваних знаків сучасності, про які люди воліють зайвий раз не думати, тим паче, напередодні свят. Муратова ж змушує впритул усе це розглядати на екрані впродовж двох із половиною годин і відчувати дискомфорт не лише від зіткнення з гидким і злим, але й від усвідомлення власної причетності до нього.

Галерея персонажів режисерки (і не тільки в цій стрічці) чимось нагадує кунсткамеру – такий собі парад „потвор“, носіїв найтипівіших людських і суспільних вад: заздрості,

байдужості, жорстокості, хитрості, підступності тощо. Та прийшли вони не з кунсткамер, де місце рідкісним дивовидам, а з буденного світу. В якийсь момент здається, що саме цей нинішній вавилон і цікавить Муратову найбільше. Невипадково вона відсилає дітей в місця найбільшого людського скупчення (вокзал, казино, супермаркет), де їм доводиться стикатися з десятками типажів – осіб дуже різних, але щоразу однаково байдужих до них.

Кіра Муратова не ставить під сумнів дитячу чистоту (як це зробив, скажімо, Ларс фон Трієр у своїй „Білій стрічці“). Та „її“ діти можуть стати жертвами дорослого світу і самі почати грати за його правилами. „Професійні“ діти-жебраки під торговельним центром чіпляються до багатіїв і розповідають печальні байки про власне сирітство, ледь не дослівно повторюючи історію цих двох. І вже тут проведення межі між добром і злом виявляється цілковито неможливим.

Муратова й справді дуже „незручна“ режисерка. Та незручність від її фільмів не лише моральна. Її стильова манера, про яку написано вже чимало кінознавчих досліджень, попросту експлуатує глядацьке терпіння. Як слушно написав російський дослідник Олег Аронсон, вона зуміла навіть інтонацію (те, що вважається суто індивідуальною та психологізаційною рисою) зробити „чимось пласким і зовнішнім“ і змусити глядача „не чути слова, інтонації, обличчя, предмети, а ніби читати їх“. Манірність персонажів Ренати Літвінової, що в одних викликає захват, а інших страшенно дратує, є в цьому сенсі показовою. Але й дитяча гра

викликала в глядачів чимало суперечливих вражень. Частині публіки Олена Костюк і Роман Бурлака здалися неймовірно талановитими і переконливими (перша, до того ж, здобула нагороду на Московському МКФ як найкраща акторка). Натомість інші вбачали в постійно повторюваних менторським тоном репліках дівчинки, а також у трохи скутих рухах обох, брак мінімальної акторської майстерності. Вочевидь, право на власне сприйняття мають і перші, й другі. Та, поза сумнівом, Муратова зумисне обирає таку манеру (й змушує своїх акторів відточувати її до досконалості), яка створює ще більше можливостей для очудненого сприйняття.

Насамкінець хотілося б звернути увагу на ще один аспект фільму – умовно назвімо його сакральним. Попри те, що дія сюжетно пов'язана з Новим роком, у фільмі розкидано кілька знаків, які відсилають і до різдвяного таїнства. На початку бачимо перебранний вертеп у приміській електричці, який співає українські колядки; наприкінці під час титрів звучить „Щедрик“ Леонтовича; й нарешті колоритний монолог Ніни Русланової – божевільної бездомної на вокзалі, яка екстатичним голосом прорікає біблійні істини („Наш Вифлеєм повен убогих, обідраних, босих!...“). Та всі ці різдвяні „сліди“, які могли б провадити до сакрального простору, губляться в профанному дійстві, в якому безуспішно борсаються діти. Тож, сподіваного різдвяного дива, як вже знаємо, так і не стається. І, вочевидь, у цьому ще один висновок режисерки.

Роксоляна Свято, Київ

Я готовий погодитися з концепціями політкоректної антропології, я готовий не бачити жодної різниці між баскетболом і плаванням, я готовий визнати, що в мене монголоїдні очі і негроїдна шкіра або навпаки. Коротше кажучи, мені однаково, чи насправді існують два основні расові стовбури, чи п'ятнадцять самостійних рас, а чи все це вигадали кроманьйонці, щоб постібатися з неандертальців. Але від переконання, що на шостій частині земної суші таки вдалося вивести одну нижчу расу, я не відступаюся. Совкоїдна раса — так називається це диво генної інженерії, яке невдовзі остаточно поглине територію мого проживання.

Олександр Бойченко